T.C. İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HİNDİSTAN VE PAKİSTAN'DA TÜRK MİMARİ İZLERİ

Zeynep CEVAHİREFENDİOĞLU

Danışman
Doç. Dr. Leyla SURİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
İSTANBUL – 2023

KABUL VE ONAY SAYFASI

Zeynep CEVAHİREFENDİOĞLU tarafından hazırlanan **"Hindistan ve Pakistan'da Türk Mimari İzleri"** adlı tez çalışması 03/05/2023 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri önünde başarı ile savunularak, İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü **Mimarlık Anabilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman	**Doç. Dr. Leyla SURİ** İstanbul Ticaret Üniversitesi	.....
Jüri Üyesi	**Prof. Dr. Hüseyin CENGİZ** İstanbul Ticaret Üniversitesi	.....
Jüri Üyesi	**Dr. Öğr. Üyesi Uzay YERGÜN** Yıldız Teknik Üniversitesi	.....

Onay Tarihi : **02.06.2023**

İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsünün 02.06.2023 tarih ve 2023/387 numaralı Yönetim Kurulu Kararının 2. maddesi gereğince, ders yüklerini ve tez yükümlülüğünü yerine getirdiği belirlenen "Zeynep CEVAHİREFENDİOĞLU" adlı öğrencinin mezun olmasına oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Doğan KAYA
Enstitü Müdürü

AKADEMİK VE ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında,

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

02.06.2023

Zeynep CEVAHİREFENDİOĞLU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇİNDEKİLER	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ŞEKİLLER DİZİNİ	iv
ÇİZELGELER DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR ÖZETİ	3
3. HİNT YARIMADASINDA TÜRKLER	4
3.1. Güney Asya'ya İlk Adım Atan Türkler	5
3.1.1. Akhunlar	6
3.2. Müslüman Türkler'den Önce Bölge Devletleri ve Mimari Karakter	7
3.3. Gazneliler	10
3.3.1. Gazne mimarisi	11
3.3.2. Gazneliler değerlendirme	13
3.4. Delhi Türk Sultanlığı	13
3.4.1. Delhi memlük hanedanlığı	15
3.4.1.1. Delhi memlük hanedanlığı mimarisi	15
3.4.1.2. Delhi memlük hanedanlığı değerlendirme	24
3.4.2. Halaçlar	25
3.4.2.1. Halaç mimarisi	26
3.4.2.2. Halaçlar değerlendirme	29
3.4.3. Tuğluklar	29
3.4.3.1. Tuğluk mimarisi	30
3.4.3.2. Tuğluklar değerlendirme	56
3.4.4. Seyyidler	57
3.4.4.1. Seyyidler Dönemi Mimarisi	58
3.4.4.2. Seyyidler Değerlendirme	61
3.4.5. Lodhiler	62
3.4.5.1. Lodhiler dönemi mimarisi	63
3.4.5.2. Lodhiler değerlendirme	75
3.5. Babür İmparatorluğu	76
3.5.1. Babür mimarisi	77
3.5.2. Babürler değerlendirme	175
4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA	177
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	182
5.1. Türk Mimari İzleri	182
5.2. Hint-Türk Mimari Karakterleri	183
5.3. Hint-Türk Mimarisi	184
5.4. Öneriler	186
KAYNAKLAR	187
ÖZGEÇMİŞ	199

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

HİNDİSTAN VE PAKİSTAN'DA TÜRK MİMARİ İZLERİ

Zeynep CEVAHİREFENDİOĞLU

İstanbul Ticaret Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Leyla SURİ

2023, 199 sayfa

Bu çalışmada, tarihleri boyunca yayılımcı bir politika izlemiş ve gittikleri yerlere kültürlerini de taşımış olan Türklerin Hint Yarımadasında bıraktığı mimari izler araştırılmıştır. Hint Yarımadası, Türklerin Orta Asya'dan göç ederek yerleştiği ve yaklaşık 700 yıl hüküm sürdüğü bölgedir. Türkler, Burada çok fazla hizmete imza atmış ve yeni yaşam alanları oluşturmuşlardır. İki kültürün birleşmesi ile yeni bir mimari dil ortaya çıkmıştır. Türk hükümdarlar, imar çalışmalarına önem vermiş, ülkenin en ıssız bölgelerine dahi kervansaray, bahçe, han ve mescit gibi yapılar yaptırarak şehirleşmeyi teşvik etmişlerdir. Türkler, bu üslup ile Hint Yarımadasında çok sayıda mimari eser bırakmıştır. Yapıların çoğu UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan ve Tac Mahal gibi bölgeye değer kazandıran eserlerdir. Bu çalışmada; Orta Asya'dan Güney Asya bölgesine inen Türklerin bölgede kurduğu devletler, bıraktığı mimari eserler; işlevi, dönüşümü, yapım teknikleri, ve bölge şartlarına göre yapılmış koruma ve restorasyon çalışmaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hint-Türk mimarisi, Hint yarımadası, Güney Asya Türkleri, Türk devletleri, Türk mimari karakteri.

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

A STUDY OF TURK ARCHITECTURE IN INDIA AND PAKISTAN

Zeynep CEVAHİREFENDİOĞLU

İstanbul Commerce University
Graduate School of Applied and Natural Sciences
Department of Architecture

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Leyla SURİ
2023, 199 pages

In this study, the architecture left by the Turks, who followed an expansionist policy throughout their history and carried their culture to the places they went, were investigated. The Indian Peninsula is the region where the Turks migrated from Central Asia and settled for 700 years. Turks have done a lot of service here and created new living spaces. With the merging of the two cultures, a new architectural language has emerged. Turkish rulers gave importance to construction works and encouraged urbanization by having buildings such as caravanserais, gardens, inns and mosques built even in the most desolate regions of the country. Turks left many architectural works in the Indian Peninsula. Most of the structures are on the UNESCO World Heritage List and add value to the region, such as the Taj Mahal. In this study; In the context of conservation and restoration, the states established by the Turks who descended from Central Asia to the South Asian region, the architectural artifacts they left, the construction techniques, and the conservation and restoration works made according to the regional conditions were examined.

Keywords: Indian peninsula, Indo-Turk architecture, South Asian Turks, Turk Architectural Character, Turk States.

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 3.1. Türklerin anayurtlarından hareketleri 4
Şekil 3.2. Akhun Devleti sınırları 6
Şekil 3.3. Hint hanedanlıkları 7
Şekil 3.4. Navlakha Tapınağı 8
Şekil 3.5. Navlakha plan 8
Şekil 3.6. Rani ki Vav 9
Şekil 3.7. Rani ki Vav kesit 9
Şekil 3.8. Thanjavur Tapınağı 9
Şekil 3.9. Thanjavur çizimi 9
Şekil 3.10. Gazneliler'in hükmettiği en geniş topraklar 10
Şekil 3.11. Gazneli eseri konum 12
Şekil 3.12. Bilinmeyen gazneliler döneminden kalma bir türbe 12
Şekil 3.13. Türbe iç görünüm 13
Şekil 3.14. Türbe tavan görünüm 13
Şekil 3.15. Delhi Memlük Hanedanlığı sınırları 15
Şekil 3.16. Delhi Memlük Hanedanlığı eserleri 16
Şekil 3.17. Kuvvet-ul İslam ve Kutb Minar 16
Şekil 3.18. Kutb Minar konum 16
Şekil 3.19. Alai Minare 17
Şekil 3.20. Kompleks Planı 17
Şekil 3.21. Kuvvet-ul İslam 18
Şekil 3.22. Alauddin Medresesi 18
Şekil 3.23. İl Tutmuş'un kabri 18
Şekil 3.24. Özbekistan Kalan Külliyesi 19
Şekil 3.25. Acmer Cami 20
Şekil 3.26. Acmer Cami konum 20
Şekil 3.27. Sütun detayı 21
Şekil 3.28. Plan yerleşimi 21
Şekil 3.29. Avlu sütunları 22
Şekil 3.30. Kaligrafi detayı 22
Şekil 3.31. Jami Mescit 22
Şekil 3.32. Jami Mescit konum 22
Şekil 3.33. Jami Mescit planı 23
Şekil 3.34. El-Kazaruni kabri 23
Şekil 3.35. İç görsel Jami Mescit 23
Şekil 3.36. Halaçlar dönemi sınırları 25
Şekil 3.37. Halaç eserleri 26
Şekil 3.38. Alai Darwaza 26
Şekil 3.39. Alai Darwaza konum 26
Şekil 3.40. Alai Darwaza penceresi 27
Şekil 3.41. Siri Kompleks konumu 27
Şekil 3.42. Chor Minar 28
Şekil 3.43. Tohfewala Gumbad 28
Şekil 3.44. Tuğluk Hanedanlığı sınırları 30
Şekil 3.45. Tuğluk eserleri 30
Şekil 3.46. Gıyaseddin Türbe 31

Şekil 3.47. Gıyaseddin Türbesi konum 31
Şekil 3.48. Gıyaseddin Türbesi iç görünüş 32
Şekil 3.49. Rukn-i Alem Türbesi 32
Şekil 3.50. Rukn-i Alem konum 32
Şekil 3.51. Rukn-i Alem Plan 33
Şekil 3.52. Rukn-i Alem detay 33
Şekil 3.53. Rukn-i Alem mezarı 33
Şekil 3.54. Rukn-i Alem Restorasyon 34
Şekil 3.55. Nizamuddin Evliya Türbesi 35
Şekil 3.56. Türbe konumu 35
Şekil 3.57. Tilangani Türbesi 36
Şekil 3.58. Türbe 2014 36
Şekil 3.59. Tilangani Türbesi konum 36
Şekil 3.60. Türbe içi 2014 37
Şekil 3.61. Tilangani restorasyon 37
Şekil 3.62. Cihanpanah Kompleksi konum 37
Şekil 3.63. Cihanpanah şehri 38
Şekil 3.64. Adilabad Kalesi 38
Şekil 3.65. Kale sınırları 38
Şekil 3.66. Bijay Mandal 38
Şekil 3.67. Begumpur Cami planı 39
Şekil 3.68. Begumpur Cami 40
Şekil 3.69. Begumpur Cami konum 40
Şekil 3.70. Kapı detayı 40
Şekil 3.71. Begumpur avlu 40
Şekil 3.72. Kırki Cami 41
Şekil 3.73. Kırki Cami konum 41
Şekil 3.74. Kırki Cami plan 41
Şekil 3.75. Kırki avlu 41
Şekil 3.76. Kalan Mescit ilk hali 42
Şekil 3.77. Günümüz 43
Şekil 3.78. Kalan Mescit konum 43
Şekil 3.79. Havuzlu avlu 43
Şekil 3.80. Vezirabad Cami 44
Şekil 3.81. Vezirabad Cami konum 44
Şekil 3.82. Vezirabad avlu 45
Şekil 3.83. Hauz Has Medrese plan 46
Şekil 3.84. Hauz Has Medrese 46
Şekil 3.85. Hauz Has Medrese konum 46
Şekil 3.86. Kuzey Cami 47
Şekil 3.87. Kabirler 47
Şekil 3.88. Firuz Şah Türbesi 48
Şekil 3.89. Firuz Şah Kotla 49
Şekil 3.90. Firuz Şah Kotla konum 49
Şekil 3.91. Kotla Cami 49
Şekil 3.92. Duvar detayı 49
Şekil 3.93. Kotla Baoli 50
Şekil 3.94. Baoli plan 50
Şekil 3.95. Jaunpur Fort Cami 50

Şekil 3.96. Cami konum 50
Şekil 3.97. Kale girişi 51
Şekil 3.98. Türk Hamamı 51
Şekil 3.99. Atala Cami 51
Şekil 3.100. Atala Cami konum 51
Şekil 3.101. Atala Cami planı 52
Şekil 3.102. Atala Cami içi 52
Şekil 3.103. Atala Cami cephe görünümü 53
Şekil 3.104. Isfahan Plan 53
Şekil 3.105. Isfahan Cami 53
Şekil 3.106. Ahmedabad Cami Mescit 54
Şekil 3.107. Cami çizimi 54
Şekil 3.108. Ahmedabad konum 54
Şekil 3.109. Cami planı 55
Şekil 3.110. Sütun detayı 55
Şekil 3.111. İbadet bölümü 56
Şekil 3.112. Şadırvan 56
Şekil 3.113. Seyyid eserleri 58
Şekil 3.114. Mübarek Şah Türbesi 59
Şekil 3.115. Mübarek Şah konum 59
Şekil 3.116. Mubarakpur Cami 59
Şekil 3.117. Mubarakpur Cami konum 59
Şekil 3.118. Muhammed Şah Türbesi 60
Şekil 3.119. M. Şah Türbesi konum 60
Şekil 3.120. Türbe Planı 61
Şekil 3.121. Türbe girişi 61
Şekil 3.122. Türbe iç görünüm 61
Şekil 3.123. Lodhi eserleri 63
Şekil 3.124. Lodhi bahçesi 63
Şekil 3.125. Bada Gumbad Külliyesi 64
Şekil 3.126. Bada Gumbad konum 64
Şekil 3.127. Bada Gumbad plan 65
Şekil 3.128. Bada Gumbad cephe 65
Şekil 3.129. Avlu girişi 65
Şekil 3.130. Cephe girişi 65
Şekil 3.131. Bada Gumbad iç görünüm 66
Şekil 3.132. Üç Kubbeli Cami 66
Şekil 3.133. Nilüfer detayı 67
Şekil 3.134. Kemer detayı 67
Şekil 3.135. Misafirhane 68
Şekil 3.136. Misafirhane iç görünüm 68
Şekil 3.137. Shish Gumbad 68
Şekil 3.138. Shish Gumbad konum 68
Şekil 3.139. Shish Gumbad cephe 69
Şekil 3.140. Cephe detayı 69
Şekil 3.141. Kemer detayı 69
Şekil 3.142. S. Gumbad iç görünüm 69
Şekil 3.143. Sikandar Lodhi Türbesi 70
Şekil 3.144. Lodhi Türbesi konum 70

Şekil 3.145. Türbe planı 70
Şekil 3.146. İç mekan detayı 70
Şekil 3.147. Mescit duvarı 71
Şekil 3.148. Chhatri detayı 71
Şekil 3.149. Nili Mescidi 71
Şekil 3.150. Nili Mescidi konum 71
Şekil 3.151. Derviş Şah Cami 72
Şekil 3.152. Derviş Şah Cami konum 72
Şekil 3.153. Bagh-i Alam Türbesi 73
Şekil 3.154. Bagh-i Alam konum 73
Şekil 3.155. Türbe Cami 73
Şekil 3.156. Sencer Kümbeti 74
Şekil 3.157. Harrekan 74
Şekil 3.158. Rajon ki Baoli 74
Şekil 3.159. Rajon ki Baoli konum 74
Şekil 3.160. Baoli Kompleksi 75
Şekil 3.161. Baoli Cami 75
Şekil 3.162. Babür eserleri 77
Şekil 3.163. Sambhal Jama Mescidi 78
Şekil 3.164. Sambhal konum 78
Şekil 3.165. Kabuli Bağ Cami 79
Şekil 3.166. Kabuli Bağ Cami konum 79
Şekil 3.167. Kabuli Cami içi 79
Şekil 3.168. Kabuli Cami girişi 79
Şekil 3.169. Ayodhya (Babri) Cami 80
Şekil 3.170. Ayodhya Cami konum 80
Şekil 3.171. Saldırı anı 81
Şekil 3.172. Aram Bagh 82
Şekil 3.173. Aram Bagh konum 82
Şekil 3.174. Cemali-Kemali Mescit 83
Şekil 3.175. Cemali-Kemali konum 83
Şekil 3.176. Mescit girişi 84
Şekil 3.177. Mescit detayı 84
Şekil 3.178. Cemali Türbesi 84
Şekil 3.179. Diğer mezarlar 85
Şekil 3.180. Purana Kila Kompleksi 85
Şekil 3.181. Purana Kila konum 85
Şekil 3.182. Humayun Kapısı 86
Şekil 3.183. Batı Kapısı 87
Şekil 3.184. Khairul Manzil 87
Şekil 3.185. Sher Mandal ve Türk Hamamı 88
Şekil 3.186. Humayun Türbesi 89
Şekil 3.187. Humayun Türbesi konum 89
Şekil 3.188. Humayun Türbesi cephe 90
Şekil 3.189. Plan 90
Şekil 3.190. Bahçe girişi 91
Şekil 3.191. Kubbe detayı 91
Şekil 3.192. Tavan detayı 92
Şekil 3.193. Humayun kabri 92

Şekil 3.194. Humayun Türbesi restorasyonu 93
Şekil 3.195. Agra Kalesi planı 93
Şekil 3.196. Agra Kalesi konum 94
Şekil 3.197. Agra Kalesi 94
Şekil 3.198. Agra Kalesi cephe 95
Şekil 3.199. Agra Kalesi içi 95
Şekil 3.200. Kale detayı 96
Şekil 3.201. Anguri Bagh 96
Şekil 3.202. Diwan-i Am 96
Şekil 3.203. Diwan-i Am içi 97
Şekil 3.204. Diwan-i Khas 97
Şekil 3.205. Shish Mahal 98
Şekil 3.206. Musamman Burj 99
Şekil 3.207. Burj cephesi 99
Şekil 3.208. Burj iç mekan 99
Şekil 3.209. Cihangir Sarayı 100
Şekil 3.210. Cihangir Sarayı konum 100
Şekil 3.211. Cihangir Sarayı içi 100
Şekil 3.212. Cihangir'in küveti 100
Şekil 3.213. Fatehpur Sikri 102
Şekil 3.214. Fatehpur Sikri konum 103
Şekil 3.215. Bülend Darvaza kapı 103
Şekil 3.216. Panç Mahal 103
Şekil 3.217. Jodha'nın Sarayı 104
Şekil 3.218. Meryem Sultan Mutfağı 104
Şekil 3.219. Rukiye Begüm Sultan evi ve hamamı 105
Şekil 3.220. Diwan-i-Khas Fetihpur 105
Şekil 3.221. Diwan-i-Khas kesit ve plan 106
Şekil 3.222. Ulu Cami Fetihpur 107
Şekil 3.223. Ulu Cami ve şehir 107
Şekil 3.224. Ulu Cami planı 107
Şekil 3.225. Ulu Cami içi 108
Şekil 3.226. Ulu Cami detayı 108
Şekil 3.227. İslam Han Türbesi 109
Şekil 3.228. İslam Han Türbe içi 109
Şekil 3.229. Selim Çisti Türbesi 110
Şekil 3.230. Selim Çisti Türbesi girişi 110
Şekil 3.231. Selim Çisti pencere 111
Şekil 3.232. Selim kabri 111
Şekil 3.233. Hiran Minar Fetihpur 112
Şekil 3.234. Lahor Kalesi 112
Şekil 3.235. Lahor Kalesi konum 112
Şekil 3.236. Babür Kapısı 113
Şekil 3.237. Kale Detayı 113
Şekil 3.238. Siyah Kule 114
Şekil 3.239. Resimli duvar 114
Şekil 3.240. Lahor Kalesi planı 115
Şekil 3.241. Yazlık Saray 115
Şekil 3.242. Divan-ı Has Lahor 116

Şekil 3.243. Divan-ı Aam 116
Şekil 3.244. Divan-ı Aam içi 117
Şekil 3.245. Sheesh Mahal Lahor 117
Şekil 3.246. Çinili Köşk 118
Şekil 3.247. Sheesh Mahal duvarı 118
Şekil 3.248. Sheesh Mahal detay 119
Şekil 3.249. Sheesh sütun 119
Şekil 3.250. Attock Kalesi 120
Şekil 3.251. Attock Kalesi konum 120
Şekil 3.252. Athpula Köprüsü 120
Şekil 3.253. Athpula Köprüsü konum 120
Şekil 3.254. Köprü çizimi 121
Şekil 3.255. Allahabad Kalesi 121
Şekil 3.256. Allahabad Kalesi konum 122
Şekil 3.257. Ekber Türbesi 122
Şekil 3.258. Ekber Türbesi konum 122
Şekil 3.259. Ekber Türbe girişi 123
Şekil 3.260. Ekber Plan 123
Şekil 3.261. Ekber Türbe detayı 123
Şekil 3.262. Ekber Türbe tavanı 124
Şekil 3.263. Hüsrev Bağ 124
Şekil 3.264. Hüsrev Bağ konum 124
Şekil 3.265. Kubbe süslemeleri 125
Şekil 3.266. Şah Begüm Türbesi 125
Şekil 3.267. Meryem Zamani Cami 126
Şekil 3.268. Meryem Zamani konum 126
Şekil 3.269. Meryem Zamani Cami cephe 126
Şekil 3.270. Meryem Zamani Cami içi 127
Şekil 3.271. Cami tavan desenleri 127
Şekil 3.272. Anarkali Türbesi 128
Şekil 3.273. Anarkali Türbesi konum 128
Şekil 3.274. Anarkali Türbe planı 128
Şekil 3.275. Anarkali Türbe içi 129
Şekil 3.276. Hiran Minar Pencap 129
Şekil 3.277. H. Minar Pencap konum 129
Şekil 3.278. Hiran Minar köşk 130
Şekil 3.279. Hiran Minar anıt 130
Şekil 3.280. Achabal Bahçe 130
Şekil 3.281. Achabal Bahçe konum 130
Şekil 3.282. Achabal Bahçe havuzu 131
Şekil 3.283. İtimad-üd Devle 132
Şekil 3.284. İtimad-üd Devle konum 132
Şekil 3.285. Giriş kapısı 132
Şekil 3.286. Cephe dekorasyonu 133
Şekil 3.287. Niş tasarımları 133
Şekil 3.288. Mezar odası 133
Şekil 3.289. Nagina Mescidi 134
Şekil 3.290. Nagina Mescidi konum 134
Şekil 3.291. Moti Mescit Lahor 134

Şekil 3.292. Moti Mescit Lahor konum 134
Şekil 3.293. Moti Mescit Lahor iç mekan 135
Şekil 3.294. Tac Mahal 136
Şekil 3.295. Tac Mahal konum 136
Şekil 3.296. Tac Mahal Yamuna Nehri 137
Şekil 3.297. Tac Mahal plan 138
Şekil 3.298. Tac Mahal kuşbakışı 139
Şekil 3.299. Tac Mahal Cami 139
Şekil 3.300. Tac Mahal Cami içi 140
Şekil 3.301. Tac Mahal doğu kapısı 140
Şekil 3.302. Doğu kapısı 140
Şekil 3.303. Tac Mahal nöbet evi 141
Şekil 3.304. Tac Mahal kubbeleri 142
Şekil 3.305. Tac Mahal cephe 142
Şekil 3.306. Tac Mahal iç görünüm 143
Şekil 3.307. Tac Mahal detay 143
Şekil 3.308. Tac Mahal motifler 143
Şekil 3.309. Muhabbet Han Cami 144
Şekil 3.310. Muhabbet Han konum 144
Şekil 3.311. Muhabbet Han Mescidi iç görünüm 145
Şekil 3.312. Vezir Han Cami 145
Şekil 3.313. Vezir Han Cami konum 145
Şekil 3.314. Vezir Han Cami şehir görünümü 146
Şekil 3.315. Vezir Han Cami kapısı 147
Şekil 3.316. Vezir Han Cami içi 147
Şekil 3.317. Dai Anga Cami 148
Şekil 3.318. Dai Anga konum 148
Şekil 3.319. Dai Anga Cami cephe 148
Şekil 3.320. Dai Anga Cami içi 149
Şekil 3.321. Cihangir Türbesi 149
Şekil 3.322. Cihangir Türbesi konum 149
Şekil 3.323. Cihangir Türbesi planı 150
Şekil 3.324. Cihangir Türbe cephesi 150
Şekil 3.325. Türbe girişi 150
Şekil 3.326. Cihangir'in kabri 151
Şekil 3.327. Asif Türbesi 151
Şekil 3.328 Akbari Sarayı 151
Şekil 3.329. Nur Cihan Türbesi 152
Şekil 3.330. N. Cihan Türbe içi 152
Şekil 3.331. Kırmızı Kale 152
Şekil 3.332. Kırmızı Kale konum 152
Şekil 3.333. Kırmızı Kale Delhi kapısı 153
Şekil 3.334. Rang Mahal 154
Şekil 3.335. Diwan-e Khas 154
Şekil 3.336. Naubat Khana 155
Şekil 3.337. Pazar yeri 155
Şekil 3.338. Diwan-i Aam 155
Şekil 3.339. Mümtaz Mahal 155
Şekil 3.340. Şahi köşkü 156

Şekil 3.341. Baoli Lal Qila 156
Şekil 3.342. Şalimar Bahçe 157
Şekil 3.343. Şalimar Bahçe konum 157
Şekil 3.344. Şalimar fıskiyeler 157
Şekil 3.345. Şalimar havuz 158
Şekil 3.346. Moti Mescit avlu 158
Şekil 3.347. Moti Mescit konum 158
Şekil 3.348. Moti Mescit plan 159
Şekil 3.349. Moti Mescit 159
Şekil 3.350. Cama Mescidi 159
Şekil 3.351. Cama Mescidi konum 160
Şekil 3.352. Cama Mescidi cephe 160
Şekil 3.353. Cama Mescidi kapı 160
Şekil 3.354. Cama Mescidi içi 161
Şekil 3.355. Şah Cihan Cami 161
Şekil 3.356. Şah Cihan Cami konum 161
Şekil 3.357. Şah Cihan Cami plan 162
Şekil 3.358. Şah Cihan cephe 162
Şekil 3.359. Cami Tuğla detayı 163
Şekil 3.360. Şah Cihan Cami içi 163
Şekil 3.361. Delhi Moti Mescit 163
Şekil 3.362. M. Mescit konum 163
Şekil 3.363. Delhi Moti Mescit avlusu 164
Şekil 3.364. Moti Mescit kapı 164
Şekil 3.365. Badişahi Mescit 165
Şekil 3.366. Badişahi Mescit konum 165
Şekil 3.367. Badişahi plan 166
Şekil 3.368. Badişahi 166
Şekil 3.369. Badişahi cephe 166
Şekil 3.370. Badişahi kapı 167
Şekil 3.371. Badişahi Mescit giriş 167
Şekil 3.372. Badişahi Mescit içi 168
Şekil 3.373. Bibi ka Makbara 169
Şekil 3.374. Bibi ka Makbara konum 169
Şekil 3.375. Bibi ka M. kapı 170
Şekil 3.376. Bibi ka Makbara cephe 170
Şekil 3.377. Bibi ka M. kubbe 171
Şekil 3.378. Bibi ka M. içi 171
Şekil 3.379. Bibi ka M. türbe 171
Şekil 3.380. Bibi ka M. onarım 171
Şekil 3.381. Sunehri Cami 172
Şekil 3.382. Sunehri Cami konum 172
Şekil 3.383. Sunehri Cami cephe 172
Şekil 3.384. Sunehri Cami içi 172
Şekil 3.385. Safdar Jung Türbesi 173
Şekil 3.386. Safdar Jung konum 173
Şekil 3.387. Safdar Jung bahçe 173
Şekil 3.388. Safdar Jung Cami 173
Şekil 3.389. Safdar Jung cephe 174

Şekil 3.390. Safdar Jung mezar 174
Şekil 4.1. Mimari eserlerin bulunduğu bölgeler 177

ÇİZELGELER DİZİNİ

Sayfa

Çizelge 3.1. Delhi Türk Sultanlığı hanedanlıkları 14
Çizelge 3.2. Günümüze ulaşan Delhi Memlük Hanedanlığı eserleri 25
Çizelge 3.3. Tuğluklar döneminde kurulan şehirler 56
Çizelge 3.4. Tuğluklar döneminden günümüze ulaşan eserler 57
Çizelge 3.5. Lodhiler döneminden günümüze ulaşan eserler 76
Çizelge 3.6. Babürler döneminden günümüze ulaşan eserler 175
Çizelge 4.1. Hint yarımadasında bulunan türk yapıları 178
Çizelge 5.1. Hindistan ve Pakistan'da bulunan Türk eserleri 182
Çizelge 5.2. Hindistan ve Pakistan'da bulunan Türk eserleri restorasyon durumu 183

1. GİRİŞ

Türkler tarihleri boyunca, yeryüzünde yaşadıkları veya kısa bir süre konakladıkları bölgelere izler bırakmışlardır. Güney Asya bölgesi, Türk tarihçiliğinde en az araştırılan konulardan biridir. 700 yıla yakın Güney Asya bölgesine hükmeden ve burada büyük devletler kuran Türklerin tarihi üzerinde, yeteri kadar durulmamaktadır (Bayur, 2019). Pek çok kişi, bu bölgede Türklerin uzun yıllar hüküm sürdüğünü dahi bilmemektedir. Türkler, günümüz sınırları ile Hindistan, Pakistan, Afganistan'ın bir bölümü, Nepal, Bhutan, Bengladeş, ve Myanmarı'ın bir bölümünde hüküm sürmüştür (Gömeç ve Çeliktaş, 2019).

Dönemin sınırlarına göre, tüm bölge sadece Hindistan olarak anılmaktadır. Türklerin Hindistan'a hareketi M.S 5. Y.Y döneminde Akhunlar'ın seferleri ile başlamıştır. İslam öncesi dönemde ilk olarak Akhunlar bölgeye gelerek Orta Hindistan'a yerlemiş ve zamanla sınırlarını genişletmiştir (Bayur, 2019). Bu çalışmada İslam'ı kabul ettikten sonra Türk devletlerinin bölgede yönetimi ve bıraktığı kültür mirası üzerinde durulacaktır. Yönetimi altına aldığı topraklara hizmet götürme konusunda başı çeken Türkler, bu bölgelerde pek çok hizmete imza atmıştır. Ortaya koydukları eserlerle, dünya sanat tarihine ışık tutmuş ve bilimin bugün bulunduğu yere gelmesine katkıda bulunmuşlardır. Müslüman Türkler ilk olarak M.S 10. Yüzyılın sonlarından itibaren Kuzey Hindistan'a inmeye başlamışlardır. Bölgede konaklama, eğitim ve ibadet için pek çok yapı inşa ettirmişlerdir.

Tarihsel süreçte, Türk-Hint sanatı harmanlanarak çok dikkat çekici eserler ortaya çıkmıştır. Mimari olarak en büyük gelişme İmparatorluk döneminde gerçekleşmiştir. Ekber Şah dönemi (15. Y.Y.) ve sonraki sultanların dönemlerinde bu gelişim hızlanmıştır. Türk hükümdarlar, her zaman sanat ve ilim adamı yetiştirilmesini desteklemiştir. Hindistan coğrafyasına bakıldığında, daha çok mimar-usta yetiştirilmesi ve imar faaliyetleri dikkat çekmektedir. Fetihler sırasında Hindu-Müslüman ayrımı olmadan, yapı ustalarına zarar verilmemesine özen gösterildiği bilinmektedir. Hükümdarların fethettikleri bölgede ilk olarak imar düzenleme çalışmaları başlattıkları gözlemlenmiştir. Ülkenin en ıssız, ücra,

gelişmemiş ve güvenlik sorunu yaşanan bölgelerine kervansaray, han ve mescit gibi yapılar yaptırılarak buralarda da şehirleşme teşvik edilmiştir. Bu hassasiyetlerin ve verilen emeklerin sonucu olarak günümüze ulaşmış, bölgeye güzelliğini veren pek çok tarihi yapı bulunmaktadır (Bayur, 2019).

Yapılan bu çalışmada; Güney Asya'nın günümüzde Hindistan ve Pakistan topraklarını kapsayan bölgesinde, Türklerin kurduğu devletler, bıraktığı kültür mirası, eşsiz mimari yapılar ve eserlerin günümüze ulaşana dek gördüğü işlemler araştırılmıştır. Araştırmanın materyalini Güney Asya bölgesine yerleşen Müslüman Türklerin bıraktığı mimari eserler oluşturmaktadır. Çalışmanın tarihi ve coğrafi sınırlarını Türk hükümdarlarının İslam'ı kabul ettikten sonraki dönemi ve coğrafi konumu belirlemektedir. Yapılan araştırmalarda, eserlerden bazılarının literatürde mevcut olduğu, bazılarıyla ilgili ise çok az bilgi olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın amacı, eserlerin hepsi üzerinde inceleme yapılarak bir kaynak oluşturmak, yeterince bilgi olmayan eserleri belgelemek ve hepsi hakkında toplu bir bilgi vermektir. Eserlerin tamamı biraraya getirilerek, tarihsel akışıyla birlikte literatüre kazandırılması ve sonraki araştırmacılara katkı sağlaması hedeflenmiştir.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Gömeç ve Çeliktaş (2019), Hint Yarımadası sınırlarında Türk tarihini araştırmışlardır. Bölgeye ilk adım atan Türk topluluk Akhunlar'dan başlayarak, son Türk hanedanlığına kadar olan süreç incelenmiştir. Türk hanedanlıklarının kurduğu devletler, kronolojik sırasına göre belgelenmiştir. Devlet yapıları ve dönemin siyasi ilişkileri irdelenmiştir. Sultanların mimariye verdiği önem ve bireysel olarak tasarıma bakışlarıyla ilgili, bazı bilgiler verilmiştir.

Welch ve Crane (1983), Tuğluk hanedanlığının tarihi süreci ve mimari eserleri üzerine çalışmışlardır. Öncelikle hükümdarların yönetim dönemleriyle ilgili bilgi verilmiştir, daha sonra mimari üslupları ve etkilendikleri batı tarzları üzerinde durulmuştur. Dönemin önemli mimari eserleri üzerinde yapılan incelemeler sonucunda çizimleri ve yapım bilgileri paylaşılmıştır. Harabe halde olan pek çok eser için belge niteliğindedir.

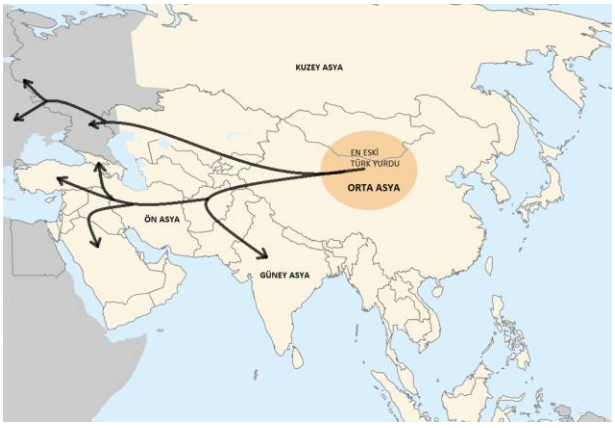
Haidar (2008), Indo-Turkish Architecture isimli eserinde, Hindistan'da bulunan Orta Çağ dönemi Türk yapılarını araştırmıştır. Önemli eserler üzerinden yapılan incelemelerde, Türk tarzının Hint ve İran etkileri ile harmanlanarak yeni bir dil oluşturması üzerinde durulmuştur. İki farklı etnik kökenin tarihsel süreçte, mimari ve güzel sanatlar alanlarında gerçekleşen kültür alışverişi değerlendirilmiş, ayrıca günümüzde devam eden durumu irdelenmiştir.

Koch (2002), Özellikle Delhi'de bulunan Babürler dönemi mimarisi üzerinde araştırmalar yapmıştır. Eserlerin bulunduğu konumlar ve yapım teknikleri ile ilgili bilgiler vermiştir. Orta Asya ve yerel mimari unsurlarla olan benzerlikleri üzerinden tespitlerde bulunmuştur. Eserlerin daha detaylı şekilde, dekoratif öğelerinin incelemesini yaparak, karşılaştırma yapmıştır. Süslemelerde kullanılan motiflerin isimleri paylaşılmıştır. Tahrip olmuş bölümler, fotoğraflanarak belgelenmiştir.

3. HİNT YARIMADASINDA TÜRKLER

Müslüman Türkler ilk olarak M.S 10. Y.Y. sonlarında Kuzey Hindistan'a inmeye başlamışlardır (Bayur, 2019). İlk olarak bu bölgeye gelen Türklerin tarihi ise çok daha öncesine dayanmaktadır. Türkler yeni bölgelere gelip yerleştiklerinde, buralara geleneklerini ve dillerini de getirirler. Bölge insanları bu durumdan etkilendiği gibi, kendileri de onların gelenek ve dillerinden etkilenmiştir. Konargöçer dönemlerinde bile Türkler, uğradıkları yerlere derin izler bırakmışlardır. Bu bilgiler, Hindistan ve Pakistan bölgesinde bir takım yerel toplulukların atalarının Türklere dayandığı gerçeğini sağlamlaştırmaktadır. Müslüman Türkler Hindistan'ın ikliminden hoşlanmasa da, bölgenin stratejik önemi, ipek ve baharat yolu için ticaret kaynağı oluşu, bu toprakları her zaman değerli kılmıştır (Kişmir, 2019).

Türkler, Kuzey Hindistan'dan başlayarak pek çok bölgeye Türk-İslam sanat ve medeniyet merkezleri kurmuştur. Göç dağılımları Şekil 3.1'de gösterilmiştir. Daha sonra bu gelişme Orta Hindistan'a kadar ilerlemiştir.

Şekil 3.1. Türklerin anayurtlarından hareketleri.

Orta Asya'dan göçlere başlayan Türkler, dünyanın farklı yerlerine yerleşmiştir. Yapılan araştırma, Güney Asya bölgesine göç eden Türkleri kapsamaktadır. Yeni yerler fethedildikçe gelmeye devam eden Türk ordular, artık burada yerleşik düzene geçmeye başlamış ve yerel halk ile iletişim ihtiyacı doğmuştur (Toker, 2022). Zamanla askerlerin kullandığı Türkçe, Farsça ve Arapça sözcükler yerel dil

ile harmanlanarak yeni bir dil halini almıştır. Bahsedilen dile de Türkçe "Ordu" kelimesinden gelen "Urdu" adı verilmiştir. Urduca şu an Pakistan'ın resmi dilidir ve Hindistan'ın da büyük bir kısmında konuşulmaktadır. Güney Asya'ya gelen Türk savaşçılar sayesinde Alt-Kıta'nın kuzeyinde İslamiyet çok hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Bu etkileşim bölge mimarisine ve şehir silüetlerine de yansımıştır. Mimari ve sanatta da Türk- İran- Hint unsurları harmanlanarak yeni bir stil doğmuştur. Mimari olarak en büyük ve eşsiz eserler, büyük devletlerin kurulduğu dönemlerde, güven veren hükümdarlar tarafından inşa ettirilmiştir.

Araştırma Türk tarihi ve Mimari olmak üzere iki düzlemde ve bilgiler harmanlanarak yürütülmüştür. Kurulan Türk devletlerinin yerel halk ile etkileşimi bağlamında mimari sonuçları irdelenmiştir. Sırasıyla kurulan Türk devletleri incelenmiş ve döneminde inşa edilen mimari yapılar kategorize edilmiştir. Yapıların inşa edildiği bölge ile malzeme uyumu araştırılmış, ulaşılan koruma ve restorasyon bilgileri aktarılmıştır.

3.1. Güney Asya'ya İlk Adım Atan Türkler

Türkler, Orta Asya bölgesini yıllar boyunca kendilerine mesken tutmuşlardır. Geçimlerini hayvancılık ile sağlayan Türkler, Tarihsel süreçte ekonomik sorunlar, siyasi sorunlar, salgın hastalıklar ve kuraklık sebebiyle göç hareketlerine başlamıştır. Türkler, Rusya'nın bir bölümünden Avrupa'ya, Orta Asya'dan Güney Asya ve Anadolu'ya kadar çok geniş bir alana dağılım göstermişlerdir(Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Türklerin Hindistan'a gidişleri çok eski tarihlere dayanmaktadır. Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz'un Hindistan'a elçi gönderdiği ve vergi istediği lakin halkın bu talebe karşı çıktığı yazmaktadır. Eserde bölgenin büyük akarsu ve dağlarından bahsedilmiş ve Oğuz'un Yagma Han ile 1 yıllık savaşı sonucu bölgeyi ve Çin'i ele geçirdiği anlatılmıştır (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Hindistan'a göç edip yerleşen Racput'ların da Turanlı bir toplum olabileceği düşünülmektedir. Güney Asya bölgesine inen ilk Türk hanedanlığı ise Akhunlar olmuştur.

3.1.2. Akhunlar

Akhun İmparatorluğu, Orta Asya'da M.S. 440 ve 710 yılları arasında hüküm sürmüştür. Orta Asya Hunlarından ayrılarak Afganistana göç eder Uar ve Hun hanedanlıkları, buradaki siyasi boşluktan faydalanarak, birlikte Şekil 3.2'de en geniş sınırları gösterilern Akhun Devleti'ni kurmuşlardır (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Başkentleri, Afganistan'ın kuzeyinde yer alan Belh isimli eski bir yerleşim yeridir.

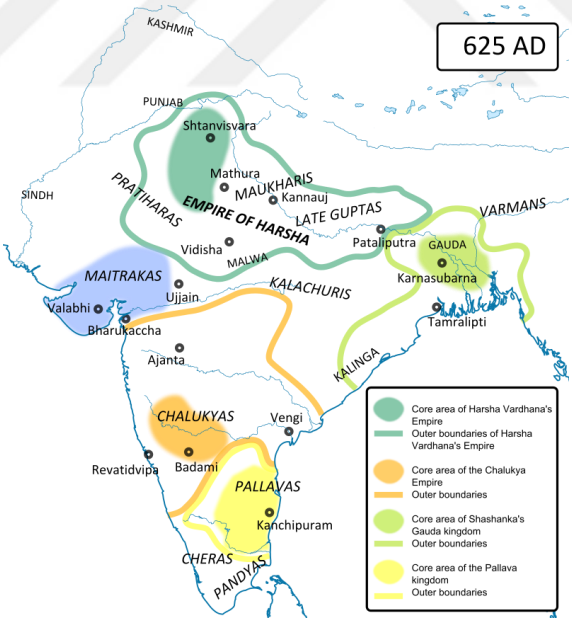
Şekil 3.2. Akhun Devleti sınırları (Köse, 2019)

Devlet, İslam öncesi Türkler dönemine ait olduğu için içerisinde Tengricilik, Budizm, Zerdüştlük, Maniheizm ve Nesturilik gibi pek çok farklı dini barındırmaktadır. Akhunlar'ın güney asya bölgesine doğru fetihlere devam eden bir diğer kısmı, Kabil'i yöneten Kuşan hanedanıyla savaşmış ve kazanmıştır (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Fetihlere Hindistan'a doğru devam eden Akhunlar, Gupta yönetiminin sona ermesinden sonra 510 senesinde Indus ve Ganj vadilerini ele geçirmişlerdir. Zamanla kuzeyde Sasani ve Göktürk baskıları, güneyde Budist rahiplerin baskıları ile güçleri zayıflamış ve Akhun İmparatorluğu dönemi son bulmuştur. Yönetimden tamamen çekilen Akhunlar, yerel topluma karışmış ve kaybolmuştur (Gömeç ve Çeliktaş, 2019).

3.2. Müslüman Türklerden Önce Bölge Devletleri ve Mimari Karakter

Sahip olduğu ham madde ve kültürel zenginlikleri ile dikkat çeken Hindistan bölgesi, tarihi boyunca fetih, işgal ve sömürgelere maruz kalmıştır. Bunların bazıları karadan, bazıları deniz yolu üzerinden gerçekleşmiştir. 7. Yüzyıldan 11-12. Yüzyıla kadar olan dönemde (Türklerin gelmesine kadar), bölgede bir devlet düzeni olmayışı, kalıcı bir otorite kurulması ihtiyacına zemin hazırlamıştır (Gömeç ve Çeliktaş, 2019).

Şekil 3.3'te gösterilen hanedanlıklar arasında, dönemin önde gelen yöneticileri Harsha İmparatorluğu ve Gupta İmparatorluğu olmuştur. Hinduizm ile birlikte Budizm ve Jainizm de coğrafyanın geneline hızla yayılmıştır. Bu dinlere bağlı olan kişilerin ruhani ve felsefi olarak en yüksek dönemi olduğu söylenmektedir. Mimari olarak da, klasik Hint tarzı eserlerin, özellikle tapınakların hızla yayıldığı dönemdir.

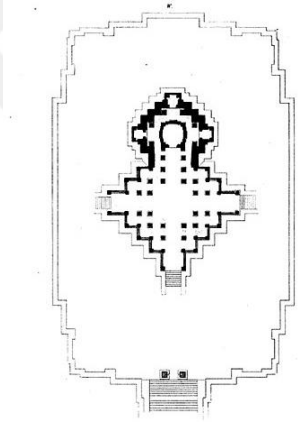
Şekil 3.3. Hint hanedanlıkları (Kulke, 2004)

Siyasi bir kararlılığın olmadığı dönemde, Arap kökenli ilk Müslüman Muhammed bin Kasım; 711 yılında Sindh bölgesini fethetmiştir (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Budizm gerilemeye başlamış ve Sindh'de bulunan tapınakların çoğu camiye

çevrilmiştir. Aynı yöntemi daha sonra gelecek olan Müslüman Türkler de uygulamıştır. Bu dönemde Rajput kökenli Chaulukya hanedanı ortaya çıkmıştır ve dönemin en önemli mimari eserlerini inşa etmişlerdir. Eserler arasında en ünlüleri, Navlakha Tapınağı, Dilwara Tapınağı, Modhera Güneş Tapınağı ve Rani ki Vav olmuştur. Bu yapıların çoğu Gucrat bölgesinde bulunmaktadır. Şekil 3.4'te gösterilen Navlakha Tapınağı 12. Yüzyılda inşa edilmiştir ve bölgenin en eski güneş tapınaklarındandır. Eserde oyma taş sanatı, sütun yerleşimleri ve nişlerde bulunan dekoratif ögeler dikkat çekmektedir. Cephede fil ve tanrı figürleri işlenmiştir, bir nevi tapınılan tanrıların hikayeleri anlatılmaktadır. Yapı 2011 yılında restore edilmiş ve turistlerin ziyaretine açılmıştır. Şekil 3.5'te, tapınağın planı paylaşılmıştır. Yüksek bir platform üzerine konumlandırılan ve 2 katlı olarak tasarlanan eserin, sekizgen sütunlarla desteklendiği görülmektedir. Yapı, 2011 yılında restore edilmiş ve turistlerin ziyaretine açılmıştır.

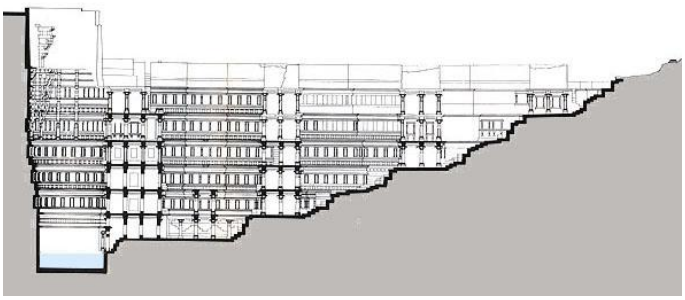
Şekil 3.4. Navlakha Tapınağı (Wikipedia, 2016)

Şekil 3.5. Navlakha plan (Wikipedia, 1876)

Şekil 3.6'da, bir su kuyusu olan Rani ki Vav gösterilmiştir. İsmi, Kraliçenin Su Kuyusu manasına gelmektedir. 11. Yüzyılda Chaulakya kraliçesi Udayamati adına yapılmıştır. Bu tarzda su kuyuları genelde ters tapınak inşa etme düşüncesi ile tasarlanır. Şekil 3.7'de kesiti gösterilen 10 katlı eser, suyun kutsallığını vurgular, 500'den fazla ana heykel ve 1000'den fazla küçük heykellerle donatılmıştır (Krit, 2022). Eser 1940 yılında yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkarılmıştır ve günümüzde UNESCO Dünya Miras Alanları listesine eklenmiştir.

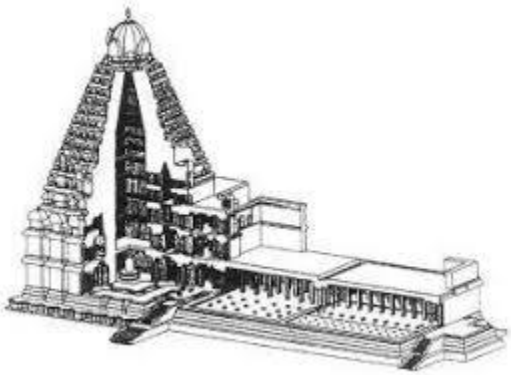

Şekil 3.6. Rani ki Vav (Wikipedia, 2014) Şekil 3.7. Rani ki Vav kesit (Krit, 2022)

11. Yüzyılda, Chola İmparatorluğu kuzey Hindistan'ı yönetimi altına almıştır (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Yoğun nüfusu ve geniş coğrafyası sebebiyle, tek kişi yönetiminde birleşemeyen ülkede bölünmeler ve yeni hanedanlıkların baş göstermesi devam etmektedir. Ganga İmparatorluğu Hindu mimarisi gelişimine katkılarıyla bilinmektedir, sanat ve edebiyata da çok katkıları olmuştur. En dikkat çeken mimari eserleri Thanjavur Brihadsvara Tapınağı'dır. Şekil 3.8'de gösterilen tapınak yapısı, 1003 – 1010 yılları arasında inşa edilmiştir. Bölgede yaygın olan kırmızı kumtaşı kullanılan yapı, piramit şeklinde yükselmektedir ve tepesinde küçük bir kubbesi vardır. Şekil 3.9'da kesit çizimi gösterilen eserin cephesinde etkileyici derinlik katan detayları, kırmızı rengi ile kontrast oluşturmaktadır. Yapı, günümüzde koruma altındadır (Navrang India).

Şekil 3.8. Thanjavur Tapınağı (Wikipedia, 2014) Şekil 3.9. Thanjavur çizimi (Navrang, 2022)

Hint mimarisi genellikle taşlar ve kayalar üzerine oymalar ile oluşan çok büyük ve gösterişli yapılardır. Hindu tapınakları yeni bir tarz oluşturmuş ve bölgeye

hızla yayılmıştır. Taşlar üzerine çiçekler, geometrik şekiller, tanrılar ve hayvanlar gibi pek çok ince işçilik isteyen desenler işlenmiştir. Kat kat yükselen ve yükseldikçe incelen bu süslü mimari üslup, zamanla Türk-İslam mimarisi ile harmanlanacak ve yeni Hint-Türk mimari tarzı ortaya çıkacaktır.

3.3. Gazneliler

İlk olarak Hint yarımadasına fetihler gerçekleştiren Müslüman Türk savaşçılar, Gazneliler olmuştur. Gazneliler, 963-1186 yılları arasında hüküm sürmüştür. Devlet, Farsça ve Türkçe dillerini kullanmıştır (Kişmir, 2019). Hindistan'da İslam'ın yayılmasının en büyük etkenlerinden biri yine Gazne devletidir. Gazneliler, adını Alptekin'in fethettiği Gazne şehrinden alır (Erdoğan 1991). Alptekin aslında bir samani kumandanıdır, fetihler sırasında Gazne bölgesini ele geçirince, bölgede bir Türk devleti kurma temellerini atar. Gazneli devletinin tam olarak kurulması, damadı Sebuk Tekin döneminde gerçekleşir. Şekil 3.10'da gösterilen, devletin sınırları, Türkistan'dan İran'a kadar, Güneyde ise Hindistan'ın Çoğunu içine alacak kadar büyüktür (Kişmir, 2019).

Şekil 3.10. Gazneliler'in hükmettiği en geniş topraklar

Orta Asya'da gerçekleşen siyasi çalkantılar, Gazne devletinin güneye ilerlemesine sebep olmuştur. Gazneliler'in kökenleri Türk'tür. Bugün Afganistan'a bağlı olan Gazne kentine geldiklerinde, burada zaten yerleşik düzene geçmiş bir Türk topluluk bulunmaktadır (Kişmir, 2019). Devlet büyük oranda, yerel halktan güç

alınarak kurulmuştur. En güçlü kumandanlardan biri olan Gazneli Mahmud, 1001 senesinde ilk Hindistan seferini gerçekleştirmiş ve bölge zenginlikleri ilgisini çekmiştir (Erdoğan 1996). Daha sonra buraya 17 sefer daha gerçekleştirmiştir. En çok ses getiren seferi 1025 yılında, Somanath'da bulunan Hindu tapınaklarına olmuştur. Gazneli Mahmud, Pencap ve Lahor'u ele geçirdikten sonra bölgeye Malik Ayaz'ı vali olarak atamıştır. Sürekli maruz kaldığı saldırılar yüzünden harabe haline gelen Lahor şehri için restorasyon çalışmaları başlamıştır. Başlatılan çalışmalar 12. Yüzyıla gelindiğinde, şehri bölgenin en önemli kültür merkezi haline getirecektir (Bayur, 2019).

1030 yılında Gazneli Mahmud'un vefatından sonra, başka nitelikli bir lider çıkmadığı için devlet çöküş dönemine girmiştir. Selçuklu Devleti'nin dağılması ve bölgedeki karışıklık Gurlular'ın güçlenmesini sağlamış ve Gazne'yi işgal etmişlerdir (Kişmir, 2019). Bunun üzerine hükümdarlar Hindistan'a yönelmiş, başkentlerini Lahor yapmışlardır. Son sultan Hüsrev Melik, 1186 yılında Gurlular'a esir düşünce, Gazneli dönemi resmi olarak sonlanmıştır. Gazneli Mahmud çok daha önce ölse de, şanı sayesinde hanedanı 150 yıl daha yaşamıştır ve Lahor şehri son hanedana da sığınması için ev sahipliği yapmıştır (Kişmir, 2019).

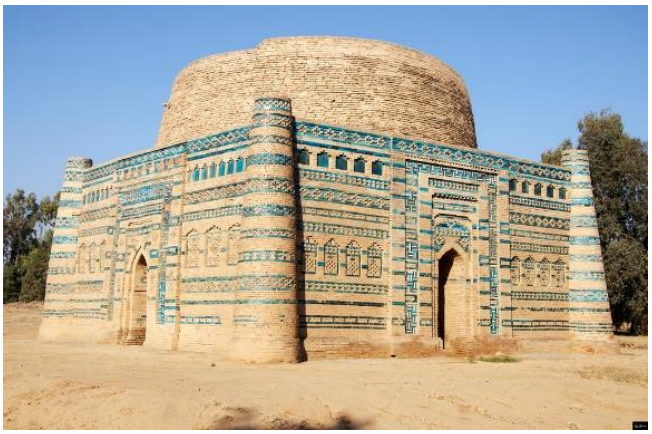
3.3.1. Gazne mimarisi

Gazne sanat ve mimarisi, coğrafya ve halkların yakınlığı dolayısıyla İran sanatı ile etkileşim halindedir. Gazneli döneminden günümüze pek az eser ulaşabilmiştir. Kaybolan yapı kalıntılarında Selçuklu mimarisine benzer ağaç sütun, üst örtü ve kemer detaylı erken dönem camileri olduğu tespit edilmiştir. Hala koruma altında olan kâgir yapılarda, Özbekistan ve İran'da görülen renkli bezemeler dikkat çekmektedir. Devletin merkezi Afganistan, İran ve Özbekistan topraklarını kapsayan alan olduğu için mimari eserlerin çoğu bu bölgelerdedir. Hindistan'ın kuzeyine indiklerinde, seyahatler sırasında türbe ve dinlenme alanları inşa etseler de pek çoğu günümüze ulaşamamıştır (Kişmir, 2019). Şekil 3.11'de gösterilen, Pakistan topraklarında korunarak en iyi halde günümüze ulaşan yapı, kime ait olduğu bilinmeyen bir türbedir.

Şekil 3.11. Gazneli eseri konum

Şekil 3.12'de gösterilen dönemin mimari eserinde, bölgede bulunan taş malzemeler ve turkuaz bezemeler göze çarpmaktadır. İçerisinde soyluların mezarları olduğu düşünülen yapı Pakistan'ın Hayber-Pakhtunva eyaletinde bulunmaktadır. Pakistan'lı bir arkeolog olan Dr. Dani "Pakistan Through Ages" isimli kitabında; Gazneli Sultanların Sindh ve Pencap seferleri sırasında bu bölgenin coğrafi önem kazandığına dikkat çekmektedir.

Şekil 3.12. Bilinmeyen gazneliler döneminden kalma bir türbe (Baig, 2015)

Etrafında günümüze ulaşamamış farklı mezar kalıntıları da vardır (Baig, 2015). Yapının çevresindeki ağaçlandırma ve yerleşim yerleri korunmasına yardımcı olmuştur. Tarlaların olduğu bölüm için gelecekte aşırı sulamadan kaynaklı problemler olabileceği gözlemlenmiştir (Baig, 2015). Kare planlı yapıda, kesme ve yontma tuğla işçiliği uygulanmıştır (Şekil 3.13). Dekorasyon amaçlı mavi renkli

çiniler kullanılmıştır. Tavanda, mekana sekizgen şekli veren köşe kemerler yapılmıştır (Şekil 3.14). Tarihsel süreçte kubbesini kaybeden yapı, şu an güvenli bir çevreye sahip ve koruma altındadır (Baig, 2015). Eserin güvenliği ile arkeoloji bölümü ilgilenmektedir. Herhangi bir restorasyon çalışması yapılmamıştır. Türbe yapım tarihinin 9. Yüzyıla dayandığı tahmin edilmektedir.

Şekil 3.13. Türbe iç görünüm Şekil 3.14. Türbe tavan görünüm (Baig, 2015)

3.3.2. Gazneliler Değerlendirme

Gazneliler'in tarihte en güçlü rolü, İslam'ı Hindistan'ın iç kısımlarına kadar getirmiş olmalarıdır. Daha sonra bu temel üzerine, yeni fetihler yapılacak ve ülkenin tamamını kapsayan, büyük Türk İslam devletleri kurulacaktır. Gazne hükümdarlarının pek çok medrese, saray, kervansaray, cami ve türbe gibi yapılar yaptırdığı ve restorasyon çalışmalarına önem verdikleri bilinmektedir (Kişmir, 2019). Bu eserlerden çok azı günümüze ulaşabilmiştir. Ayakta kalabilmiş yapıların çoğu Gazne ve çevresindedir. Pakistan bölgesinde, kime ait olduğu bilinmeyen 3 mezar anıt vardır. Bölge, arkeologlar tarafından korumaya alınmıştır. Tarihçiler, bugün Pakistan devletinin kurulmasında dahi, Gazneliler'in etkisinin olduğuna değinmektedir.

3.4. Delhi Türk Sultanlığı

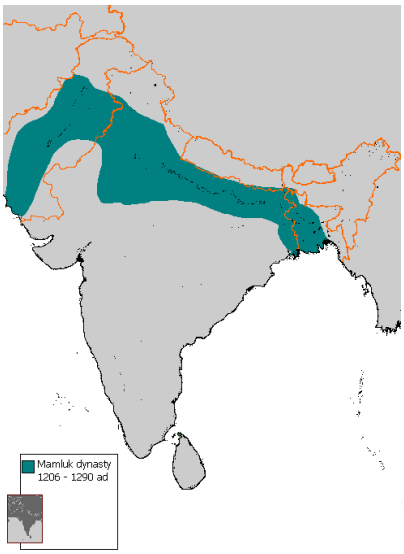
Gazneliler'in bulunduğu topraklara doğru yayılımcı bir politika izleyen Gurlular, ismini Gur şehrinden almıştır. Liderleri Afgan kökenli Muhammed Guri, Gazne kalesini fethetmiştir fakat Gurluların bekasını ve ilerlemesini sağlayan Türk

komutan Kudbeddin Aybek olmuştur (Bayur, 2019). Kendisi Türkmenistan'da Memlük askeri olarak yetişmiş, köle olarak Muhammed Guri'ye satılmış ve kölelikten komutanlığa yükselmiştir (Kişmir, 2019). 1186 yılına gelindiğinde Peşaver, Multan, Sindh ve Lahor fethedilmiş ve Gazneliler'in hükmü tamamen kalkmıştır. Daha sonra Delhi ve ülke güneyinde Beneres'e kadar fetihler devam etmiş ve bu bölgelerin yönetimi savaş konusunda dahi general Kudbeddin Aybek'e verilmiştir. Bu dönem Türkler, Moğol baskısından dolayı bölgeye akın etmektedir (Kişmir, 2019). Guri'nin ölümünden sonra Kudbeddin Aybek, bölgede kurulacak Müslüman Türk devleti için hazırlıklara başlayarak devletin merkezini Delhi'ye taşımıştır (Farooqi 1994). Çizelge 3.1'de, tarihsel süreçte Delhi Türk Sultanlığını yöneten hanedanlıklar gösterilmiştir.

Çizelge 3.1. Delhi Türk Sultanlığı hanedanlıkları

Hanedanlık	**Yıllar**	**Başkentler**	**Sultanlar**
Delhi Memlük Hanedanlığı	1206 - 1290	Lahore (1206–1210) Badayun (1210–1214) Delhi (1214–1327) Daulatabad (1327–1334) Delhi (1334–1506) Agra (1506–1526)	Kutbeddin Aybek Aram Şah İltutmuş Rukn-ud-Din Firuz Razia Sultan Muiz-ud Din Bahram Alaaddin Mesud Nasruddin Mahmud Gıyaseddin Balban Muhammed Keykubad
Halaçlar	1290 - 1320	Delhi	Celaleddin Firuz Kılıcı Alaaddin Kılıcı Şihab-ud Din Ömer Kutbeddin Mübarek
Tuğluklar	1320 - 1413	Delhi	Gıyaseddin Tuğluk M. Adil bin Tuğluk Şah Firuz Şah Tuğluk Tuğluk Han Ebu Bekir Şah Nasreddin Muhammad Şah Alaaddin Sikander Şah Nasreddin Nusret Şah Nasreddin Mahmud Şah
Seyyidler	1414 - 1450	Delhi	Hızır Han Mübarek Şah Muhammed Şah Alem Şah
Lodiler	1451 - 1526	Delhi	Behlül Han Lodi Sikander Han Lodi İbrahim Lodi

3.4.1. Delhi Memlük Hanedanlığı

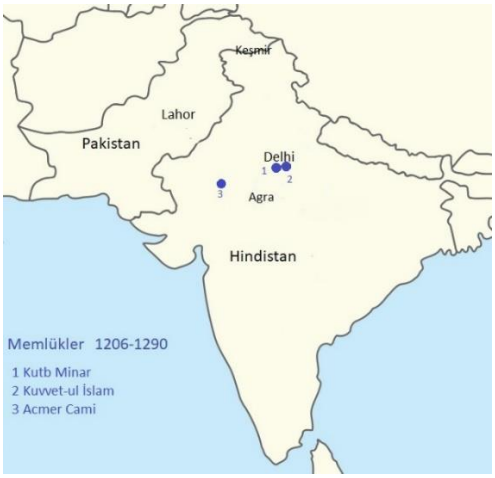

Şekil 3.15. Delhi Memlük Hanedanlığı sınırları (Schwartzberg- Joseph E. 1978).

Memlük, kelime anlamı olarak sahibi olan ve köle manalarına gelmektedir (Cöhce, 2022). Delhi Türk Sultanlığı'nın kurucusu Kudbeddin Aybek ve diğer önemli hükümdarı olan İl Tutmuş Türkmenistan'da köle oldukları ve o dönem asıl Memlük Devleti'ne asker olarak yetiştirildikleri için, Delhi Memlük Hanedanı olarak anılmaktadırlar. Asıl Memlük Devleti, Arabistan ve Afrika'nın bir bölümünü kapsayan, çoğunluğu asker olarak yetişmiş Türk kölelerden oluşan bir ordudur (Cöhce, 2022). Toprakları genişledikçe büyük bir devlet haline gelmişlerdir (Şekil 3.15). Kölelikten bu mertebelere çıkmaları ile övündükleri için Memlük ismini kullanmaya devam etmişlerdir. Bu iki devlet birbirlerine karıştırılmamalıdır. Delhi Memlük Hanedanı 1206-1290 yılları arasında yönetimde olmuştur.

3.4.1.1. Delhi Memlük Hanedanlığı Mimarisi

Kutbediin Aybek, yapılandırma çalışmaları yaptığı bölgelerde, cami ve konut gibi pek çok eseri barındıran kompleksler kurmuştur (Şekil 3.16).

Şekil 3.16. Delhi Memlük Hanedanlığı eserleri.

Delhi'de mimari çalışmalara çok ehemmiyet veren Aybek, Şekil 3.17'de gösterilen Kuvvet-ul İslam Cami ve Kutb Minar gibi çok önemli eserlerin inşasını başlatmıştır. Dönemin mimari eserlerinde pek çok farklı kültürün sentezlendiği açıkça görülmektedir. Kutbeddin Aybek, büyük Türk devleti için gösterişli yapılar mimari eserler yapılmasına vesile olmuştur, fakat yapıların tamamlanmasını görmeye ömrü yetmemiştir. Şekil 3.18'de eserin konumu gösterilmiştir.

Şekil 3.17. Kuvvet-ul İslam ve Kutb Minar (Vikipedi, 2017)

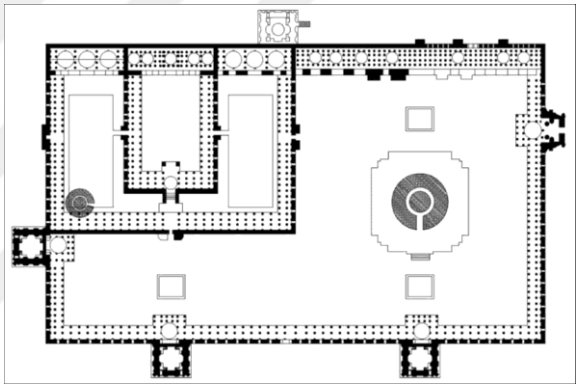

Şekil 3.18. Kutb Minar konum

1193-1197 yılları arasında tamamlanan Kutb Minar, Kudbeddin Aybek tarafından yapılmıştır. Orta Asya'da yaygınlaşan bu tarzdaki minare örnekleri

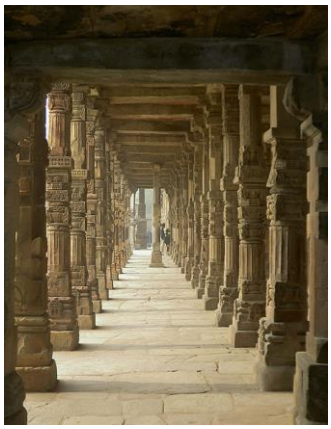
arasında en gelişmişi sayılır. Minare geniş bir temel ile başlar ve yukarı doğru çıktıkça daralmaktadır. Taban genişliği 14.42 metre olan Kutb Minar'ın günümüzde yüksekliği 72,59 metre ve tepe noktasındaki genişliği 2 metredir. Cephe görünümü her katta değişmektedir. Set ve yivlerin oluşturduğu ana taban üzerine bitkiler, geometrik şekiller ve yazı bezemeleri işlenmiştir. Süslemelerin yoğunlaşması ile vurgu yapılan 4 adet şerefeye sahiptir. Daha sonra İl Tutmuş ve Alaeddin Kılcı (Kuvvet-ul İslam Cami içerisinde) farklı ekler yaptırmıştır (P.Brown, 1981). Kutb Minar'dan çok etkilenen Halaç hükümdarı cami avlusuna da benzer tarzda minare inşaatı başlatmıştır lakin sadece küçük bir kısmı yapılıp bırakılmıştır (Şekil 3.19). Günümüzde bakımsız halde olsa da, minare tüm ihtişamını korumaktadır.

Şekil 3.19. Alai Minare (Vikipedi, 2017) Şekil 3.20. Kompleks Planı (Asif, 2021)

Şekil 3.20'de kompleks planı görülmektedir. En küçük cami planı, ilk yapılan kısımdır. Daha sonra genişletilen avlu görülmektedir. Aynı kompleks içerisinde bulunan Kuvvet-ul İslam Cami'nin içinde ve dışında iki avlusu mevcuttur (Şekil 3.21). Yapının doğu duvarında bu caminin 27 Hindu tapınağının malzemesi ile yapıldığından bahsedilir. İç avluda Hindu mimari izleri açık bir şekilde görülmektedir. Yerleşim alanı içerisinde bulunan, diğer hükümdarların yaptırdığı ekler ise İslami karakterdedir (P.Brown, 1981). Hemen yanına yapılan medrese de kompleksi tamamlar niteliktedir. Yığma ve kesme taş tekniği ile yapılmıştır (Şekil 3.22). Kapı girişinden kare avlusuna geçilen medresenin yerleşimi L şeklinde, avlu etrafında oluşturulmuştur. Kuzeyde 7 Küçük oda ve 2 büyük kubbeye sahiptir. Güney tarafında ise ayakta kalabilmiş 3 oda vardır, bunlardan merkezde olanı İl Tutmuş'un kabrinin olduğu odadır (P.Brown, 1981).

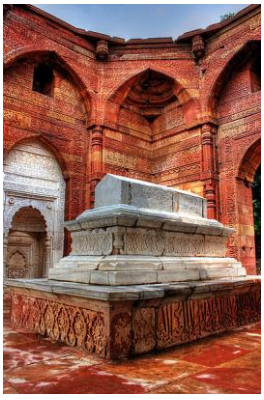

Şekil 3.21. Kuvvet-ul İslam (Vikipedi, 2017)

Şekil 3.22. Alauddin Medresesi (Vikipedi, 2017)

Delhi'nin fethinden sonra bölgeye hemen zafer yapıları dikilmiştir. Anıt eserlerden biri olan Kuvvet-ul islam cami de, acele ile yerel zanaatkarlar tarafından inşa edilmiştir. Hindu taş ustaları, yıkılan tapınakların yeniden tasarlayarak kullansa da üzerlerinde bulunan suretler cami mimarisi için sorun olmuştur. Resim figürlerini tekrar yonttukları ve bazı yerlerde üzerlerine sıva çekildiği gözlemlenmektedir. Günümüzde sıva ile kapatılan yerler dökülmüş ve tekrar resimler ortaya çıkmış haldedir (P.Brown, 1981). İl Tutmuş, ibadet bölümünü genişletmiş ve burada kendisi için bir türbe yaptırmıştır (Şekil 3.23). Alaeddin Kılcı ise yapıya kemer ve havuz eklenmesine vesile olmuştur. İç görselde parlak kırmızı kum taşı dikkat çekmektedir. El oyması bezemeler ve vurgulanmak istenen bölümlerde de beyaz mermer kullanılmıştır.

Şekil 3.23. İl Tutmuş'un kabri (Vikipedi, 2017)

Mezarın bulunduğu oda 4.9 x 3.7 ölçülerindedir (P.Brown, 1981). Kalın duvarlara sahip olan türbenin keskin taşları günümüzde aşınmış durumdadır. Oda kubbesi

zamanla tahrip olmuştur. Medrese içerisinde yapılan, herhangi bir mezar taşı veya kitabe bulundurmayan bu türbe-medrese örneği Hindistan'da ilktir; aslında bir Selçuklu mimarisi özelliğidir (P.Brown, 1981).

Şekil 3.24. Özbekistan Kalan Külliyesi (Delbera, 2011)

Şekil 3.24'te gösterilen eser, Özbekistan'ın Buhara kentinde Karahanlılar tarafından yapılmıştır. 1127 yılında inşa edilen eser, 70 sene sonra inşa edilen Kutub Minaresi için ilham kaynağı olmuştur (Delbera, 2011). Orta Asya kökenli olan Kudbeddin Aybek, pek çok mimari üslubu da Hindistan coğrafyasına taşımıştır. Yüksek eyvanlar ve dekoratif öğeler gibi unsurları da tarihsel süreçte bu coğrafyaya aktarmaya devam etmişlerdir.

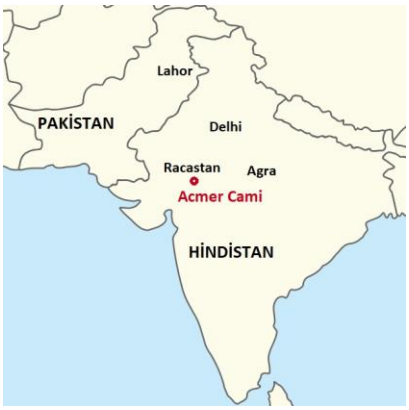
Kutub Minaresi, Cami avlusunun içerisinde inşa ettirilmiştir. 73 metre yüksekliğinde, Kudbeddin Aybek'in zaferini sembolize etmektedir (P.Brown, 1981). Tuğladan inşa edilen yapıda beşinci katın üzerine bir kubbe yapılmıştır. Yıldırım düşmesi ile zarar gören bölümlerin Firuz Şah Tuğluk tarafından restore ettirildiğinden bahsedilmektedir. Bu minare pek çok inancı, kültürü ve tarihi yansıtmakta ve bugün Dünya Kültür Mirası listesinde yer almaktadır. Vasiyetinde kızı Raziye Sultan'ı veliahtı olarak ilan etmiştir ve Raziye ilk kadın Türk Sultan olmuştur. Aybek'in kendisi gibi Türkmenistan'dan köle olarak satın aldığı İl Tutmuş, Raziye Sultan'ın ölümünden sonra yönetime geçmiş, Delhi Türk Sultanı olarak tanınmıştır. Bölgeyi saldırılardan korumuş, inşası başlayan yapıları tamamlamış ve bölgede bugün kullanılan para birimi rupiye ışık tutacak gümüş parayı çıkarttırmıştır (Kişmir, 2019). Son olarak, yine köle olarak gelip Kırklar'a

(devlet yönetiminde kararları veren heyet) dahil olan Balaban Uluğ Han tahta geçmiştir. Balaban, devlet yönetimindeki eksiklikleri gidermek ve güvenliği yeniden sağlamak için çaba göstermiştir. 1270 yılında Moğollar tarafından harap edilen Lahor'u tekrar fethederek, imarını yeniden düzenletmiştir (Kişmir, 2019).

Şekil 3.25. Acmer Cami (Wikipedia, 2011)

İltutmuş Sultan zamanında tamamlanan Acmer Cami inşasının 1200 yılına dayandığından bahsedilmektedir (Şekil 3.25). Yapı inşasını Kutbeddin Aybek başlatmıştır ve tasarımcısı Heratlı Ebu Bekir'dir (Sen, 1999). Şekil 3.26'da eserin konumu gösterilmiştir.

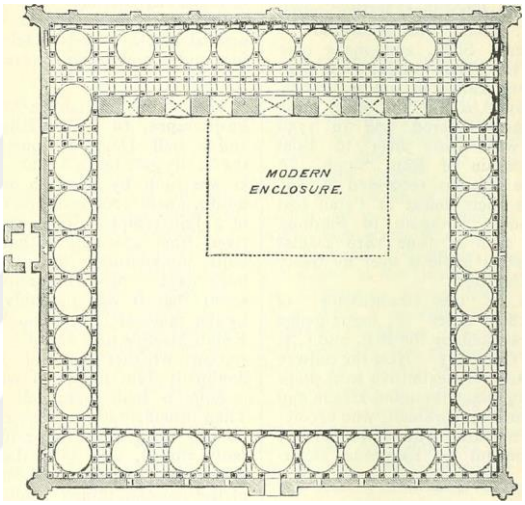
Şekil 3.26. Acmer Cami konum

Cami, "Adhai Din Ka Jhonpra" adı ile de anılmaktadır. Urduca iki buçuk günlük yapı anlamına gelen ismi, gerçekten yapının bir kısmının iki buçuk günde yapıldığına inanıldığı için koyulmuştur (Sen, 1999). Erken dönem Hint-İslam mimarisi örneklerinden biridir. Hindistan'ın Rachastan eyaletinde Acmer'de bulunan yapı ülkenin en eski camilerindendir. Şekil 3.27'de olduğu gibi, bölgede

bulunan kalıntılar yapının olduğu yerde daha önce bir tapınak olduğunu ve onların malzemeleri de kullanılarak bir cami inşa edildiğini göstermektedir (Sen, 1999). Günümüze sadece kalıntıları ulaşmıştır. Binanın dış cephesi kare şeklinde ve her bir kenarı 80 metre uzunluğundadır (Şekil 3.28). Uzun ve ince olan sütunlar, simetrik olarak yerleştirilmiştir. Ön cephede bulunan 7 kemerli girişi, İl Tutmuş'un 1230 yıllarında eklettiğine inanılmaktadır. Ortada bulunan büyük kemerin üzerine, günümüze tam olarak ulaşamayan iki küçük minare eşlik etmektedir.

Şekil 3.27. Sütun detayı
(Wikipedia, 2011)

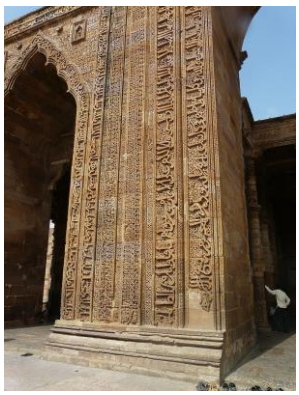

Şekil 3.28. Plan yerleşimi
(Wikipedia, 2011)

Şekil 3.29'da gösterilen kubbeler ve sütunlar ile çevrili olan caminin toplamda 344 sütuna sahip olduğu düşünülmektedir fakat bunlardan sadece 70 tanesi ayakta kalabilmiştir. Cephede güneş ışığı geçişi için dikdörtgen açıklıklar bırakılmıştır. Kemerlere ve bazı duvarlara, Kur'an-ı Kerim'den alıntılar işlenmiştir. Bu tarz işlemeler, Türkistan ve Gazne şehirlerindeki İslam mimarisinden esinlenildiğini göstermektedir (Şekil 3.30).

Şekil 3.29. Avlu sütunları (Wikipedia, 2011)

Şekil 3.30. Kaligrafi detayı (Wikipedia, 2011)

Yapı, 1947 (Hindistan'ın bağımsızlığı) yılına kadar cami olarak kullanılmıştır; sonrasında Hindistan Arkeolojik Araştırmalar kurumuna devredilmiş. Günümüzde koruma altında olan cami, turist ziyaretlerine açık durumdadır.

Aladdin Kılıcı, Gujrat ve Khambat bölgelerini ele geçirirken, savaşlar sırasında pek çok Hindu ve Jain tapınağını yıktırmış ve bu malzemeleri farklı yapı inşalarında kullandırtmıştır (Kişmir, 2019). Şekil 3.31'de gösterilen Jami Mescit üzerinde bulunan bir yazıtta, 1325 senesinden daha eski yapıların kalan malzemeleri ile yapıldığı yazmaktadır. Şehirde İslam mimarisinin başlangıcına işaret eden cami, üslup olarak Hint-İslam mimari tarzlarının harmanlanmaya başladığını göstermektedir. Şekil 3.32'de eserin konumu gösterilmiştir.

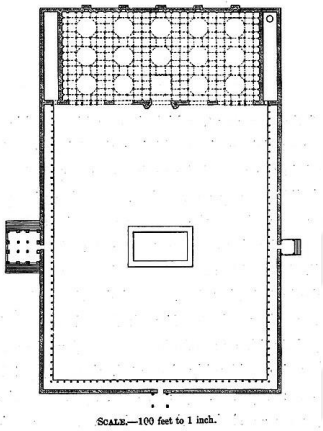
Şekil 3.31. Jami Mescit (Wikipedia, 2021)

Şekil 3.32. Jami Mescit konum

Hindistan'ın Gujarat eyaletinde yapılan Jami Mescit, 1325 yılında tamamlanmıştır. Mimarı Ömer bin Ahmed El-Kazaruni'dir. Alaeddin Kılcı'nın

bölgeyi fethetmesinden sonra yapılan ilk camidir. Cami içerisinde 100 adet sütun bulunmaktadır. Açık bir avluya sahip olan cami, yüzyıllar boyunca ticaret limanı olarak kullanılan şehirde, Mahi nehri yakınındadır. Şekil 3.33'te planı paylaşılan yapı, erken dönem camileri tarzında tasarlanmıştır. Güneyinde yapının mimarı Ömer bin Ahmed el-Kazaruni'nin mezarının bulundıuğu, planı kare olan ama iç avlusu oval sütunlarla çevrili bir oda vardır. Şekil 3.34'te gösterilen bu küçük alan, mermerden inşa edilmiştir.

Şekil 3.33. Jami Mescit planı (Fergusson, 1866)

Şekil 3.34. El-Kazaruni kabri (Wikipedia, 2021)

İçerisinde farklı yüzyıla ait küçük bir mezar daha vardır. 16. Yüzyılda Babür döneminde yaptırılan bir kalenin kalıntıları mevcuttur (Fergusson, 1866). Kabrin etrafında, farklı yerlerde ayetler yazmaktadır. Batısında ise bir kitabe mevcuttur.

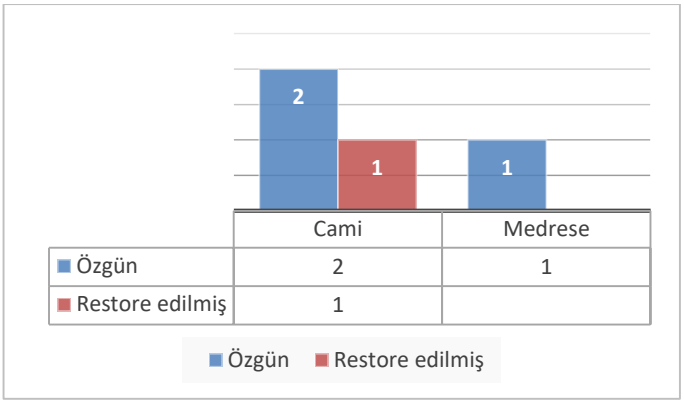
Şekil 3.35. İç görsel Jami Mescit (Wikipedia, 2021)

İç avluda açıkça tapınaklardan kalan malzemelerin kullanımı farkedilmektedir (Şekil 3.35). Bölgeye özgü oymalar, mihrap ve nişler dikkat çekmektedir. Küçük kubbelerle çevrili olan cami, bu anlamda Türk-İslam mimarisinden alıntıları göstermekte, kubbe üzerindeki kafesli pencereleri ile Gujarat yerel uslubu devam ettirmektedir. İki sıra halinde 26 sütun dizilmiş, ve 14 oda elde edilmiş olan Cami cephesinde, her odanın üzerine bir küçük kubbe eklenmiştir (Fergusson, 1866). Revaklı girişlere sahip olan yapının çatısında kubbeleri saklayan, 12 metre yüksekliğine kadar çıkan söveler mevcuttur (Fergusson, 1866).

3.4.1.2. Delhi Memlük Hanedanlığı Değerlendirme

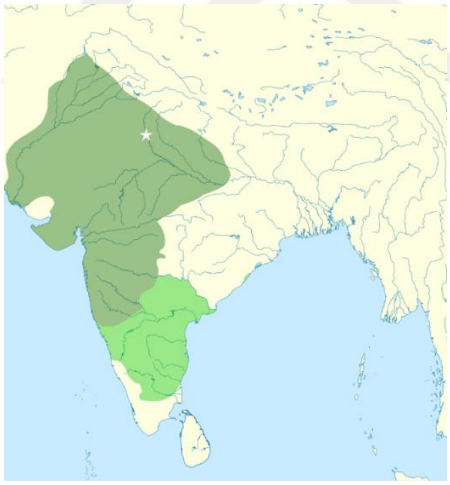
Kudbeddin Aybek, hayalini kurduğu Türk Sultanlığının temellerini atmış ve bölgenin önemli kentlerini hükümdarlığı altına almıştır. Yönettiği bölgelerde insanların refah içerisinde, eğitim alıp gelişerek yaşamalarını hedeflediği, yaptırdığı hizmet yapıları ile anlaşılmaktadır. İslam dinini tüm coğrafyada yaymak isteyen Aybek, pek çok medrese ve cami yapısı inşa ettirmiştir. İl Tutmuş ve diğer Sultanlar da yapıların tamamlanmasına, yeni ekler yapılmasına ve farklı yapılar inşa edilmesine de özen göstermişlerdir. Eserlerde bölgede yaygın kullanılan kırmızı kumtaşı ve mermer gibi ana malzemeler göze çarpmaktadır. İnşaat süreçlerinde, yansıtılmak istenen üslup ve yapı ustasının etnik kökenine göre farklı tarzlar oluşmuştur. Kutub Minar kompleksi haricinde eserlerin çoğu günümüzde bakımsız ve harabe haldedir. Çizelge 3.2'de gösterildiği gibi, günümüze ulaşan 4 eser bulunmaktadır. Bunlardan 3 tanesi cami 1 tanesi de yine cami kompleksi içerisinde bulunan medresedir. Yeniden kullanımları için bir çalışma yapılmamıştır, sadece koruma altına alınmış durumdalardır. Eserler özgün haldedir ve günümüzde ziyarete açıktır.

Çizelge 3.2. Günümüze ulaşan Delhi Memlük Hanedanlığı eserleri

3.4.2. Halaçlar

1290-1321 Yılları arasında, Delhi Türk Sultanlığında hüküm süren Halaçlar'ın ilk lideri Celal-ud-Din Firuz Şah olmuştur (Bayur, 2019). Şekil 3.36'da, koyu yeşil ile gösterilen alan Halaçlar'ın hüküm sürdüğü en geniş alanı, açık yeşil ise onlardan ayrılan bir kollarının alanını göstermektedir.

Şekil 3.36. Halaçlar dönemi sınırları (Wikipedia)

Firuz Şah çok yaşlıdır, bu sebeple gerekli tedbirleri alamadığı düşünülür ve bir suikast sonucu öldürülür (Merçil, 1991). Onun yerine Alaaddin Muhammed tahta geçer, ülkenin güneyine hakim olan ilk Müslüman hükümdar olur. Moğollarla mücadele eder ve devlet düzeninde pek çok ıslahatlar yapar. Tahtta olduğu süre boyunca Hindu ve Müslümanlar bir arada uyum içerisinde yaşasın diye farklı politikalar denemiştir (Merçil, 1991). Her iki halkın da hükümdarı olmak ve bu

konuda gerekirse yardım alabilmek için Hint liderlerden birinin kızı ile evlenmiştir. Yaşamı boyunca halkı güven içerisinde yaşasa da ölümünden sonra ayaklanmalar başlamıştır. 4 yıl süren kargaşadan sonra Türk beyi olan Gıyaseddin Tuğluk Delhi'ye gelerek tahtı ele geçirmiştir.

3.4.2.1. Halaç Mimarisi

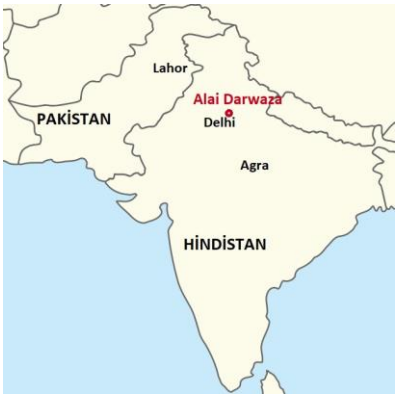

Şekil 3.37. Halaç eserleri

Halaçlar dönemi, çok uzun sürmediği için bu döneme ait pek fazla eser yoktur. Şekil 3.37'de önemli eserleri ve konumları gösterilmiştir. Alauddin Khilji, bölgede erken dönem İslam mimarisini devam ettirmiştir. Kutb Minar kompleksi içerisinde medrese ve mescit alanı gibi yeni ekler yaptırmıştır. Aynı komplex içerisinde, Kutb Minar tarzında Alai Minar'ı inşa ettirmek istese de tamamlanamamıştır. Şekil 3.38'de gösterilen yapı, Kutb Minar kompleksi içerisine eklettirdiği bir giriş kapısıdır. Şekil 3.39'da eserin konumu gösterilmiştir.

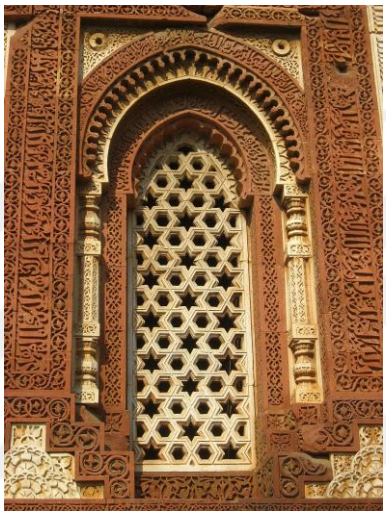

Şekil 3.38. Alai Darwaza (Wikipedia, 2022)

Şekil 3.39. Alai Darwaza konum

Delhi'de Kuvvet-ül İslam Cami'nin güney kapısı olan Alai Darwaza 1311 yılında Sultan Alauddin Khilji tarafından kırmızı kumtaşından yaptırılan ve kemerli girişleri olan kare kubbeli bir kapıdır. Ev tipi, tek odalıdır. Kuvvet-ul İslam Cami'sini genişletme amacıyla bu şekilde 4 kapı yapılacaktır fakat 1316 yılında Khilji vefat ettiği için yalnızca Alai Darwaza tamamlanabilmiştir. Eski tarzda kalın duvarlarla yükseltilen yapının kubbesini görebilmek için belli bir yükseklikten bakılması gerekmektedir. Şekil 3.40'ta yapının pencere detayları ve 2 farklı malzeme ile oluşturulan kontrast görülmektedir.

Şekil 3.40. Alai Darwaza penceresi (Wikipedia, 2022)

Yapının yüksekliği 17 metredir ve kemerlerde kullanılan sivrileşen tarz, Hindistan'da ilk defa kullanılmıştır. Yapı üzerinde çok fazla arapça hat yazı ve Türk tarzı bezemeler vardır.

Şekil 3.41. Siri Kompleks konumu

Alauddin Khilji, Hauz Khas ve Shahpur Jat bölgelerinde Siri kompleks inşa ettirmiştir. Şekil 3.41'de kurulan kompleksin konumu gösterilmiştir. Bölgede Moğol istilalarına karşı surlar örülmüş, taş köprü inşası gibi hizmetler yapılmıştır (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Günümüze pek çoğu ulaşamamıştır. Şekil 3.42'de gösterilen minare yapısı, yine Khilji'nin Kutb Minar ilgisini göstermektedir. Yapı içerisinde döner merdiven bulunmaktadır.

Şekil 3.42. Chor Minar (Das, 2015)

Dönemin yakalanan işgalci ve hırsızlarının burada cezalandırıldığına inanılmaktadır, bu yüzden adı Hırsız Minaresi olmuştur (Das, 2015). 1303 – 1304 yıllarında inşa edilmiştir. Yapının bir gözlem evi yada av köşkü olarak kullandığı da düşünülmektedir. Aynı kompleksin bir diğer köşesinde Şekil 3.43'te gösterilen ibadethane-türbe vardır. Yapının türbe olarak hediye edildiği düşünüldüğü için Tohfewala Gumbad (hediye türbe) olarak anılmaktadır. Fakat içerisi daha çok bir ibadethane tarzında tasarlanmıştır. Alai Darwaza'yı anımsatsa da, çok daha sade bir tasarımdır. Günümüzde harabe haldedir ve kullanılmamaktadır.

Şekil 3.43. Tohfewala Gumbad (Das, 2015)

3.4.2.2. Halaçlar Değerlendirme

Halaçlar Orta Asya'dan güneye inen bir diğer Türk topluluğudur. Oğuz Kağan Destanı gibi bazı eski yazıtlarda isimlerinden bahsedilmektedir (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Alauddin Khilji devraldığı yönetimi, Kutbeddin Aybek'in kurduğu düzen üzere devam ettirmeye çalışmıştır. Mimari alanda Kutb kompleksinde ek yapılar yaptırmıştır. Aynı tarzda bir kompleksi Delhi'nin güneyinde de inşa ettirmek istese de, tamamlamaya ömrü yetmemiştir. 1 giriş kapısı, 1 türbe ve 1 minare yapısı kalıntıları günümüze ulaşmıştır. Yapıların çoğu harabe haldedir. Günümüze ulaşamayan başka hizmet binaları da vardır. Kendisinden sonra gelen yöneticiler hep daha zayıf nitelikte olduğu için, Halaç hanedanlığı çok uzun süre yönetimde kalamamıştır.

3.4.3. Tuğluklar

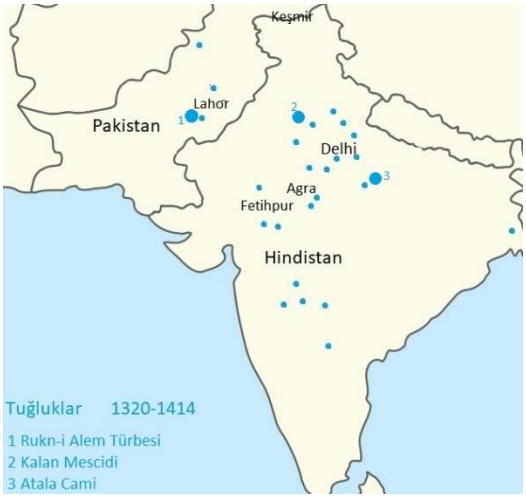
Gıyaseddin Tuğluk, Halaçlar döneminde Pencap bölgesini Moğollardan korurken gösterdiği başarılardan dolayı Delhi'de çok sevilen bir komutandır (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Tuğluklar, 1320 ve 1413 yılları arasında hüküm sürmüşlerdir. Kısa sürede, ülke yönetiminde yeni ve kalıcı disiplinler kurmuştur. Ani ölümünden sonra yerine oğlu Muhammed Tuğluk başa geçmiştir (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Tarım sorunlarını çözmek için Delhi'de bulunan merkezi Deogri'ye Devletabad ismiyle taşımak istemiş fakat bu da iyi sonuçlanmamıştır. Kırk günlük yolda pek çok insan ölmüş ve geri dönme kararı alınmıştır (Kişmir, 2019). 1351 yılında sefer sırasında kendisi ölmüştür ve yerine Firuz şah geçmiştir. Tahtta kaldığı süre genel olarak toparlanma dönemi olmuştur. Şekil 3.44'te Sultanlığın sahip olduğu en geniş sınırlar gösterilmiştir. Çöküş döneminde bunların bir kısmı kaybedilmiştir.

Şekil 3.44. Tuğluk Hanedanlığı sınırları (Schwartzberg, Joseph E. 1978).

Ölümünden sonra taht kavgaları olmuş, bu sırada bölgede puta tapınılmasına izin verildiğini duyan Emir Timur Delhi'yi ele geçirmiş ve 2 yıl burada hüküm sürmüştür (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Yapı ustaları hariç Hinduların çoğunu öldürtmüş, Müslümanların da mallarına el koymuştur. Yabancı kaynaklarda tüm bu devletler Moğol olarak anılsa da, aslında hepsi Türk kökenlidir. Timur Hindistan'dan ayrıldıktan sonra yerine vezir bırakmasına rağmen tahtı Lodhiler ele geçirmiştir (Gömeç ve Çeliktaş, 2019).

3.4.3.1. Tuğluk Mimarisi

Şekil 3.45. Tuğluk eserleri

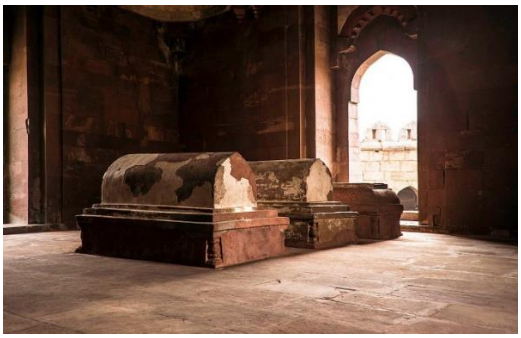
Tuğluk hanedanlığı, Delhi Türk Sultanlığı mimarisini çok daha ileri taşımıştır. Gıyaseddin Tuğluk, Tuğlukabad şehrini kurmuş, mimari anlayışını geliştirmiş, saraylarını "Tuğlaları altındandır" diyerek övmüştür. Eserlerin dağılımı Şekil 3.45'te gösterilmiştir. Günümüze ulaşamasa da yapılarda değerli madenlerle bezemeler yapıldığı düşünülmektedir. Yönetime geçen her Sultan'ın farklı bir üslubu olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle Firuz Şah dönemi, mimarinin zirvede olduğu dönemdir. Yapılarda, yüksek ve dar girişler, ihtişamlı kapılar ve kemerlerle güç gösterisi yapılmıştır. Mimari tarz olarak, Türk mimarisinin kararlı çizgileri ve Hint-Islam etkileri görülmektedir.

Şekil 3.46. Gıyaseddin Türbesi (Nandni, 2014) Şekil 3.47. Gıyaseddin Türbesi konum

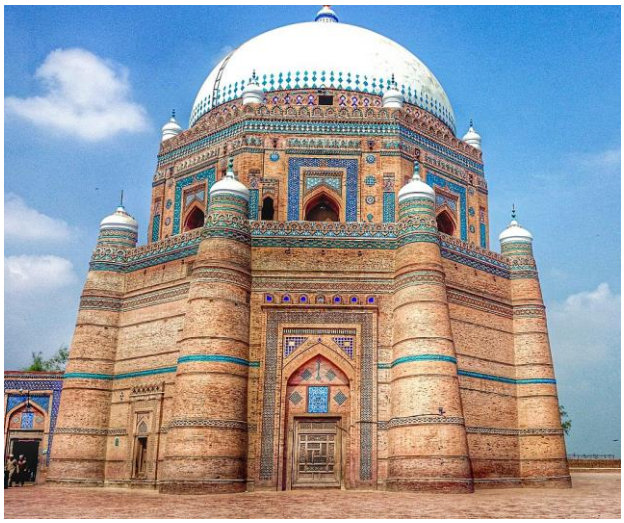
Delhi'de, Tuğlukabad bölgesinde bulunan Gıyaseddin Tuğluk Türbesi (Şekil 3.46) kare formunda 1323 yılında yapılmıştır. Şekil 3.47'de türbenin konumu gösterilmiştir. Kalın duvarları kırmızı kum taşı ile örülmüş ve çevresi taştan yapılmış burçlarla sarılmıştır. Üzerinde bulunan mermer kubbe, bir sekizgen üzerine oturtulmuştur. Duvarları eğimli şekilde yükselen, bölgedeki ilk yapıdır. İlk yapıldığı dönemde etrafı yapay bir göl ile çevrilmiştir. Şekil 3.48'de gösterilen, yapı içerisinde bulunan mezarlar da aynı taştan inşa edilmiştir.

Şekil 3.48. Gıyaseddin Türbesi iç görünüş (Wikipedia, 2018)

Tasarımda vurgu yapılmak istenen cam, kapı girişi ve kubbe gibi yerlerde beyaz mermer kullanılmıştır. Yüksekliği 24.4 metreyi bulan yapının duvarları zarar görmüş durumdadır (Khan, 1977). Türbe içerisinde bir adet mihrap bulunmaktadır. Gıyaseddin Tuğluk'un eşi ve oğlunun mezarları da bu türbe içerisindedir. Yapının etrafı bir kale ile çevrilidir ve bölge Tuğlukabad adı ile anılmaktadır. Türbe mimarisi Tuğluklar döneminde çok gelişmiştir. Bir süre sonra bir ihtişam ve güç gösterisi halini almıştır (McKibben, 1994). Eser, şehir merkezinden uzak bir konumdadır. Ulaşılan bir restorasyon bilgisi bulumamaktadır.

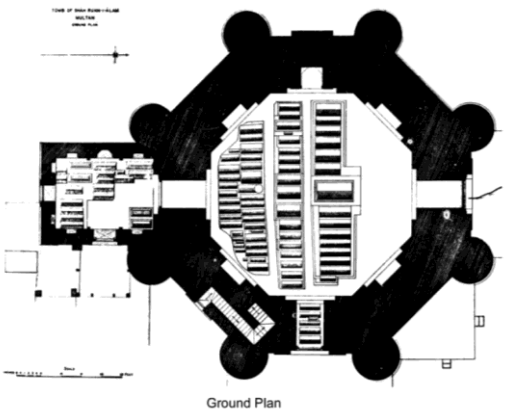
Şekil 3.49'da gösterilen Rukn-i Alem Türbesi, dönemin en dikkat çeken tasarımı olmuştur. Gıyaseddin Tuğluk tarafından 1324 yılında, günümüzde Pakistan sınırları içerisinde kalan Multan kentinde yaptırılmıştır (Şekil 3.50).

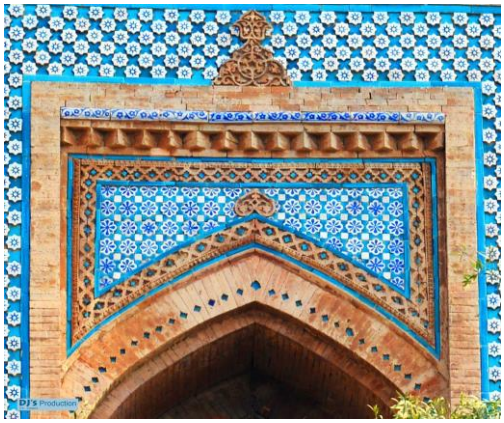
Şekil 3.49. Rukn-i Alem Türbe (Wikipedia, 2014) Şekil 3.50. Rukn-i Alem konum

Gıyaseddin'in türbeyi öncelikle kendi için yaptırma niyetinde olduğu, fakat sonra Rukn-i Alem ailesine hediye ettiği söylenmektedir. Türbe, sekizgen plan üzerine tasarlanmıştır. Her köşede yükselen minare görüntüsünde silindirler vardır. Bu silindir kuleler yapıyı strüktür anlamında desteklemektedir (Khan, 1977). Hepsinin ucunda da, ana kubbe ile uyumlu minik kubbeler vardır.

Şekil 3.51. Rukn-i Alem Plan (Khan, 1977)

Şekil 3.51'de planı gösterilen eserin ortasında ana mezar ve diğer akrabaların mezarları bulunmaktadır. Ziyaretçiler için boş bir alan bırakılmıştır. İlk kat çapı 15 metredir. 2. Kat daha küçük bir sekizgen yapıdır ve Şekil 3.52'de görüldüğü gibi daha çok dekoratif unsurlar barındırmaktadır. 3. Kat tamamını kaplayan bir kubbeden oluşmaktadır. Yükseldikçe daralan yapının toplam yüksekliği 35 metredir.

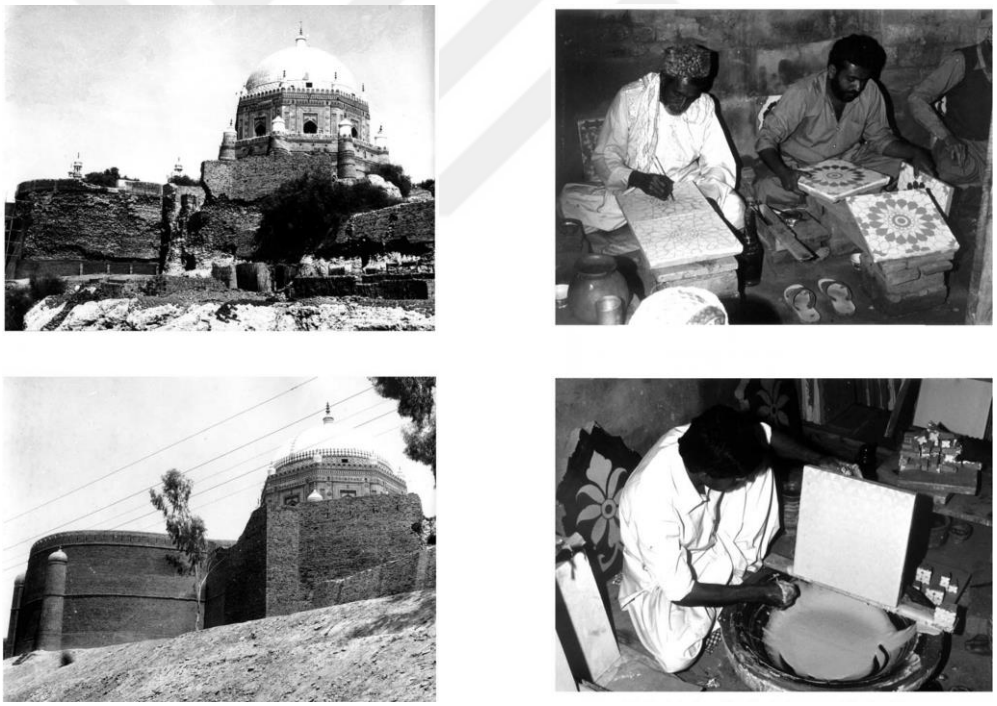

Şekil 3.52. Rukn-i Alem detay. Şekil 3.53. Rukn-i Alem mezarı (Wikipedia, 2014)

Tamamı Kırmızı kum taşından inşa edilen türbenin cephesinde ahşap oymalı paneller, oymalı ve renkli tuğlalarla desenler oluşturulmuştur. Yapıyı dışarıdan destekleyen payandalar sayesinde, içeride hiçbir taşıyıcı unsur görülmemektedir (Khan, 1977). Cephede kullanılan mavi renk içeride de mavi çini işçiliği ile gösterilmiştir. Daha sonra bu çinilerin üstünün sıva ile kaplandığı söylenmektedir. Geniş iç mekanda, ana kabir ile birlikte 72 akrabasının daha kabri vardır. Günümüzde insanlar bu türbeyi sıkça dua etmek için ziyaret etmektedir (Şekil 3.53).

1971 yılında Agha Khan Vakfı tarafından restorasyon çalışmaları başlatılan eserin onarımları için 33 ustaya eğitim verilmiştir (Şekil 3.54). Bölgeye özgü Multan kiremitlerinin değişen parçalarını özgün malzemelerden ayırmak oldukça güçtür.

Şekil 3.54. Rukn-i Alem Restorasyon (Khan, 1977)

Çiniler, yapıldığı dönemin sanat anlayışına uygun olarak, özgün şekilde yenilenmiştir. Ahşap oyma kısımların yenilenmesi, mekanik şekilde yapıldığı için özgün halinden biraz farklı sonuçlar vermiştir. Ana kapı ve dış revak yenilenmiştir. Kubbede oluşan çatlaklar onarılmıştır. Bu çalışmalar, bölgede zanaatkarların artmasına ve istihdam sağlanmasına vesile olmuştur (Khan,

1977). Restorasyon çalışmalarını üstlenen mimar, Muhammad Wali Ullah Khan olmuştur.

Dönemin bir diğer önemli türbe yapısı, Nizamuddin Evliya Türbesi olmuştur. Şekil 3.55'te gösterilen, her gün yüzlerce kişinin ziyaret ettiği yapı 1325 senesinde Muhammed bin Tuğluk tarafından yaptırılmıştır. Şekil 3.56'da eserin konumu gösterilmiştir. Firuz Şah sonrasında yapıya onarım çalışmaları yaptırmış ve altın detaylar eklettirmiştir. Mermer korkuluklarının Haydarabad'dan farklı bir ailenin hediyesi olduğu söylenmektedir. Çapı 6 metre olan mevcut kubbe 1562 senesinde Feridun Han tarafından yaptırılmıştır. Dergah, mermer bir avlu ortasına konumlandırılmıştır ve içerisinde abdesthane mevcuttur.

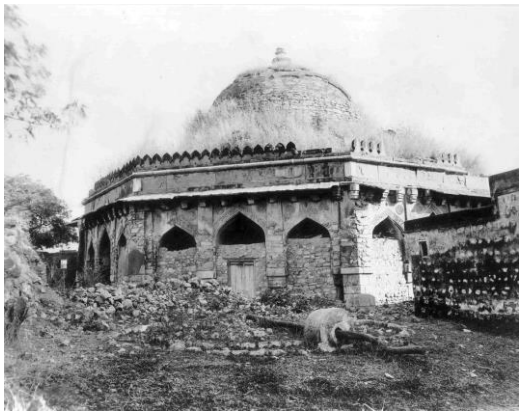

Şekil 3.55. Nizamuddin Evliya Türbesi (Wikipedia, 2010)

Şekil 3.56. Türbe konumu

Yapı, günümüzde kalabalık ve işlek bir mahallenin ortasında kalmıştır. Sık kullanılan türbe, pek çok kez yenilenmiştir. Ekber döneminde son büyük renovasyon çalışması yapıldığı kayıtlara geçse de, sonrasında da yenileme ve süslemeler yapıldığı bilinmektedir.

Şekil 3.57. Tilangani Türbesi (Intach, 2019) Şekil 3.58. Türbe 2014 (Shiv, 2018)

Malik Makbul Tilangani Türbesi, 1388 senesinde Delhi'de Junan Shah tarafından inşa ettirilmiştir (Şekil 3.57). Şehirde yaptırılan ilk sekizgen yapı olmuştur. Tuğluk Türbeleri, bu bölgede birbirlerine yakın olacak şekilde inşa edilmiştir (Shiv, 2018). Şekil 3.58'de gösterilen yapı günümüzde çok yakın inşa edilmiş evler arasında kaybolmuştur. Şekil 3.59'da eserin konumu gösterilmiştir.

Şekil 3.59. Tilangani Türbesi konum

Sekizgen plan üzerine inşa edilen ana mezar yapısı, aynı şekilde daha geniş sekizgen veranda ile çevrelenmiştir. Veranda üçer kemerli açıklıklara sahiptir. Türbe çatısını büyük bir kubbe kaplamaktadır ve veranda üzeri daha küçük kubbeler ile çevrilidir. Güney cephesinden giriş yapılan yapının içerisinde mihrabı bulunmaktadır, ayrıca alt mahzene inen bir merdiven boşluğu vardır (Shiv, 2018). Şekil 3.60'ta görünen mezar, odanın tam ortasına konumlandırılmıştır. Türbe zamanla bakımsızlık ve hor kullanma sonucu çok

kötü bir hale gelmiştir. Kendi duvarına bitişik şekilde inşa edilen konut yapıları, adeta bu tarihi esere nefes aldırtmamaktadır. Yapıyı herhangi bir açıdan tam olarak görmek mümkün değildir, fakat tam olarak algılanabilmesi için 16. yüzyılda Babürler döneminde inşa edilen İsa Han Türbesi referans olarak gösterilmektedir. Terk edilmiş yapı evsizlere mesken olmaya başlamıştır ve kapısına çamaşır asıldığını dahi görmek mümkündür. Ağa Han Kültür Vakfı yapının korunmaya alınması için 2019 yılında çalışmalara başlamıştır. Şekil 3.61'de yapı çevresine kurulan iskele, sıva ve boya çalışmaları görülmektedir. Kubbe üzerinde yetişen otlar temizlenmiş ve onarım için gerekli malzemeler tespit edilmiştir; fakat kum taşı gibi eski tarz malzemelere erişim çok zordur. Bu sebeple restorasyon çalışmalarının daha uzun süreceği öngörülmektedir.

Şekil 3.60. Türbe içi 2014.

Şekil 3.61. Tilangani restorasyon (Shiv, 2018)

Gıyaseddin Tuğluk döneminde yeni şehirler kurma çalışmaları yaptırılmıştır, özellikle güvenlik sorunu nedeniyle bölge etrafına kaleler inşa edilmiştir (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Cihanpanah kompleksi de bunlardan biridir (Şekil 3.62). 1326 yılında Muhammed bin Tuğluk tarafından inşa ettirilmiştir.

Şekil 3.62. Cihanpanah Kompleksi konum

Bu şehirden Kutb Minar kompleksine doğru giderken yol üzerinde pek çok farklı Tuğluk mimari eserlerine rastlamak mümkündür. Şekil 3.63'te görünen kale duvarları şehrin giriş tarafında bulunmaktadır. Kale çevresinde yer yer erzak ve cephanelik istiflemek için odalar eklenmiştir.

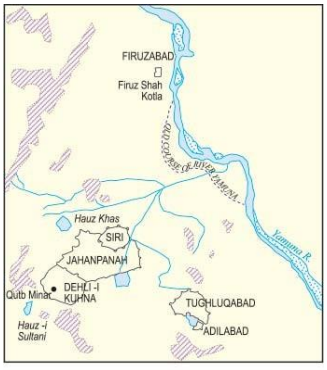

Şekil 3.63. Cihanpanah şehri (Wikipedia, 2008)

Şekil 3.64. Adilabad Kalesi (Wikipedia, 2008)

Şekil 3.64'te gösterilen Adilabad Sur duvarları, Cihanpanah bölgesi için koruma sağlamıştır. Şekil 3.65'te surların sınırları gösterilmiştir. Eski Tuğlukabad şehri örnek alınsa da bu eser çok daha küçüktür. Kale içerisinde avlu ve konut kalıntıları bulunmaktadır (Aitken, 2001). Bu tarihi şehir içerisinde bulunan bir diğer kalıntı Bijay Mandal'dır. Kare plan üzerine inşa edilen kubbeli yapı, yığma taştan inşa edilmiş bir Tuğluk yapısıdır (Şekil 3.66). Yapının, çok odalı ve halk salonu olan bir saray ve aynı zamanda bir gözlem kulesi olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

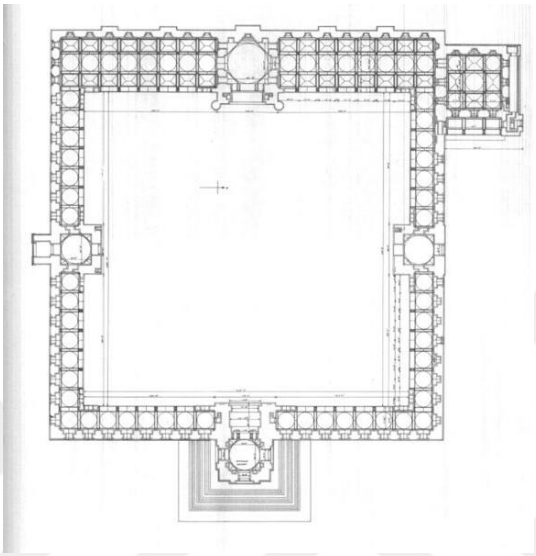

Şekil 3.65. Kale sınırları (Wikipedia, 2008)

Şekil 3.66. Bijay Mandal (Wikipedia, 2008)

Kubbeli yapının etrafında, farklı saray kalıntıları da vardır. Halkın Sultan ile burada görüştüğü tahmin edilmektedir. Arkeolojik kazılarda gizli geçit ve hazineler bulunmuştur (Aitken, 2001). Yapının bir bölümünün Alaaddin Kılıcı tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Yapı, günümüzde harabe haldedir ve evsizler tarafından kullanılmaktadır.

Şekil 3.67. Begumpur Cami planı (Welch, 1983)

Aynı bölgede, Begumpur köyünde bulunan Begumpur Cami, en dikkat çeken kalıntı eserlerdendir. Şekil 3.67'de planı gösterilen eser, kare avluya ve 4 kubbeye sahiptir. Şekil 3.68'de gösterilen, 90 x 94 metre yerleşim planına sahip olan yapı, hala ihtişamını korumaktadır (Welch, 1983). Şekil 3.69'da eserin konumu gösterilmiştir. İranlı mimar Zahir al Din al Jayush tarafından tasarlanmıştır. Çevresi Pazar alanı ile çevrili yapı uzun yıllar medrese olarak da hizmet vermiştir. Telangani yada Firuz Şah Tuğluk tarafından yaptırıldığı yönünde iki farklı görüş vardır. Sade bir tasarımı olmasına karşın yapı, yüksek merdiven ve kapıları ile etkileyici bir izlenim bırakmaktadır (Aitken, 2001).

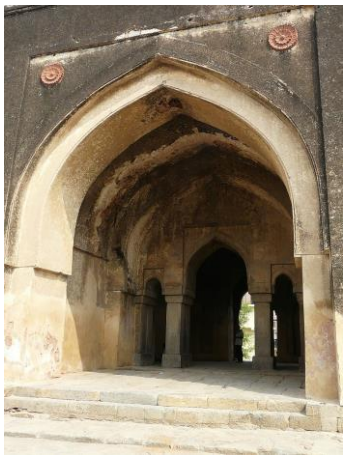

Şekil 3.68. Begumpur Cami (Wikipedia, 2008)

Şekil 3.69. Begumpur Cami konum

Şekil 3.69'da eserin konumu gösterilmiştir. Begumpur Cami'nin ibadet alanı, bazı dekoratif oynamalara sahip olsa da, Şekil 3.70 kapı detayında görüldüğü gibi, genel olarak sade sütun ve duvarlardan oluşmaktadır. Cami, yüzeyinde alçı-sıva ve çini kalıntıları bulunmaktadır. 17. Yüzyıla kadar işgal altında kalan yapı sonrasında da kötü şekilde kullanılmış ve bakımsız kalmıştır (Aitken, 2001). Erken İslam Mimarisi örnekleri gibi, avlu çevresi kemerler ve daha küçük kubbeler ile çevrilidir (Şekil 3.71). Hindistan Arkeolojik Araştırmaları kuruluna göre yapının bir bölümünde kadınlara ait alan da mevcuttur. Bu durum Hindistan Müslümanları için alışılmadık bir tarzdır. En azından hanedan kadınları için böyle bir alan yapılmış olabileceği söylenmektedir (Welch, 1983).

Şekil 3.70. Kapı detayı

Şekil 3.71. Begumpur avlu (Wikipedia, 2008)

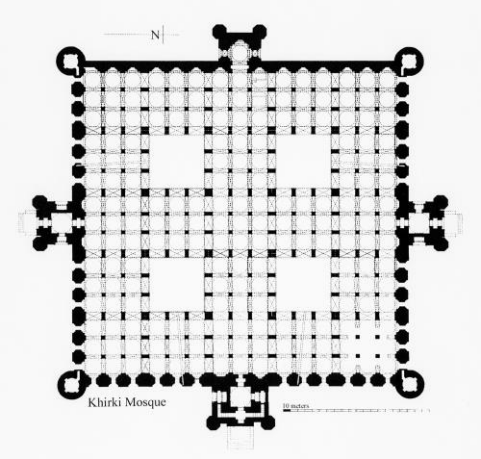
Ortaçağ döneminde Delhi'nin güneyinde şehirleşmeler artarken, Kırki (pencere) köyünde dönemin başbakanı sayılan Malik Makbul tarafından Kırki Cami yaptırılmıştır. Cihanpanah şehrinde inşa ettirilen yapıda Tuğluk tarzı devam ettirilmiştir. Yapım tarihi 1351-1354 yılları arasındadır (Welch, Crane, 1983). Yapı, 87 metrekarelik bir alanda, kare plan üzerine inşa edilmiştir. Şekil 3.72'de gösterilen ana girişinde, gösterişli yüksek bir kapı ve merdivenlere sahiptir. Şekil 3.73'te yapının konumu gösterilmiştir.

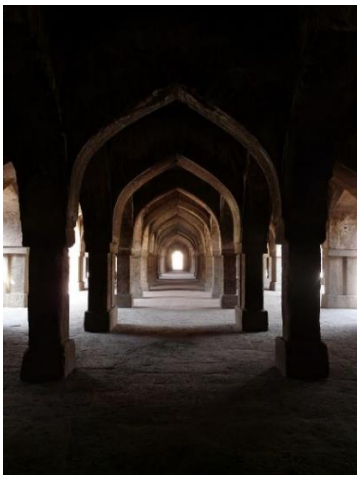

Şekil 3.72. Kırki Cami (Wikipedia, 2008) Şekil 3.73. Kırki Cami konum

Şekil 3.74'te görüldüğü gibi yapı kare planlıdır. Dört yanı revaklarla çevrili geniş bir avlusu olan Cami'nin 180 adet sütunu bulunmaktadır. Şekil 3.75'te görünen açık avlu tasarımı ve cephedeki pencereleri ile ibadet bölümünün aydınlanması sağlanmıştır.

Şekil 3.74. Kırki Cami plan (Marklinger, 2005)

Şekil 3.75. Kırki avlu (Wikipedia,2008)

Moloz taş ile örülen cami duvarları, iç mekanda sıva ile kaplanmıştır (Welch, Crane, 1983). Kırki Cami tasarımının Babür Mimarisine ışık tuttuğu söylenmektedir. Yapının birkaç kubbesi zaman içerisinde çökmüştür ve çökmek üzere olan farklı bölümleri de vardır. 2010 senesinde Hindistan Arkeolojik Araştırmalar kurulu tarafında restorasyon yapılacak yapılar listesine alınmıştır. Günümüzde koruma altına alındığı söylense de restorasyon çalışmaları durdurulmuştur.

Şekil 3.76. Kalan Mescit ilk hali (Flickr, 2006)

Firuz Şah döneminde 1370-1371 yılları arasında yaptırılan Kalan Mescit'in 32 basamaklı dik bir merdiveni vardır (Şekil 3.76). Üzeri 34 küçük kubbe ile

çevrilidir. Cami, ibadet bölümü dışında muhtemelen zamanında lojman görevi gören yan dairelere de sahiptir, ancak günümüzde buralar konut halinde kullanılmaktadır (Rani, 1991). Yapıldığı dönemde sahip olduğu ihtişamını koruyamamıştır.

Şekil 3.77. Günümüz (Flickr, 2006)

Şekil 3.78. Kalan Mescit konum

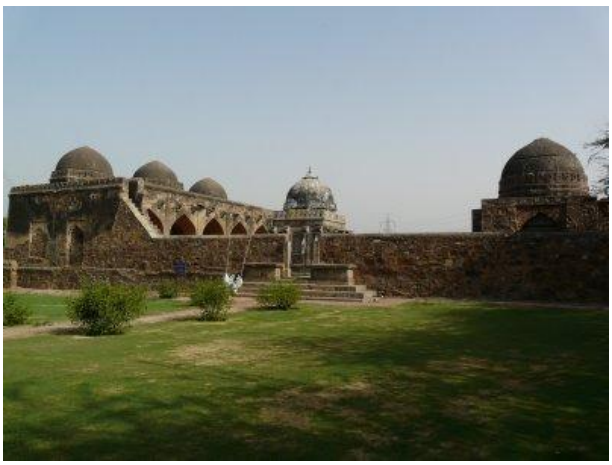
Yapı Üzerindeki kireç-sıva zamanla karardığı için cami Kalan Mescit (Kara Mescid) adı ile anılmaktadır. Şekil 3.77'de görüldüğü gibi, günümüzde etrafı binalarla doludur ve yeşil-beyaz renklerine boyanmıştır. Eski taş görünüme çevrilmesi çok maliyetli olacağı hesaplanmış ve boyanmaya devam edilmiştir (Sayeed, 2017). Şekil 3.78'de eserin konumu gösterilmiştir.

Şekil 3.79. Havuzlu avlu (Flickr. 2006)

Yapılan renovasyon ve restorasyon çalışmaları çok doğru bulunmasa da, yapı ayakta kalabilmiştir ve günümüzde de aktif olarak kullanılmaktadır. Etrafı kemerlerle çevrili avlu kısmı ortasında, Şekil 3.79'da göründüğü şekilde bir havuz tasarlanmıştır. Kolonlara ve duvarlarda bulunan nişlerin etrafına, restorasyon çalışmaları sırasında yeşil boya ile desenler çizilmiştir (Sayeed, 2017). Yapılan yenilemeler daha çok mahalle sakinlerinin kendi aralarında yaptığı bir çalışma niteliğindedir. İbadet bölümü zemini mermerdir, insanlar mermer zemin üzerinde namaz kılmaktadır. Yapının tam olarak bakımı tamamlanmış değildir, daha profesyonel bir restorasyon çalışmasına ihtiyacı vardır.

Firuz Şah döneminde Delhi'de farklı yerlerde, aynı anda onlarca inşaat devam etmektedir. Sultan, mimariye ve tasarıma olan ilgisi ile bilinmiştir (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Kendi veziri adına kurduğu Vezirabad bölgesine, dönemin dervişlerinden Şah Alem adına cami ve türbe yaptırmıştır. Geniş dikdörtgen bir plan üzerine inşa edilen yapının 3 kubbeli bölümü cami işlevindedir. İçerisinde Şah Alem'in mezarı ve kime ait olduğu bilinmeyen bir mezar daha vardır. Şekil 3.80'de görünen büyük kubbenin olduğu yer giriş, ortadaki kubbe türbe ve diğer 3 kubbe ibadet alanını göstermektedir. Yapı kırmızı kum taşından oymalar ile süslenmiştir. Cami günümüzde bakımsız ve kullanılmaz haldedir. Şekil 3.81'de eserin konumu gösterilmiştir.

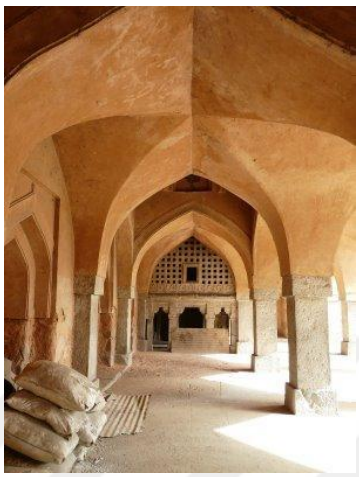
Şekil 3.80. Vezirabad Cami (Ali Haq, 2014)

Şekil 3.81. Vezirabad Cami konum

Yapının ilginç özelliklerinden biri Şekil 3.82'de görünen ızgara açıklıklı pencereleri olan karşı odadır. Dekoratif ögelerin çoğu tahrip olmuş durumdadır.

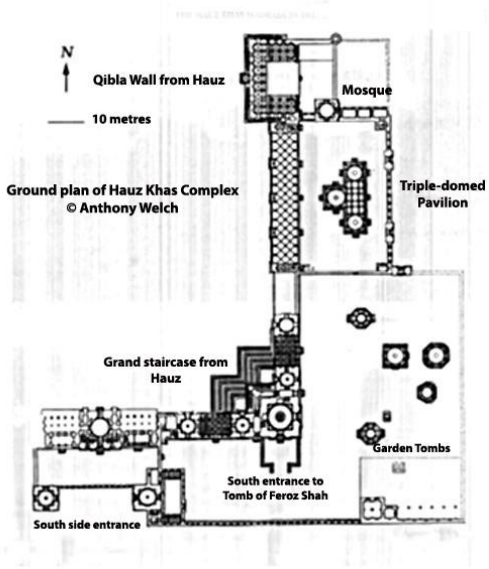
Tarihsel süreçte insanların yapı çevresini kötü kullandığı bilinmektedir, bu sebeple camide namaz kılmak yasaklanmıştır. Şu an temiz gözükse de yapı koruma altında değildir. Bazı kaynaklarda, üzerinde tarihi yapı olmasına rağmen arazinin satıldığı yazmaktadır.

Şekil 3.82. Vezirabad avlu (Ali Haq, 2014)

Firuz Şah Delhi'nin güneyinde daha önce Halaçlar döneminde Alaaddin Kılıcı'nın köy halkına hizmet amacıyla yaptırdığı su barajı çevresinde bir şehirleşme başlatmıştır (Sharma, 2001). Bölge baraj sebebiyle Hauz Has (su depolanan yer) adı ile anılmaya başlamıştır. Oluşturulan göl bir dönem atık sularla karışsa da günümüzde temizleme çalışmaları devam etmekte ve hala kullanılmaktadır.

Bölgede yapılan en önemli yapılardan biri medrese olmuştur. 1352 yılında tamamlanan yapı, dönemin en iyi İslami eğitim veren kurumları arasındadır. Bir süre sonra Delhi şehri, İslami eğitim için en iyi yer haline gelmiştir. L şeklinde bir plan üzerine oturtulan medrese, mimariye yeni bir tarz getirmiştir. Yapının kısa tarafı 76, uzun tarafı 138 metredir. Bu iki kolun kesiştiği nokta ileride Firuz Şah'ın türbesi olacaktır (Sharma, 2001). İki katlı binanın kuzey ucunda mescit bulunmaktadır. Şekil 3.83'te yapının planında görüldüğü gibi, her kattan göle ulaşılabilmesi için merdiven tasarlanmıştır. Medresenin ilk yöneticisi Mevlana Celaleddin Rumi olmuştur.

Şekil 3.83. Hauz Has Medrese plan (Welch, 1983)

Şekil 3.84'te görünen medresenin 3 büyük kubbesi ve sık aralıklarla dizilmiş sütunları vardır (Sharma, 2001). 2. Katta manzara gören bölümlere balkonlar ve saçaklar tasarlanmıştır. 1398 yılında şehri işgal eden Timur, bölge mimarisinden övgüyle bahsetmektedir. Yapı günümüzde terk edilmiş ve harabe haldedir. Bu değerli kültürel mirasın cephe yüzeyinde oluşan bozulmaların yanı sıra, taşıyıcı sisteminde de riskler oluşmaya başladığı gözlemlenmektedir. Restorasyon ve bazı bölümleri için renovasyon çalışmalarına ihtiyaç duyan medrese, yeniden işlevlendirilerek veya eski işlevi devam ettirilerek, tekrar yaşayan bir yapı haline getirilmelidir. Şekil 3.85'te eserin konumu gösterilmiştir.

Şekil 3.84. Hauz Has Medrese (Wikipedia, 2007)

Şekil 3.85. Hauz Has Medrese konum

Şekil 3.86'da görünen medresenin camisi, yığma taştan yapılmıştır. İçerisinde C plan düzleminde sütunlar yerleştirilmiştir ve kıble yönünde bulunan duvarında 5 adet mihrabı vardır (Sharma, 2001). Kubbe çevresi aydınlatma için açıklıklar bırakılmıştır. Şekil 3.87'de medrese bahçesinde bulunan kabirler gösterilmektedir, bunların hepsi plan olarak altıgen, sekizgen ve kare tasarım farklılıkları göstermektedir. Türbelerin arka tarafında inşa edilen modern apartmanlar gözükmektedir. Medrese hocalarının bu kabirlere gömüldüğü kanaatine varılmıştır. Yapının çevresi yeşillendirilmiş ve günümüzde bakımlı haldedir. Çevrede sosyal tesisler, restaurant ve pazar yerleri gibi insanların aktif ziyaret ettiği mekanlar vardır. Yakınlarda bir park ve yürüyüş yolları yapılmıştır. Çok sayıda üniversite fakülteleri ve ensitütüler bu bölgede inşa edilmiştir. Sonuç olarak, bu bakımsız halde bekleyen tarihi eserin etrafında ciddi bir insan sirkülasyonu dönmektedir ve medrese yeniden işlevlendirilmeye çok açık bir konumdadır.

Şekil 3.86. Kuzey Cami (Wikipedia, 2007) Şekil 3.87. Kabirler (Wikipedia, 2007)

1351 yılında, 42 yaşında tahta çıkan Firuz Şah 1388 yılında vefat edinceye kadar tahtta kalmıştır. Firuz Şah'ın öne çıkan en büyük hizmeti imar alanında olmuştur. Toplamda 50 baraj, 40 cami, 30 medrese , 100 kervansaray , 100 hastane , 100 hamam, 150 köprünün yanı sıra diğer birçok farklı işlevde yapı yaptırdığı kayıtlara geçmiştir (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Hauz Has'ta yaptırdığı medresenin köşe noktasına kendisi için bir türbe yaptırmıştır. 8 Adet dikme ile iskelet oluşturulmuş, tromplar ile kubbe desteklenmiştir. Yapının bir kapısı üst bahçeye

diğeri medrese içinde, koridora açılmaktadır. Kubbe tavanında Kur'an ayetleri yazılmıştır. Cephe beyaz parlayan bir sıva ile kaplanmıştır (Şekil 3.88). Kapı ve sütunlar gri kuvarsit taşından yapılmıştır. Dönemin bir diğer yeniliği ise taş korkuluklar olmuştur.

Şekil 3.88. Firuz Şah Türbesi (Wikipedia, 2007)

1354 Yılında Firuz Şah kendisi için Firuzabad adı ile anılacak bir şehir istemiştir ve bunun çalışmalarını yine Delhi'de başlatmıştır (Sharma, 2001). Kale içerisinde Cami, Kuyu, Bahçe ve Sarayı ile büyük bir tesis tasarlanmıştır; 1357 yılında yapımı tamamlanmıştır. M. Ö. 3. yüzyıldan kalan bir Ashoka sütununu da Firuz Şah Ambala'dan bu tesisin bahçesine getirtmiştir (INTACH). Kotla (kale) olarak anılan yapı, bölgede yaygın bulunan kumtaşından inşa edilmiştir.

Şekil 3.89'da görünen yapı, kale duvarları ile çevrilidir ve demir giriş kapısına sahiptir. Kale duvarları yüksekliği, 15 metreden fazladır (Rani, 1991). Cami bölümü kullanıma açık olan en eski tarihi yapılardan biridir. Yapımında kuvarsit ve kireç taşları kullanılmıştır. Çevresi revaklı geniş bir avluya ve ayrı bir ibadet bölümüne sahiptir. Şu anda harabe halinde olan bu ibadet bölümü, bir zamanlar kadınlar bölümü olarak kullanılmaktaydı (McKibben, 1994). Yapı tam olarak Tuğluk mimarisini yansıtmaktadır. 1398 yılında ibadet için camiyi ziyaret eden Timur çok etkilenmiş ve aynı tasarımı Semerkand'da taklit ettirmiştir. Şekil 3.90'da eserin konumu gösterilmiştir.

Şekil 3.89. Firuz Şah Kotla (INTACH, 2022) Şekil 3.90. Firuz Şah Kotla konum

Pek çok bölümü yıkılmış vaziyette olan cami, yüksek merdivenli girişi ve kırmızı rengi ile hala ihtişamını korumaktadır (Şekil 29.2). Kalenin inşa edildiği dönemde bölgede 1.5 milyon kişinin yaşadığı ve bu camiden yararlandığı bilinmektedir (Rani, 1991). Şekil 29.3'te görünen duvarlarda niş tasarımları ve giriş kapıları görülmektedir.

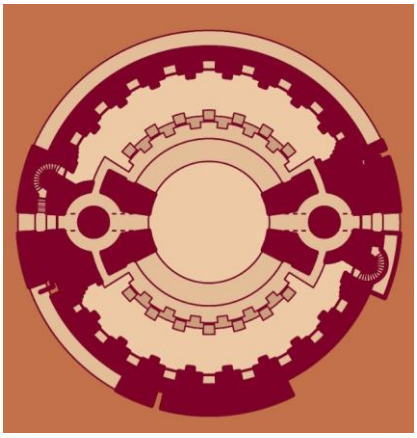

Şekil 3.91. Kotla Cami (INTACH, 2022) Şekil 3.92. Duvar detayı (INTACH, 2022)

Kale sınırları içerisinde Şekil 29.4'te göründüğü gibi, özel bir kuyu tasarımı mevcuttur. Kotla Baoli adı ile anılan basamaklı kuyu, dairesel bir plan üzerine inşa edilmiştir (Şekil 29.5). Çevresinde muhtemelen daha yüksek duvarlar ve günümüze ulaşamayan kapıları vardır (Rani, 1991). Yeraltı suyunu içinde tutan bu derin yapı, tehlike arz ettiği için günümüzde çevresi kapalı haldedir, sadece kuş bakışı inceleme yapılabilir.

Şekil 3.93. Kotla Baoli (INTACH, 2022) Şekil 3.94. Baoli plan (INTACH, 2022)

Saray kalıntıları olarak tanımlanan bölümü algılamak zordur, geriye sadece yıkık bölümleri kalmıştır. Divan-ı Am, Ashoka sütunu yakınında konumlandırılmıştır (Sharma, 2001). Yapının 1924 yılında restorasyon çalışmaları başlamış ve kademeli olarak devam etmektedir. Günümüzde turist ziyaretlerine açık olan yapı, özellikle perşembe günleri orada yapılan duaların kabul olduğuna inanıldığı için çok kalabalık olmaktadır. Ashoka sütununu ziyaret eden Hindular da görülmektedir.

Şekil 3.95. Jaunpur Fort Cami (Varanasi, 2019) Şekil 3.96. Cami konum

Caunpur bölgesinde kale içerisinde inşa edilen yapı, Fort Cami adıyla anılmaktadır. Firuz Şah'ın erkek kardeşi Ulugh İbrahim Naib Barbak tarafından yaptırılan cami, 1376 yılında tamamlanmıştır (Şekil 3.95). Şekil 3.96'da eserin konumu gösterilmiştir. Firuz Şah Tuğluk'un pek çok yakını Bengal bölgesine doğru gitmeye devam etmiştir. Caunpur'da bir kale yaptırılmıştır, Şekil 3.97'de

kale girişi gösterilmiştir. Konumu itibariyle yapıda Bengal izleri görülmektedir (Varanasi, 2019). Cami 3 ana kubbeye ve geniş bir avluya sahiptir (Sharma, 2001). Mihrabı üzerinde Fetih suresinin bazı ayetleri yazılmıştır. Avlunun güneyinde sekizgen temel üzerine konumlandırılmış, üzerinde arapça yazılar olan bir minaresi vardır. Şekil 3.98'te gösterilen yapı, kubbelerindeki havalandırma boşluklarından anlaşılacağı üzere bir Türk hamamıdır. Kale içerisinde konumlanan yapı 2 ana yıkanma bölümü ve küçük odacıklara sahiptir. Günümüzde bakımsızdır ve kullanılmaz haldedir.

Şekil 3.97. Kale girişi (Varanasi, 2019)

Şekil 3.98. Türk Hamamı (Varanasi, 2019)

Caunpur'da yıkılan bir tapınağın yerine inşa edilen Atala Cami inşaatı, Firuz Şah tarafından 1398 yılında başlatılmıştır (Şekil 3.99). Avlusunda bir medrese bulunur. Ana kubbe yüksekliği 17 metredir, fakat giriş kapı duvarı 23 metre olduğu için kubbeyi görmek mümkün değildir (Blair ve Bloom, 1994).

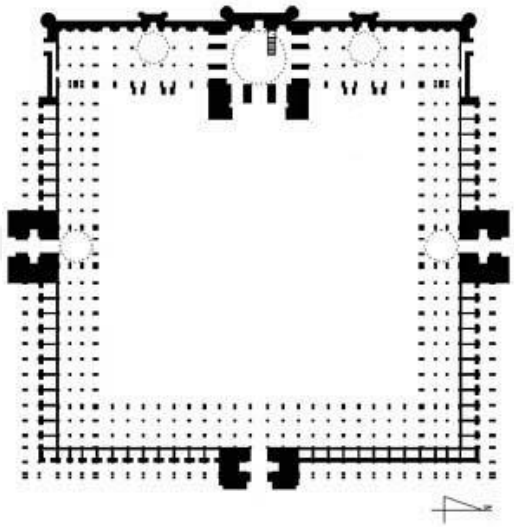

Şekil 3.99. Atala Cami (Khandkar, 2022)

Şekil 3.100. Atala Cami konum

Şekil 3.100'de eserin konumu gösterilmiştir. Şekil 3.101'de olduğu gibi, kare plan üzerine yapılan cami etrafı revaklarla çevrili geniş bir avluya sahiptir. Dışı tamamen değişse de içeride Hindu tapınağı duvar ve sütunları korunmuştur (Şekil 3.102). Revaklar, iki kat boyunca devam etmektedir. Dehlizler geniştir ve sütunlar ile 5 koridor şeklinde bölünmüşlerdir.

Şekil 3.101. Atala Cami planı (Khandkar, 2022)

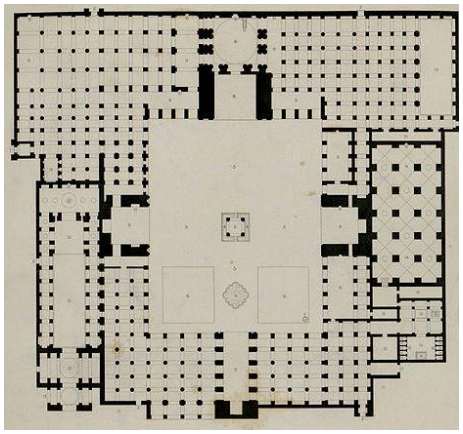
Şekil 3.102. Atala Cami içi (Khandkar, 2022)

Giriş katta bulunan 2 bölüm, tüccar ve ziyaretçilere konaklama alanı olarak tasarlanmıştır (Blair ve Bloom, 1994). Cephe insanların rahatça girebilmesi için açıktır ve verandalıdır (Şekil .103). Yapının 3 adet ana girişi vardır, hepsinin üstü kubbe ile örtülmüştür. İbadet bölümünde nefler dikey olarak 3 kata ayrılmıştır. 1. Kat 3 adet mihrap ve kemerli açıklıkları olan yüksek bir minberden oluşur. 2. Katta, mekanı sekizgen haline getiren 4 tanesi tromplu 8 kemerden oluşmaktadır (Sanskriti). 3. Katta revaklar artık 16 kenar oluşturmaktadır ve kubbeyi desteklemektedir. Taş kubbe üzerine daha pürüzsüz bir şekil vermek için özel bir harç kullanılmıştır (Blair ve Bloom, 1994).

Şekil 3.103. Atala Cami cephe görünümü (Sanskriti, 2022)

Atala Cami karakter özellikleri, Selçuklu eserleri ile benzerlik göstermektedir. Şekil 3.104'te gösterilen Isfahan Cuma Cami, Atala Cami yapımından 1 sene önce 1397'de inşa edilmiştir (Blair, 1994). İran'ın Isfahan eyaletinde bulunan eser, kubbesini gizleyecek büyüklükte eyvanlara sahiptir. Turkuaz çinileri ve hat yazıları, dikkat çekici niteliktedir. Eyvanlar üzerinde tasarlanan 2 minare, Hint yarımadasında da kullanılmaya başlanmıştır. Şekil 3.105'te gösterilen plan şeması, Tuğluklar döneminde inşa edilmiş eserlerle benzerlik göstermektedir. İç mekanlarda tuğla kullanımı, mihrap ve kapı girişlerinde tavanda sonsuz yıldız desenlerinin kullanımı aynı şekilde Hindistan'a kadar gelmiştir.

Şekil 3.104. Isfahan Plan (Blair, 1994)

Şekil 3.105. Isfahan Cami (Reibai, 2011)

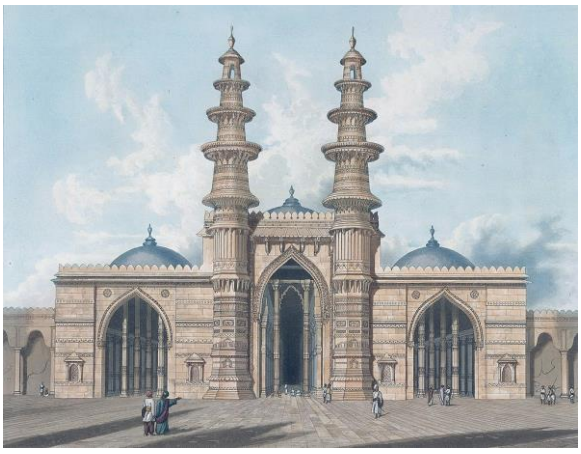
Tuğluklar döneminin bir diğer önemli yapısı Ahmedabad Cami Mescit (Şekil 3.106) I Ahmed Şah emri ile yapılmıştır. Bölgedeki diğer camiler arasında en büyüğüdür.

Cuma Mescit olarak anılan eser 1424 yılında inşa edilmiştir. 260 sütunu ve 15 kubbesiyle Hindu mimarisiyle benzerlik göstermektedir. Düşünülmüş kapı ve pencere açıklıkları ile iç mekan aydınlatması iklime uygun şekilde tasarlanmıştır. Yapı, Bhadra kalesi bölgesinde yer almaktadır. 1. Ahmed Şah'ın yaptırdığı en görkemli cami olmuştur. Vefatından sonra torunu, kendisi için burada bir türbe yaptırmıştır.

Şekil 3.106. Ahmedabad Cami Mescit (Wikipedia, 2013)

Cami girişinde 3 büyük revaklı kapı vardır, üzerleri kubbe ile örtülüdür. Cami minareleri, bölge mimarisine uygun olarak girişte, zemin üzerinde yükseltilmiştir, fakat minareler 1819 ve 1956 yıllarında yaşanan büyük depremler dolayısıyla yıkılmıştır. Günümüze ulaşamayan minarelerin sadece zeminde kalıntıları görülebilmektedir. Şekil 3.107'de yapının 1809 yılında, R. M. Grindlay tarafından hazırlanan çizimi gösterilmiştir. Bu çizimde, minarelerin büyüklüğü ve dekoratif detayları açıkça görülmektedir.

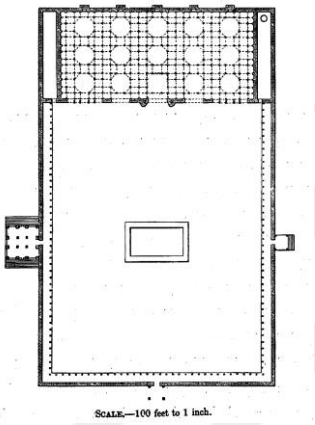

Şekil 3.107. Cami çizimi (Wikipedia, 2013)

Şekil 3.108. Ahmedabad konum

Şekil 3.108'de konumu gösterilen yapı, Tuğluk mimarisi özelliklerini taşımakla birlikte yerel mimariden de etkilenmiştir. Gucrat bölgesinde yapılan eski dönem camilerinde, genellikle daha önce yıkılan tapınak malzemelerinden yararlanılmıştır. Cami sarı kumtaşı ile inşa edilmiştir ve kenar uzunlukları 66 – 75 metre olan dikdörtgen bir plan üzerine oturtulmuştur (Şekil 3.109). Büyük, dikdörtgen bir avluya sahiptir. Şekil 3.110'da gösterilen sütun detayında, tapınak kalıntılarının kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yapının doğusunda, revaklı girişin yanında Ahmed Şah'ın türbesi konumlandırılmıştır.

Şekil 3.109. Cami planı (Wikipedia, 2013)

Şekil 3.110. Sütun detayı (Wikipedia, 2013)

Cami içerisinde, Hindu ve Jain tapınak malzemelerinden alınarak kullanılan çok fazla öge görülmektedir. Şekil 3.111'de, iç mekanda kullanılan sütun ve dekoratif duvar parçalarının tapınak kalıntılarından alındığı anlaşılmaktadır. Kubbelerde Jain tapınak mimarisi belirtilerinden olan nilüfer çiçeği işlemeleri görülmektedir. İbadet bölümü üzerinde 15 adet kubbe bulunmaktadır ve bu kubbeli çatıyı destekleyen 260 sütun vardır. İçeride kıble duvarını kaplayan 5 adet mihrap vardır ve renkli mermerlerle süslenmiştir. Avlu bölümünde, dikdörtgen şeklinde havuzlu bir şadırvan tasarlanmıştır ve tüm zemin beyaz mermer kaplıdır (Şekil 3.112). Günümüzde yapı kullanıma açık tutulmaya çalışılırken, aynı zamanda korunmaya çalışılmaktadır. Avlu zemininin orijinal hali kırmızı kumtaşıyken The Sunni Muslim Waqf tarafından beyaz mermerle kaplandığı söyleniyor. Kendi insiyatifi ile bu hayrı yapan vakıf, restorasyon çalışmaları için sorumlu kuruluşların destek olmadığından şikayet etmektedir.

Şekil 3.111. İbadet bölümü (Wikipedia, 2013)

Şekil 3.112. Şadırvan (Wikipedia, 2013)

3.4.3.2. Tuğluklar değerlendirme

Yaklaşık 100 yıl Hindistan topraklarında hüküm süren Türk asıllı Tuğluk hanedanı, bölgede çok fazla hizmete imza atmış ve her anlamda ülkeyi daha ileri götürmüştür. Özellikle mimari anlamda artık sentezleme değil, adeta Tuğluk mimarisi adına yeni bir mimari dil oluşmuştur. Tuğluk mimarisi 3 dönemde ele alınabilir. En önemli 3 sultan, Kutbeddin Aybek'in Kutb kompleksi gibi kendi adlarına şehirler kurmuşlardır.

Çizelge 3.3. Tuğluklar döneminde kurulan şehirler

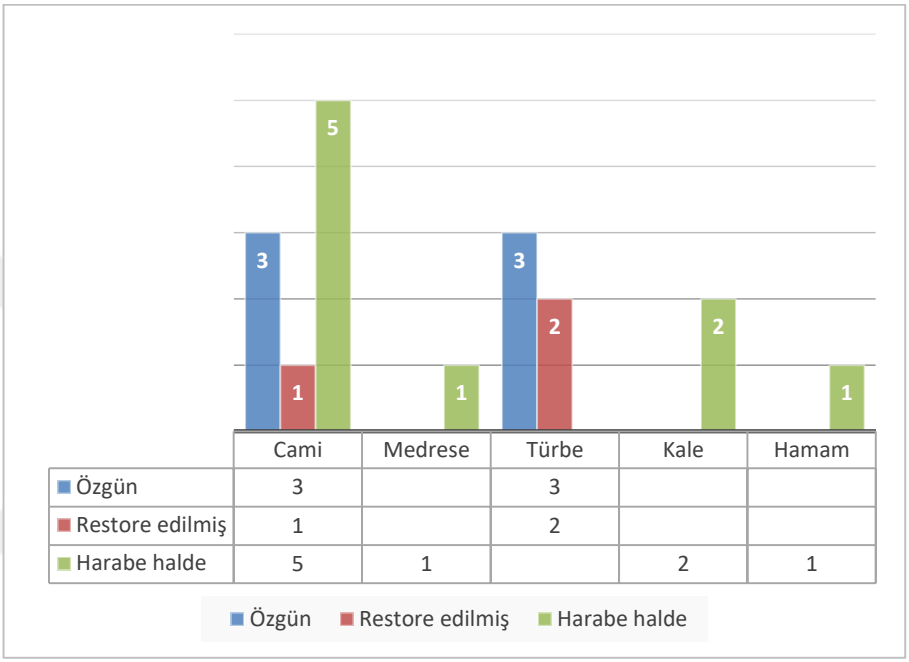
Hükümdar	Yıllar	Bölge	Kurulan Şehir
Gıyaseddin Tuğluk	1321 - 1325	Delhi	Tuğlukabad
Muhammed bin Tuğluk	1326 - 1327	Delhi	Cihanpanah
Firuz ŞahTuğluk	1354	Delhi	Firuzabad

Her kurulan şehir artık yeni bir dönemi ifade etmektedir. Sultanlar mimariyi bir anlamda güç gösterisi olarak kullanmış ve her zaman daha ileri taşımayı hedeflemiştir. Özellikle Firuz Şah'ın yenilikçi tasarım tarzı ve inşaat alanındaki yoğun çalışmaları geleceğe ışık tutmuş ve zaman zaman taklit edilmiştir.

Türbe yapılarında gelinen nokta Tac Mahal gibi Babür türbe tarzına zemin hazırlamıştır. Eğitim ve köprü yapıları gibi pek çok bayındırlık hizmeti yine bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Çizelge 3.4'te gösterildiği gibi Tuğluklar

döneminden günümüze ulaşan 9 adet cami vardır. Bunlardan 5 tanesi harabe haldedir, 1 tanesi özgün haline uygun olmayacak şekilde restore edilmiştir. 5 adet türbe bulunmaktadır. Bunlardan 2 tanesi restore edilmiş, 1 tanesi restorasyon aşamasındadır. 1 tane harabe halde medrese, 2 kale, 1 hamam günümüze ulaşan yapılar arasındadır.

Çizelge 3.4. Tuğluklar döneminden günümüze ulaşan eserler.

	Cami	Medrese	Türbe	Kale	Hamam
Özgün	3		3		
Restore edilmiş	1		2		
Harabe halde	5	1		2	1

Kurulan kalelerin içlerinde saray bölümleri de vardır fakat yapılar günümüze ulaşamamıştır. Firuz Şah'dan sonra gelen sultanların sorumsuzlukları sebebiyle Timur'un işgaline uğrayan şehirde, 2 yıl sonra tekrar yönetim açığı oluşmuş ve daha önce Tuğluk Hanedanlığında görev yapan Seyyidler başa geçmiştir.

3.4.4. Seyyidler

Delhi Sultanlığı döneminde yönetime geçen 4. Hanedan Seyyidler olmuştur. 1414 – 1451 yılları arasında hüküm süren hanedan çok kısa bir dönem yönetimde olduğu için farklı bir devlet yönetim şekli oluşturamamıştır ve Tuğluklar dönemi düzeni devam ettirilmiştir (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Afgan asıllı olan bu hanedan Hz. Muhammed (s.a.v)'in soyundan geldiğini iddia ettiği için Seyyid ismi

ile anılmaktadır lakin farklı kaynaklarda bunun asılsız olduğu yazılmıştır (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Hızır Han devleti ele geçirdikten bir süre sonra, ayaklanmalar başladı ve huzurlu bir düzen kurulamamıştır. O dönem çaresi bulunamayan salgın hastalık ve kontrolü ele alamayan sultanlar yüzünden, ülke karmaşık bir haldedir. Lahor valisi Behlül Lodi'den yardım isteyen devlet, onun asıl niyetini ön görememiştir. Behlül Lodi, davet üzerine 1451 yılında Delhi'ye gelmiş ve çok kısa bir süre içerisinde tahta oturmuştur. Son hükümdar gönüllü bir şekilde tahttan feragat etmiştir (Gömeç ve Çeliktaş, 2019).

3.4.4.1. Seyyidler dönemi mimarisi

Şekil 3.113. Seyyid eserleri

Seyyidler, kısa bir dönem yönetimde kaldığı için kendilerine özel bir mimari dil oluşamamıştır. Şekil 3.113'te, yapıların konumları gösterilmiştir. Genellikle geç dönem Tuğluklar ve Lodhiler benzeri tasarımlar gözlemlenmektedir. Bölgeye özgü yapı malzemeleri ve yöntemleri kullanılmıştır. Geçirilen sıkıntılı dönemler sonrasında, devlet hazinesi zayıfladığı için çok görkemli anıtsal eserler bırakılamamıştır. Mübarek Şah döneminde, Kotla'da kendi adına bir yerleşim alanı oluşturmak isteyen hükümdar, burada cami ve türbeler yaptırmıştır ve bölge Mubarakpur adı ile anılmıştır (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Şekil 3.114'te gösterilen Mübarek Şah'ın kabri de, Delhi'nin güneyinde kalan, bu bölgede yaptırılmıştır. Yapı, bir zamanlar 4 tarafı duvarlarla çevrili bir alan içerisinde bulunmaktaydı fakat günümüzde duvarların çoğu yıkılmıştır ve türbenin etrafını kapı girişine kadar konut yapıları sarmış durumdadır (Sharma, 2001). Güney tarafından giriş yapılan türbenin etrafı kemerli açıklıklarla doludur. Sekizgen bir

plan üzerine oturtulan eserin bir dua salonu vardır ve etrafı veranda ile çevrilidir. Şekil 3.115'te eserin konumu gösterilmiştir.

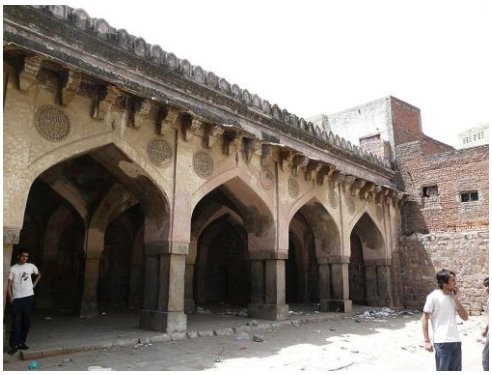

Şekil 3.114. Mübarek Şah Türbesi (Wikipedia, 2009)

Şekil 3.115. Mübarek Şah konum

Yapının kubbesi, dikmeler ve 16 kenarlı burçlarla desteklenmiştir. Kubbe Kur'an ayetleri ile süslenmiştir. Mübarek Şah, sağ olduğu dönemde kendisi tasarlamıştır ve bu yapıyı inşa ettirmiştir (Sharma, 2001). Yapı, aralarında 10 sene olmasına rağmen Muhammed Şah'ın mezarı ile benzerlik göstermektedir. Mimarlarının aynı kişi olduğu düşünülmektedir. Mübarek Şah türbesinin kubbesi daha küçük ve basıktır. Orta salon, eğimli payandalar ile desteklenmiştir ve çatısını "chatris" denen küçük köşkler süslemektedir. Güncel durumu harabe halde olan yapının çevresi demir parmaklıklarla sarılmıştır. Yapının batısında, Şekil 3.116'da gösterilen bir zamanlar cami olarak kullanılan yapı bulunmaktadır. Günümüze sütunları ve kemerleri ulaşmıştır.

Şekil 3.116. Mubarakpur Cami (Wikipedia, 2009)

Şekil 3.117. Mubarakpur Cami konum

Şekil 3.117'de eserin konumu gösterilmiştir. Yapı, Seyyid Hanedanlığından kalan tek camidir. Kemerler, taş oymaları ile süslenmiştir. Çift sütunlu inşa edilen yapı sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır fakat çöplerle doludur. İçerisi çocuklar için oyun alanı, evsizler için mesken haline gelmiştir. Seyyidler döneminin en dikkat çeken yapısı Muhammed Şah'ın türbesi olmuştur. Tuğluklar döneminde sadeleşen mimari tekrar süslenmeye ve detaylandırılmaya başlamıştır. Şekil 3.118'de gösterilen eser, sekizgen plan üzerine inşa edilmiş bir türbe yapısıdır. Bu dönem şehirde inşa edilen türbeler, artık bölgenin "makbara" Arapça mezarlık anlamına gelen isim ile anılmasına sebep olmuştur (archnet).

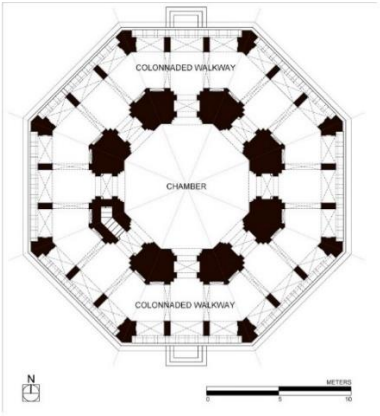

Şekil 3.118. Muhammed Şah Türbesi (Archnet, 2022)

Şekil 3.119. M. Şah Türbesi konum

Türbe, 15. Ve 16. Yüzyıllarda tasarlanan Lodhi bahçeleri içerisinde konumlandırılmıştır (Şekil 3.119). Genelde bu üslup ile tasarlanan türbeler, hükümdarlara özgü olmuştur. Sekizgen yüzeylerin her biri 10 metre genişliğindedir (Şekil 3.120). Şekil 3.121'de gösterildiği gibi köşe kenarlar, eğimli payandalar ile desteklenmiştir. Merkezi Kubbe 16 kenarlı bir kasnak üzerine oturtulmuştur. Ana kubbeyi çevreleyen, Hindu mimarisinden esinlenilmiş 8 adet küçük chatrisler (yükseltilmiş minik kubbeler) yerleştirilmiştir. Chatrisler, ana kubbenin minyatürü olarak tasarlanmış ve sekizgen planın bir duvarının, tam ortasına gelecek şekilde yerleştirilmiştir (archnet).

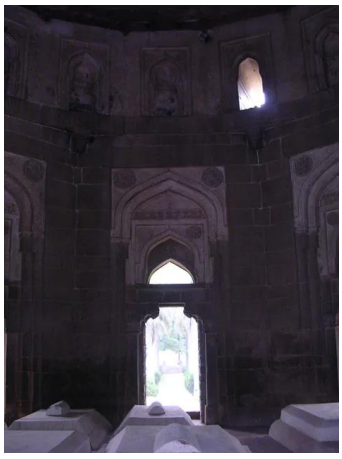

Şekil 3.120. Türbe Planı (Archnet, 2022)

Şekil 3.121. Türbe girişi (Archnet, 2022)

Tasarlanan yüksek kemerler, ileride Babür mimarisinde de kullanılacaktır. Mezar odası 8 metre çapında bir sekizgen oluşturmaktadır. Tavan, kaligrafik motifler ve dairesel tasarımlar kullanılarak, sıva ile dekore edilmiştir. İçerisinde 8 adet mezar bulunmaktadır ve ortada olan kabrin Muhammed Şah'ın kabri olduğu düşünülmektedir (Şekil 3.122). Türbe, Muhammed Şah'ın babası Mübarek Şah'ın kabri ile benzerlik göstermektedir, fakat burada daha iyileştirilmiş ve kubbesi ön plana çıkartılmış bir versiyonu görülmektedir (archnet).

Şekil 3.122. Türbe iç görünüm (Archnet, 2022)

3.4.4.2. Seyyidler Değerlendirme

Seyyidler döneminde mimari eserler genelde anıt mezarlar olmuştur. Bu dönemden günümüze 2 türbe ve 1 cami ulaşmıştır. Eserler üzerinde restorasyon

çalışması yapılmamıştır. Taş oyma sanatları ön plandadır. Türbe tasarımlarında geometrik plan yerleşimleri dikkat çekmektedir. Devlet bütçesi yeterli olmadığı için farklı anıt yapılar inşa ettirilememiştir. Eserlerde daha çok süslemeler ve Hindu tarzı detaylar kullanılmıştır. Yapı malzemeleri olarak bölgeye özel kesme taşlar, kırmızı kumtaşı ve mermer kullanılmıştır. Sıva ile yapılan dekorlar dikkat çekmektedir. Hiyerarşik düzeni türbe mimarisine yansıtmış ve kişilerin rütbelerine göre kabirler inşa etmişlerdir. Kısa dönem yönetimde kalabilen hanedanın son hükümdarı Alem Şah, başka bir şehirden yönetime devam etmeye çalışınca, hanedanın gücü iyice zayıflamıştır ve Lodhiler yönetimi ele almıştır.

3.4.5. Lodhiler

Lodhiler Afgan bir hanedanlıktır ve uzun yıllar sonra Behlül Lodi sayesinde Delhi'yi ele geçirmişlerdir. 1451 – 1526 yılları arasında hüküm süren hanedanlığın ilk 40 senesi, Behlül Lodhi yönetiminde olmuştur. Başka bir kaynakta Lodhiler, eski Halaç Türklerinden olup zamanla Afganlaşmış bir toplum olarak geçmektedir (Kişmir, 2019). Behlul Lodhi, ülkenin çok karışık olduğu bir dönemde (1451) tahta çıkmıştır. Lodhi 40 yıla yakın süren hükümdarlığı döneminde, kaybedilen pek çok toprağı geri almıştır. Kendisinden sonra oğlu İskender Lodhi tahta geçmiştir (Kişmir, 2019).

İskender, sultanlığı döneminde ihtiyaçlı bölgeleri tespit edip, buraları kalkındırmak için düzenli çalışmalar yapmıştır. Agra bölgesine çok önem vermiş, burayı Şah Ekber'den önce bir merkez haline getirmiştir (Kişmir, 2019). 1517'de İskender ölünce yerine İbrahim Lodhi geçmiştir ve pek çok ayaklanmayla karşılaşmıştır. Hindularla olan ilişkisinden rahatsız olan hanedan, Babür'ün desteğini almak istemiştir. Babür, onlara yardm amacı ile gelse de, Hindistan'ın zenginliklerini gördükten sonra buraya seferlerine devam etmiştir. 1526 yılında Delhi'ye yakın olan Panipat bölgesinde yaptığı savaş ile İbrahim Lodhi'yi hezimete uğratmıştır ve Delhi Sultanlığı dönemi burada sonlanmıştır (Kişmir, 2019).

3.4.5.1 Lodhiler Dönemi Mimarisi

Şekil 3.123. Lodhi eserleri

Lodhiler, inşa ettikleri yapılarda çok kararlı ve sade tasarımlar kullanmışlardır. Çoğunlukla kesme taş ve mermer kullanılan dönemde, oyma taşlarla yapılan dekorasyonlar dikkat çekmektedir. Şekil 3.123'te, Hint Yarımadasında bulunan önemli eserlerinin konumları gösterilmiştir. Seyyidler döneminde olduğu gibi, Lodhiler döneminde de baskın mimari tür türbe yapıları olmuştur (Rajendran, V.). Camiler daha küçük şekilde, türbe yapılarının yanlarına tasarlanmıştır. İki dönemde de türbe planları çevresinde yürüyüş yolu olan sekizgen planlı yada 2 katlı kare plan şeklinde tasarlanmıştır. Lodhiler döneminde bahçe ve çevre tasarımlarına da önem verilmiştir. Şekil 3.124'te gösterilen, Delhi'de Lodhi bahçeleri olarak anılan park hala kullanılmaktadır. Alan içerisinde pek çok Lodhi dönemine ait türbe, cami ve köprü gibi pek çok yapı bulunmaktadır.

Şekil 3.124. Lodhi bahçesi (INTACH, 2022)

Bahçe içerisinde bulunan en önemli yapılardan biri Bada Gumbad külliyesidir. Şekil 3.125'te gösterilen yapı bahçenin tam ortasındadır. İçerisinde bir cami ve misafirhanesi vardır. Park alanı, 1931 yılında İngilizlerin yaptığı düzenlemeler ile "Lady Willingdon Parkı" olarak anılmaya başlanmıştır (INTACH). Şekil 3.126'da eserin konumu gösterilmiştir. Sikander Lodhi zamanında inşa edilen eser, içerisinde bir mezar olmadığı için misafirhane ve toplantı alanı olması amacıyla yaptırıldığı düşünülüyor (Rajendran, V.). Bada Gumbad ismi, büyük kubbeli bina anlamına gelmektedir ve ana yapı tam olarak bu özelliktedir. Heybetli bir görünüme sahip olan eserin girişi 4 metre yükseklikte merdivenlerle sağlanmıştır. Kubbe katı çevresinde gezilebilir bir terası mevcuttur (INTACH).

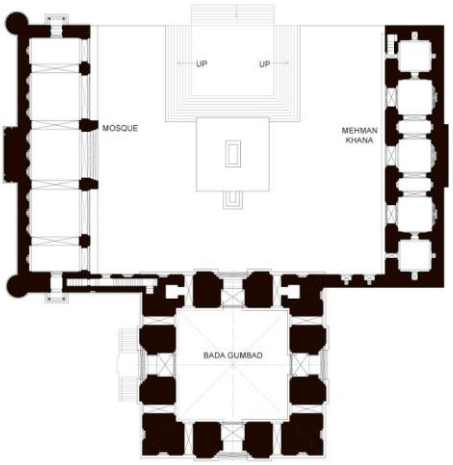

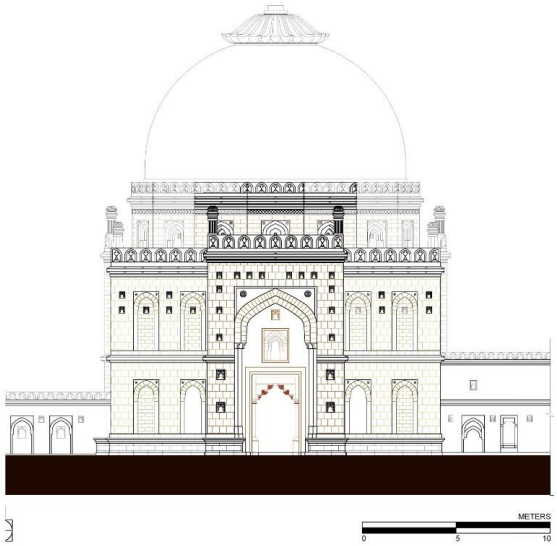
Şekil 3.125. Bada Gumbad Külliyesi (INTACH, 2022)

Şekil 3.126. Bada Gumbad konum

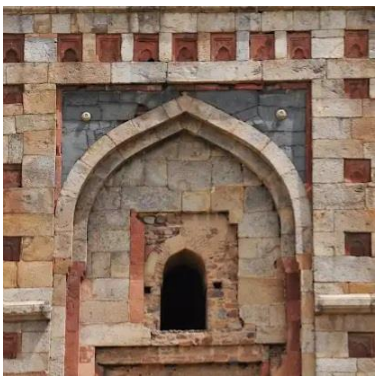
Avludan girişi olan Bada Gumbad binası, Şekil 3.127'de gösterildiği gibi kare planlıdır ve daha yüksek merdivenli bir girişi daha vardır. Kubbe katı ile birlikte 3 katlı olan yapı cephesinde nişlerle süslenmişir (Şekil 3.128). Bunlardan bazıları kapalı bazıları pencere şeklinde açık bırakılmıştır (Rajendran, V.). Cephede ışık alımı için pek çok küçük boyutlarda kare açıklıklar bırakıldığı görülmektedir.

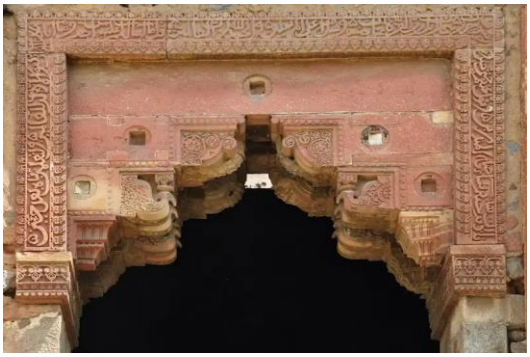

Şekil 3.127. Bada Gumbad plan Şekil 3.128. Bada Gumbad cephe (INTACH, 2022)

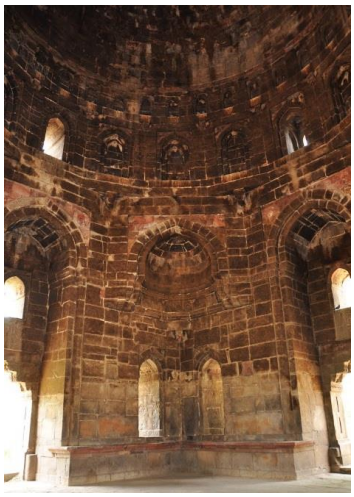
Genel hatları ile çok süslü görünmeyen yapının kapı girişlerindeki detaylar dikkat çekmektedir. Şekil 3.129'da gösterilen avlu giriş kapısının üzerinde, kırmızı kumtaşı ve diğer renkli taşlarla desenler oluşturulduğu görülmektedir. Işık alımı için de açıklık bırakılmıştır. Diğer giriş kapısı detayında ise daha fazla taş oyması desenler ve çerçeve şeklinde işlenmiş Arapça yazılar vardır (Şekil 3.130).

Şekil 3.129. Avlu girişi (INTACH, 2022) Şekil 3.130. Cephe girişi (INTACH, 2022)

Eser içerisine girildiğinde 3 katın tamamı ve kubbe görülmektedir. Kubbe üzerinde bir nilüfer deseni vardır ve 16 kemer ile desteklenmiştir. Şekil 3.131'de görünen 1. katta köşelerde bulunan kemerler, kubbeden gelen yükü yapının 4 duvarına yaymakla görevlidir (INTACH).

Şekil 3.131. Bada Gumbad iç görünüm (INTACH, 2022)

Bada Gumbad'ın toplam alanı 1050 metrekaredir. 4 metre yükseklikte bir platform üzerine inşa edilmiştir. Orta avluda belirgin olmasa da bir mezar olabileceği düşünülmektedir. Şekil 3.132'de gösterilen cami, açık alan mescidi olarak tasarlanmıştır (INTACH).

Şekil 3.132. Üç Kubbeli Cami (INTACH, 2022)

5 kemerli girişin 3 tanesi kubbelidir, diğer tarafları ise tonoz çatı şeklindedir. Kuzey ve güneyinde cumbalı pencereler bulunmaktadır. Cami köşelerinde yükseldikçe incelen minareler mevcuttur; bu minare şekli ve cumbalı pencereler gelecekte Babürler tarafından da kullanılacaktır. Şekil 3.133'te görünen kubbe çevresi detayları ve tepesindeki nilüfer çiçeği detayı, Hint mimarisinden esinlenildiğini göstermektedir.

Şekil 3.133. Nilüfer detayı (INTACH, 2022)

İç mekanda, kemer ve köşelerde kullanılan oyma sanatı ve detaylar, daha çok Orta Asya tarzında tasarlanmıştır (Şekil 3.134). Tuğluk mimarisinden sonra, bu dönemde tekrar daha fazla Hint etkileri görülmeye başlanmıştır.

Şekil 3.134. Kemer detayı (INTACH, 2022)

Yapının sol tarafındaki misafirhane bölümü merdivenli, yüksek bir girişe sahiptir. 3 ana girişi ve aynı cephede 2 penceresi mevcuttur (Şekil 3.135). Karşısındaki cami ölçeğinde tasarlanmıştır fakar kubbeleri yoktur (INTACH). Kemerli girişlerin çevresi kırmızı kumtaşı ile süslenmiştir.

Şekil 3.135. Misafirhane Şekil 3.136. Misafirhane iç görünüm (INTACH, 2022)

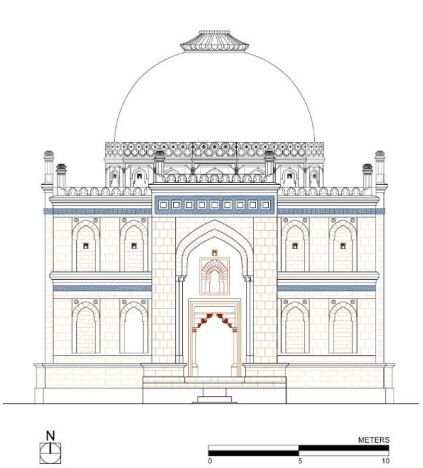
Şekil3.136'da gösterilen iç mekanda, dönemin klasik misafirhanelerine benzer şekilde nişler tasarlanmıştır.

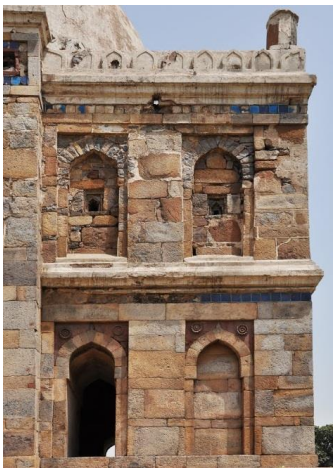

Şekil 3.137. Shish Gumbad (INTACH, 2022) Şekil 3.138. Shish Gumbad konum

Bahçe içerisinde bulunan önemli mezar yapılarından bir diğeri Şekil 3.137'de gösterilen Shish Gumbad'dır. 1489 – 1517 yılları arasında inşa edilen yapı, cam kubbe olarak anıldığı çünkü bir zamanlar kubbesinin çinilerle çevrili olduğu aktarılmaktadır. Eserin konumu Şekil 3.138'de gösterilmiştir. Saraylı Lodhi hanedanı için yapıldığı düşünülmektedir. Kare plan üzerine inşa edilen yapının tarzı, Hint ve Türk-İslam Mimarisi karışımıdır (INTACH). Şekil 3.139'da görünen ön cephe, diğer mezar örnekleri gibi 2 katlı olduğu izlenimini vermektedir. Şekil 3.140'da braket ve lento kirişlerin kullanımı ve renkli çini kalıntıları dikkat çekmektedir.

Şekil 3.139. Shish Gumbad cephe (INTACH, 2022)

Şekil 3.140. Cephe detayı (INTACH, 2022)

Daha detaylı bakıldığında kemer üstlerinde kullanılan mavi çiniler ve kanguru desen oymalar, yapının geçmiş dönemlerdeki zarafetini ortaya koymaktadır (Şekil 3.141). İç mekanda, kare plandan kubbeye geçişin geniş tromplarla sağlandığı görülmektedir (Şekil 3.142). Merkezi mezar odası kenarları 10 metredir. Batı duvarında bir adet mihrap mevcuttur ve diğer 3 cephede üçer tane kemerli açıklık bulunmaktadır (INTACH).

Şekil 3.141. Kemer detayı.

Şekil 3.142. S. Gumbad iç görünüm (INTACH, 2022)

Lodhi Bahçesi sınırları içerisinde İbrahim Lodhi tarafından babası Sikandar Lodhi için 1517 yılında bir anıt mezar inşa ettirilmiştir. Şekil 3.143'te gösterilen eser Bada Gumbad'dan 100 metre ileridedir. Mimari olarak Muhammed Şah'ın türbesinden esinlenildiği görülmektedir. Eserin konumu Şekil 3.144'te gösterilmiştir. Yapının mezar bölümünü kaplayan büyük bir kubbesi vardır ve cephenin etrafı saçaklarla çevrilidir. Ön kısımda mavi çini kalıntıları vardır,

bunların çoğu kaybedilmiş olsa da yapı günümüzde koruma altındadır. Giriş bölümündeki beyaz sıva ve boyanın orijinal hali olmadığı sanılmaktadır (INTACH). Şekil 3.144'te eserin konumu gösterilmiştir.

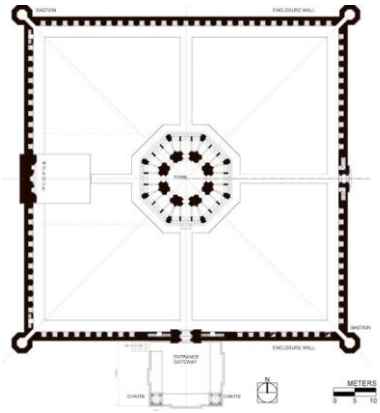

Şekil 3.143. Sikandar Lodhi Türbesi (INTACH, 2022)

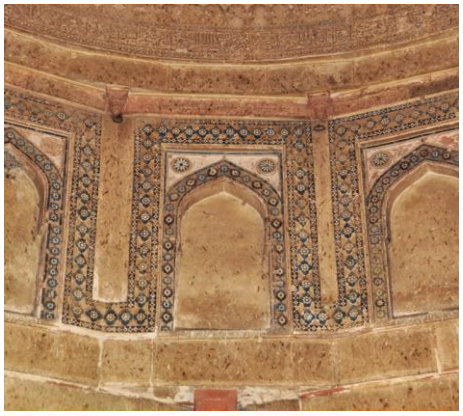

Şekil 3.144. Lodhi Türbesi konum

Sekizgen plan üzere inşa edilen türbenin mezar odası karedir. Kabrin çevresi, cephedeki gibi sekizgen şekilde üç buçuk metre yüksekliğinde bir çitle çevrelenmiştir (Şekil 3.145). Dekoratif ögelerde nilüfer çiçeği gibi Hindu motifleri görülmektedir. Şekil 3.146'da, iç mekanda yeşil ve mavi pigmentlerle süslenmiş nişler, Türk-İslam Mimari üslubunu yansıtmaktadır.

Şekil 3.145. Türbe planı (INTACH, 2022)

Şekil 3.146. İç mekan detayı (INTACH, 2022)

Bu tarihi eserin çevresi, duvar ile çevrilmiştir. Şekil 3.147'de kıble yönünde bulunan duvarın açık mescit şeklinde tasarlandığı tespit edilmiştir. Kıble yönü niş ve kemerler ile gösterilen alana giden bir yol tasarlanmış, ibadet yeri için de taş

döşeme yaptırılmıştır. Güney girişinde, Şekil 3.148'de gösterilen chhatri detayları yapının Hint tarzını yansıtmaktadır.

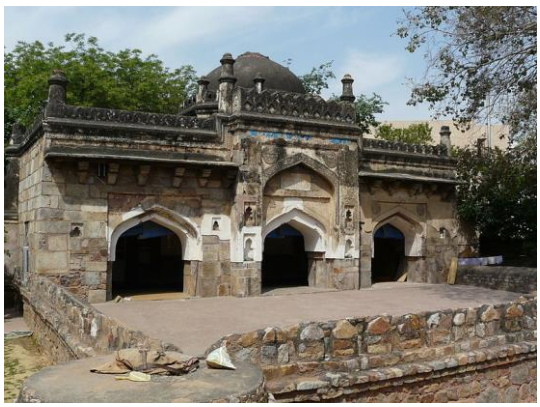

Şekil 3.147. Mescit duvarı (INTACH, 2022)

Şekil 3.148. Chhatri detayı (INTACH, 2022)

16. yüzyılın başlarında Delhi'de inşa edilen bir diğer Lodhi Mescidi, Şekil 3.149'da gösterilen Nili Mescidi olmuştur. Yaptıran kişinin dönemin önemli kimliklerinden Kasaumbhil olduğu düşülmektedir, aynı zamanda Sikandar Lodhi inşaat sürecini takip etmiştir (Kapur, 2009). Nili mavi anlamına gelmektedir ve cami üzerinde de mavi çini kalıntıları görülmektedir. Yapının konumu Şekil 3.150'de gösterilmiştir. Cami duvarlarında ayetler yazıldığı görülmektedir. Yoldan geçenlerin ibadet edebilmesi için, halka açık etrafı moloz taşla çevrili bir ibadet alanı vardır. Cami'nin batı duvarında mihrabı ve nişleri bulunmaktadır. Yapı çevresi günümüzde alışveriş yerleri ve restoranları ile aktif olarak kullanılmaktadır fakat cami bakımsız haldedir.

Şekil 3.149. Nili Mescidi (Kapur, 2009)

Şekil 3.150. Nili Mescidi konum

Lodhi döneminin önemli dervişlerinden Derviş Şah için Delhi'nin Güneyinde bir cami yaptırılmıştır (Şekil 3.151). Yapı günümüzde ulaşımı kolay, merkezi bir konumda olmasına karşın; bakımları hala yapılmamıştır ve kullanılamaz haldedir. Caminin konumu Şekil 3.152'de gösterilmiştir. Kimin yaptırdığı tam olarak bilinmese de mimari üslubu dönemini net olarak göstermektedir. Cami yüksek bir platform üzerine konumlandırılmıştır. İbadet için merkezi bir avlusu vardır ve etrafı kemerlerle çevrilidir. Eser, moloz taş ve kireç harcı ile inşa edilmiştir ve sıva kalıntıları günümüzde de fark edilmektedir. Parapet duvarı üzerindeki kangoora desen tasarımı dikkat çekmektedir. Günümüzde pek çok bölümü yıkılmış veya hasar görmüş durumdadır.

Şekil 3.151. Derviş Şah Cami (Hasan, 1997) Şekil 3.152. Derviş Şah Cami konum

Delhi'de Deer Park'ta bulunan Bagh-i Alam Gumbad, Şekil 3.153'te gösterilen Lodhi dönemi mezar yapılarından biridir. Klasik Lodhi anıt yapılarındandır, dışarıdan bakıldığında 3 katlı izlenimi verir fakat tek katlıdır. Gri kesme taş kırmızı harç ile kullanılmıştır. Türbeyi yapan kişinin Ebu Seyyid olduğu düşünülmektedir. Yapı günümüzde kilitli haldedir ve içine girmek mümkün değildir. Girişlerin üzerinde kemerli pencere vardır. Aydınlatma için bırakılan açıklıklara kuşların yuva yaptığı görülmektedir. Şekil 3.154'te eserin konumu gösterilmiştir.

Şekil 3.153. Bagh-i Alam Türbesi (Flickr, 2014) Şekil 3.154. Bagh-i Alam konum

Şekil 3.155'te gösterilen duvar, türbenin çevresini saran surlardır fakat kıble yönüne bakan duvar açık alan camisi haline getirilmiştir. Bu tarz, Lodhi döneminde çok yaygındır. Kıble yönünde olan duvar ortasına mihrap ve yanlarındaki nişlerle ibadet alanı izlenimi vermektedir. Namaz kılma alanı için de önüne yükseltilmiş bir platform tasarlanmıştır. Bahçe içerisinde farklı mezarlar da bulunmaktadır.

Şekil 3.155. Türbe Cami (Flickr, 2014)

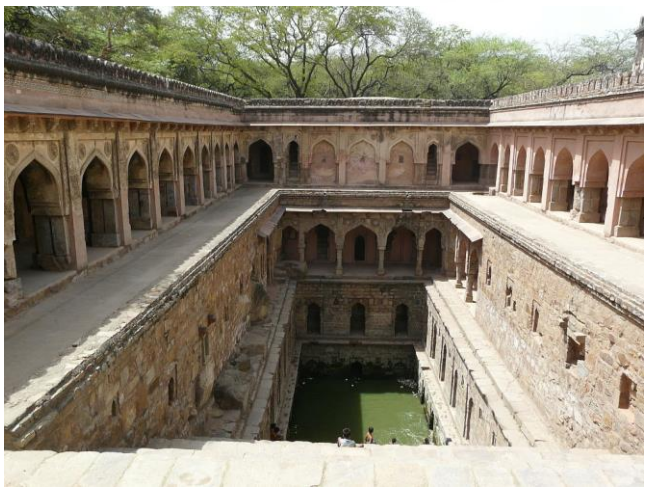

Şekil 3.156. Sencer Kümbeti (Vikipedi, 2011)

Şekil 3.157. Harrekan (Doğan, 2014)

Lodhiler döneminde yaygınlaşan Gumbad yapıları, aynı dönemde Selçuklu mimarisinde kullanılan Kümbet eserleri ile benzerlik göstermektedir. Şekil 3.156'da gösterilen Sencer türbesi, Bada Gumbad ve Shish Gumbad türbeleri ile aynı karakterdedir. Şekil 3.157'de gösterilen Harrekan Kümbeti İran'da bulunmaktadır (Cezar, 1977). 1093 yılında inşa edilen eser, Seyyidler ve Lodhiler döneminde sıkça kullanılan sekizgen plan şemasına sahiptir.

Şekil 3.158. Rajon ki Baoli (Wikipedia, 2009)

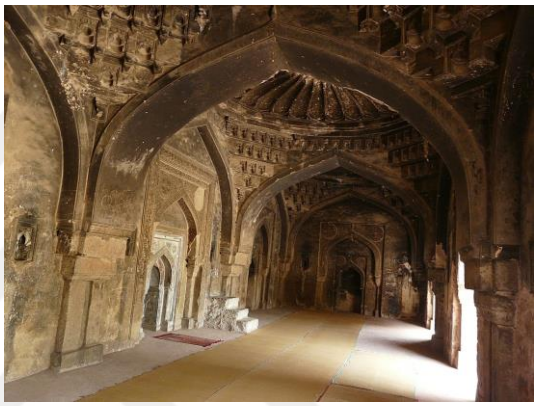
Şekil 3.159. Rajon ki Baoli konum

Daulat Han döneminde yaptırılan Rajon ki Baoli, bir su kuyusu kompleksidir (Şekil 3.158). 1506 yılında yapıldığı düşünülmektedir. Şekil 3.159'da yapının konumu gösterilmiştir. Yükseldikçe genişleyen kuyunun çevresi kemerler ve dar yürüme alanları ile çevrilidir. Kemer ve sütun detayları Hint tarzına göre yapılmıştır. Şekil 3.160'da eserin hemen yanındaki türbe ve cami girişi

görülmektedir. Burası su ile birlikte, bir dinlenme alanı olarak da kullanılmıştır. Türbe üzeri nilüfer çiçeği detaylı kubbesi ile klasik Lodhi türbe yapılarını anımsatmaktadır. Cami içerisinde bulunan detaylarda Kuzey Hint tarzının daha baskın olduğu görülmektedir (Şekil 3.161). Mihrap önünde serili seccade, günümüzde hala bazı kişiler tarafınlan kullanıldığını gösterse de, eser bakımsız haldedir. Eskimenin dışında duvardaki çizikler ve yazılar, insanlar tarafından taciz edildiğini de göstermektedir. Eser, Mehrauli Arkeoloji Parkı'nda yer almaktadır.

Şekil 3.160. Baoli Kompleksi (Wikipedia, 2009)

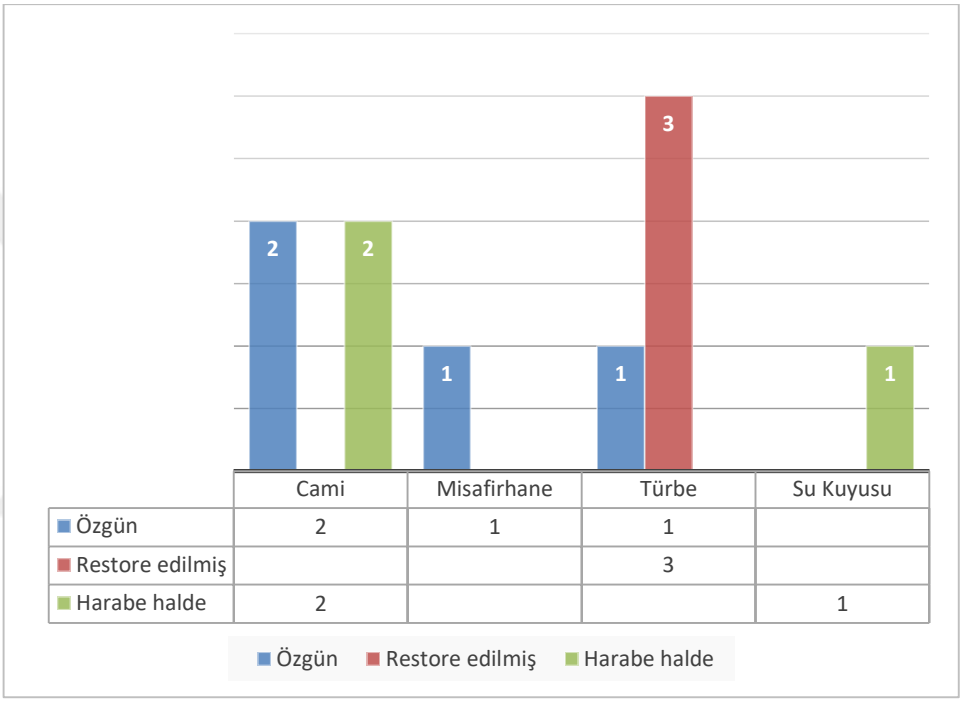
Şekil 3.161. Baoli Cami (Wikipedia, 2009)

3.4.5.2 Lodhiler değerlendirme

Lodhiler dönemi, gelecekte bölge mimarisinde yapılacak yeniliklerin önünü açar niteliktedir. Babürler tarafından takip edilen yeni bir mezar yapı tarzı oluşturmuşlardır. Kare ve sekizgen türbeler, yükseltilmiş sütunlu kubbeler bu dönemin tarzını yansıtmaktadır. Sekizgen türbeler hükümdarlar, kare türbeler ise saray hanedanı için inşa edilmiştir. Bodrum katlarının genişliği ve yapıların genel yüksekliği dikkat çeker niteliktedir. Tuğluk ve Türk mimarisini yerel Racastan ve Gucrat tarzlarıyla birleştirmişlerdir (Nayar, 2002). Balkonlar, kemer ve kirişler kullanmış, bina temellerini öncekilerden çok daha derine atmışlardır. Çift kubbe yöntemi de ilk defa Lodhiler döneminde yapılmaya başlanmıştır. İç mekandan bakılınca görünen katman ve dışardan görünen katmanı olmak üzere bazı yapı kubbeleri çift şekilde tasarlanmıştır. Alt kubbe, iç mekanda daha alçak tavanlı ve samimi bir atmosfer oluşturmak için düşünülmüştür. Sikander

Lodhi'nin türbesi, bunun ilk örneklerindendir. Babürler döneminde yapılan Humayun'un türbesinde, tüm bu Lodhi türbeleri tarzının geliştirilmiş hali görülecektir. Çizelge 3.5'te gösterildiği gibi Lodhiler döneminden günümüze 4 cami ulaşmıştır, bunlardan 2 tanesi harabe haldedir. 1 misafirhane ve 1 su kuyusu mevcuttur. En önemli eserleri olarak türbelerden 3 adet restore edilmiş 1 adet özgün eser bulunmakadır.

Çizelge 3.5. Lodhiler döneminden günümüze ulaşan eserler.

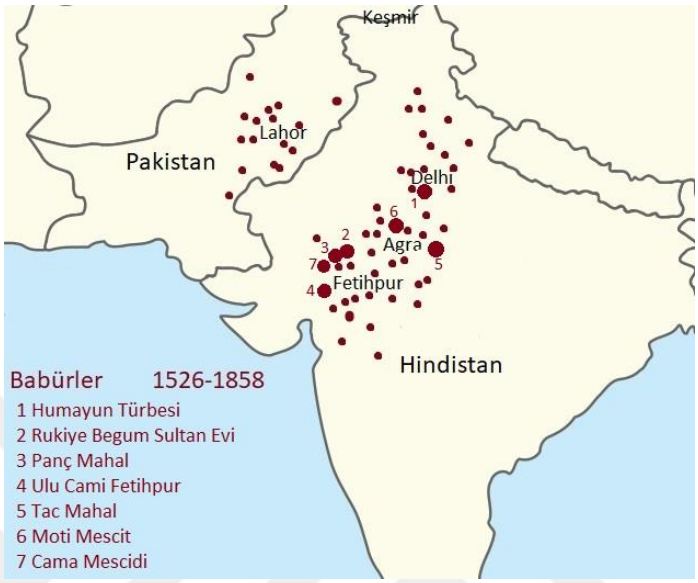

3.5. Babür İmparatorluğu

Emir Timur Beg soyundan gelen Babür, 1526 yılında Delhi'yi ele geçirerek Babür Devleti'ni kurmuştur. Hintliler, bu tarihlerde Kuzey'den istilaya gelen herkese "Moğol" dediği için bu söylem yaygınlaşmıştır, fakat Babür bunu asla kabul etmemiş kendisine ve ordusuna Türk dedirtmiştir. Babür ve ordusunun sıcak iklim şartlarına alışması kolay olmamış, pek çok kez Kabil'e dönmeyi düşünmüşlerdir (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Babür, kahramanlığı ve azminin yanı sıra, şairlik ve yazarlığıyla da bilinmektedir. Agra bölgesinde Hindistan'ın sıcağını bir nebze ferahlatmak için bahçeler ve çeşmeler inşa ettirmiştir (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Kendisi henüz 48 yaşındayken, 1530 yılında hastalanarak vefat

etmiştir ve yerine oğlu Humayun geçmiştir. Hanedanlık 1858 yılına kadar yönetimde olmaya devam etmiştir.

3.5.1. Babür mimarisi

Şekil 3.162. Babür eserleri

Babür İmparatorluğu kurulduğunda, Türk-İslam ve Hint mimari harmanlanması belli bir noktaya gelmiş ve yeni bir dil oluşmuştur; Babürler bu yeni tarzı zirveye taşımıştır. Şekil 48.1'de, dönemin en önemli eserleri ve konumları gösterilmiştir. 300 yıldan fazla hüküm süren hanedanlıkta, her gelen sultan farklı tarzlarda eserler inşa ettirmeye çalışmıştır. Sultanlığın zayıf düştüğü son dönemlere kadar mimarinin hep daha iyiye doğru gelişim gösterdiği, son dönemlerde ise daha temel ve tekrara düşer şekilde yapılar inşa edildiği gözlemlenmektedir.

Babür döneminde yapılan ve hala siyasi önem taşıyan yapılardan biri, Şekil 3.163'te gösterilen Sambhal Jama Mescidi'dir. Hindistan'ın Sambhal şehrinde inşa edilen eser, 1526 yılında Babür'ün emri ile yaptırılmıştır. Büyük bir avluya sahip olan caminin ana malzemesi kırmızı kumtaşıdır fakat çok uzun yıllardır restorasyon kapsamı altında sıvanarak beyaz ve yeşil renklere boyandığı için orijinal halinin görseline ulaşılamamıştır. Orta Asya Türk üslubu ve yerel Hindu mimari izleri taşıyan eserin, 2 ana minaresi ve köşelerde minik chhatrileri bulunmaktadır. Restorasyon çalışmaları sırasında eklenen kapı ve pencereler,

eserin özgünlüğünden uzaktır. Kasaba, 400.000'e yakın Türk etnik kökenli insana ev sahipliği yapmaktadır ve bu camiyi korumak onlar için sembolik hale gelmiştir. Hindular, burada tanrıları Vishnu'nun yeniden reankarne olacağına inandıklarını iddia ederek camiyi yıktırmak istemektedir. Bu kalkışmaların bir delili olmadığı ve bölgedeki Müslüman Türk kökenli toplumun siyasi desteğine ihtiyaç olduğu için konu üzerinde durulmamaktadır. Şekil 3.164'te konumu gösterilen eser, günümüzde koruma altındadır ve aktif olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3.163. Sambhal Jama Mescidi (Sambhalonline, 2022)

Şekil 3.164. Sambhal konum

Babür, 1527 yılında İbrahim Lodhi'ye karşı kazandığı muharebeyi kutlamak için şehirde Kabuli Bağ Cami'sini yaptırmıştır. Eser, ismini Babür'ün eşi olan Kabuli Begüm'den almaktadır. Şekil 3.165'te gösterilen cami, Semerkant'ta yaygın olan cami mimarisini anımsatmaktadır. Henüz bölgede eğitimli zanaatkarlar bulunamadığı için, daha detaylı Orta Asya Mimari tarzı uygulanamamıştır. İlerleyen dönemlerde, Humayun da kazandığı bir zafer sonucu buraya bir anıt duvarı yaptırmıştır. Şekil 3.166'da konumu gösterilen eserin tamamı kırmızı kumtaşından yapılmıştır. Merkezi alan üzerinde büyük bir kubbeye sahip olan caminin, yanında bulunan diğer odaların üzerleri de küçük kubbelerle çevrilidir. Parapetlerin üstünde Farsça yazılar bulunmaktadır ve ayrı siyah bir mermer üzerinde dönemin kral ve kraliçesiyle ilgili bilgiler yazılmıştır.

Şekil 3.165. Kabuli Bağ Cami

Şekil 3.166. Kabuli Bağ Cami konum (Panipatonline, 2022)

Şekil 3.167'de caminin yıkılmış bölümleri, kemer ve niş detayları görülmektedir. Günümüze ulaşamasa da, kaynaklarda eserin iki yanında sekizgen minare kalıntıları olduğu söylenmektedir. Bazı nişlerde ve mihrabında Kur'an ayetleri yazılıdır. Caminin ön cephesi yüksektir ve üzerinde kireç sıva kalıntıları bulunmaktadır. Büyük kemerli bir giriş kapısına sahip olan eserin çevresinde bahçe tasarımı yapılmıştır (Şekil 3.168). Gönümüzde çoğu yeri yıkılmış ve bakımsız olan camide namaz kılan insanlara rastlamak mümkündür ve turistler tarafından da ziyaret edilmektedir.

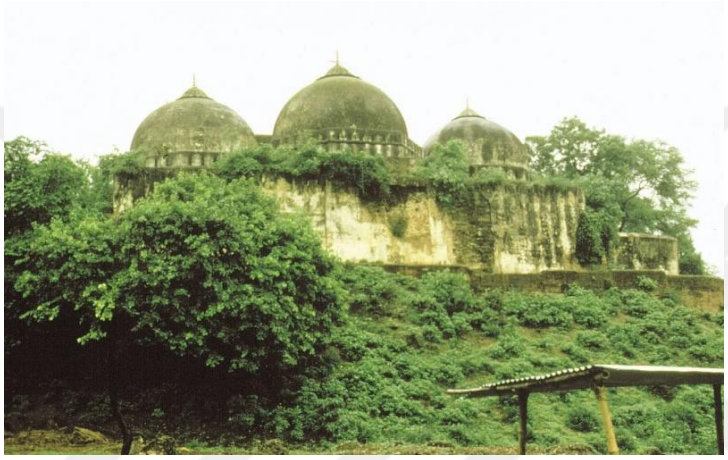
Şekil 3.167. Kabuli Cami içi.

Şekil 3.168. Kabuli Cami girişi (Panipatonline, 2022)

Uttar Pradesh eyaletinin Ayodhya şehrinde, Babür'ün yaptırdığı 3 kubbeli bir cami olan Babri (Ayodhya) Cami yer almaktaydı. Cami, tamamen tuğluk tarzında yapılmıştır ve akustiğiyle ilgili, mihrapta söylenen bir fısıltının tün avluda duyulabileceği şekilde tasarlandığı söylenmektedir (Shankar, 2010). Bunun mihrap duvarındaki derin girintiyle sağlandığı düşünülmektedir. Yapının Tuğluk

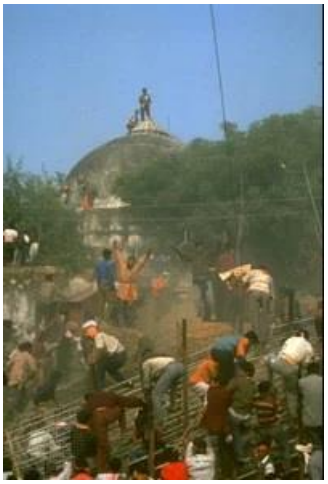
tarzındaki havalandırma ve gün boyu ışık alma özelliklerinden de övgü ile bahsedilmektedir. Hindu'lar bu caminin olduğu yerde tanrıları Rama'nın dünyaya geldiğini ve onlara ait bir bölge olduğunu savunmuşlardır. Kesinliği belli olmasa da burada bulunan bir hindu tapınağının yıkıldığını iddia edilmiştir (Shankar, 2010). Şekil 3.169'da görünen cami 18. Yüzyılda pek çok saldırıya uğramıştır ve uzun yıllar Müslüman-Hindu kavgalarının sebebi olmuştur (Britannica). Allahabad mahkemesinin emriyle bölgede kazılar yapıldı ve Hindu yapısından kalıntı olabileceğini düşündüren bazı malzemeler bulunmuştur.

Şekil 3.169. Ayodhya Cami (Britannica, 2022) Şekil 3.170. Ayodhya Cami konum

Şekil 3.170'te eserin konumu gösterilmiştir. 1949 yılında, Hindistan'ın bağımsız olmasından sonra bazı aktivistler cami içerisine putlarını yerleştirmişlerdir ve devlet kavgaların büyümemesi için o dönem yapıyı kilitleyerek koruma altına almıştır (Britannica). 6 Aralık 1992'de Hindu bir grup camiye saldırmış ve eseri yok etmişlerdir (Şekil 3.171). Bu olay üzerine tüm Hindistan Müslümanları ayaklanmış ve yaşanan kavgalar 2000 kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır (Shankar, 2010). 2010 yılında, mahkeme caminin Rama'nın doğum yeri olan alana inşa edildiğini doğrulamış ve Hindulara tam kubbenin bulunduğu ana noktaya Rama tapınağı yapmaları için yetki vermiştir. Bölgeye yakın bir araziye de yeni bir cami yapılması için arazi ayrılmıştır. 2022 yılında cami ve tapınağın projelendirme çalışmaları başlamıştır (Britannica).

Şekil 3.171. Saldırı anı (Britannica, 2022)

Babür, Panipat savaşından sonra yönetimi ele geçirse de bölgeni iklim şartları onun için çok zordur, bu sebeple Agra ve çevresinde bahçe tasarımı ve ağaçlandırma çalışmaları başlatmıştır (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). 1528 yılında yaptırdığı Aram Bagh (dinlenme bahçesi), Hindistan'ın en eski bahçelerinden biri olmuştur. Adını Afganistan'ın Kabil şehrinde bulunan bahçeden almıştır. Cihangir döneminde farsça Bagh-i Gul Afshan olarak da anılan bahçenin adı, işgal edilince tahrip olmuş ve Ram Bagh olarak anılmaya başlanmıştır (Ram bir Hindu tanrısı adıdır). Cihangir'in eşi Nur Cihan, bu bahçeyi yeniden tasarlamış ve geliştirmiştir. Şekil 3.172'de gösterilen bahçe, su yolları ve patika yollarla 4 bölüme ayrılmıştır. Kur'an'da geçen 4 akarsulu cennet betimlemesine göre tasarlandığı düşünülmektedir. Suyun kullanımı, İslam mimarisinde her zaman önemli bir unsur olmuştur. Yamuna Nehri'nden alınan su, kademeli bir şekilde tasarlanan su havuzu yollarına aktarılmıştır. Su, merdivenlerin yanlarındaki çeşmeler ve çardaklarda da kullanılmıştır. Bahçe, günümüzde bakımlı haldedir, yerel halk ve turistlerin ziyaretine açıktır. Şekil 3.173'te eserin konumu gösterilmiştir.

Şekil 3.172. Aram Bagh (Tourmyindia, 2022)

Şekil 3.173. Aram Bagh konum

Babür'den sonra tahta oturan Humayun, çok donanımlı ve yeniliklere açık bir padişahtır. Devlet sorunları gerçekleştirmeye fırsat vermese de pek çok farklı ve yenilikçi fikirleri vardır. Bahçıvanlarına bir Yüzen Bahçe hayalinden bahseder, onlar bunu mümkün görmese de kendisi bu tasarımı yaptırmıştır (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Nehrin üzerinde yüzen salları birleştirerek içlerini toprak doldurtmuş ve üzerine uygun ağaçlar ektirmiştir. Zamanla bitkiler tüm platformu sarar ve görenleri hayran bırakan bir yüzen bahçe oluşmuştur (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Bir de Yüzen Çarşı projesi gerçekleştirmiştir. Platformlar üzerinde kurulan dükkanlar, hareket halindedir. Böylelikle uzun yollar gitmek yerine nehir üzerinden daha kolay ulaşım sağlanmıştır. Köprülerin olmadığı bu dönemde, platformlar hızlıca köprü haline getirilip ordunun geçişi de sağlanmıştır (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Babür'den geriye kalan Afgan sorunları yüzünden, Humayun'un gücü gittikçe zayıflar ve İran'a sığınmak zorunda kalmıştır. 15 yıl gurbetten sonra Agra ve bölgesini tekrar ele geçirip imparatorluğu yeniden kursa da, fazla sürmeden kütüphane merdivenlerinden düşerek hayatını kaybetmiştir (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Yerine oğlu Ekber tahta geçmiştir.

Şekil 3.174. Cemali-Kemali Mescit (Kapur, 2009)

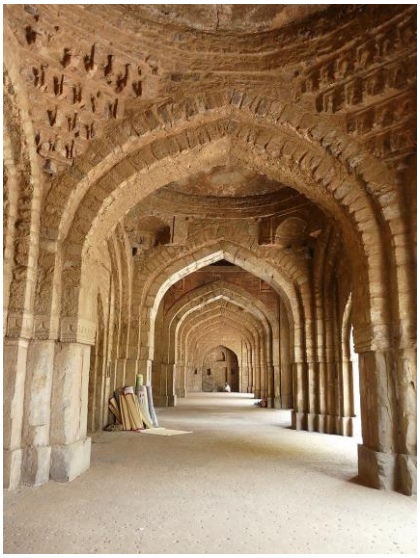

Şekil 3.175. Cemali-Kemali konum

Humayun dönemine ait olan Cemali Kemali Mescit'in yapımına Lodhiler döneminde başlanmıştır (Şekil 3.174). Cemali, dönemin İslami önderlerindendir ve sultanlar kendisine hürmet gösterir. İki dönemde de inşaat faaliyetleri devam etmiş ve Humayun döneminde 1529 yılında tamamlanmıştır (Kapur, 2009). Şekil 3.175'te eserin konumu gösterilmiştir. Kemali adı ile anılan öğrencisi de aynı yapı içerisinde defnedildiği için eser, Cemali Kemali adı ile anılmaktadır. Humayun döneminde bölgede yaptırılan eserler arasından günümüze kadar gelen tek yapıdır. Dönemin diğer yapıları saltanatı 15 yıl ele geçiren Afgan prens Şehr Şah tarafından yıktırılmıştır (Kapur, 2009). Bu cami, Türk-Hint mimarisi için verilebilecek iyi örneklerden biridir.

Şekil 3.176'da güney kapısı gösterilen eserin tarzı, Gumbad yapılarına benzemektedir. Parapet şeklinde görünen tepe kısmı ve kırmızı renkte küçük nişleri ile gösterişli bir kapıya sahiptir. Kesme taş ile inşa edilen eserin kırmızı kumtaşı ve mermer dekorları dikkat çekicidir. Geniş bir avluya sahip olan mescidin girişinde 5 adet kemeri vardır ve yalnızca ortadaki en büyük kemerin üzerinde büyük bir kubbesi vardır. Kemer boyutları yanlara doğru küçülür. Kıble yönünde bulunan duvarda mihrap ve süslü nişleri vardır (Kapur, 2009). Üzerlerinde dekoratif desenler ve ayetler vardır. Şekil 3.177'de gösterilen revak detayları Lodhiler döneminde yapılmış Baoli Mescidi ile benzerlik göstermektedir. İkili kemer görüntüsü ile alana daha fazla derinlik katılmıştır.

Şekil 3.176. Mescit girişi (Kapur, 2009) Şekil 3.177. Mescit detayı (Kapur, 2009)

Şekil 3.178'de gösterilen Şeyh Cemali'nin türbesi, cami yapımından daha sonra Humayun tarafından yaptırılmıştır. Yapı, düz çatılıdır ve 7,6 metre genişliğinde kare bir plan üzerine inşa edilmiştir (Kapur, 2009). Düz tavanı, el boyama sanatı ile süslenmiştir. Oda içerisinde 2 adet kabir bulunmaktadır, biri Cemali'ye diğeri ise öğrencisi Kemali'ye aittir. Yapı cephesi, küçük bir veranda ile çevrelenmiş ve nişlerle süslenmiştir.

Şekil 3.178. Cemali Türbesi (Kapur, 2009)

Şekil 3.179. Diğer mezarlar (Kapur, 2009)

Avlu içerisinde farklı mezarlar da bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Şekil 3.179'da gösterilmiştir. Daha önemli bir kimliğe ait olduğu düşünülen kabrin üzeri, kare şeklinde bir chhatris (uzun sütunlu kubbeli yapı) ile kapalıdır. Eser günümüzde koruma altında olsa da, bakımsız haldedir. Kubbe ve bazı duvarların üzerinde insanların yazıları ve tahribatları görülmektedir.

Şekil 3.180. Purana Kila Kompleksi (Wikipedia, 2009)

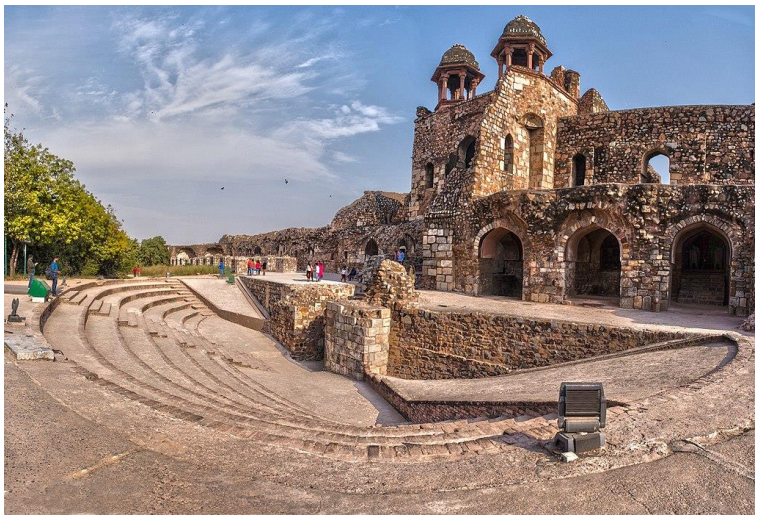

Şekil 3.181. Purana Kila konum

Hindistan'ın en eski kalelerinden biri olan Purana Kila (eski kale), Humayun tarafından 1538 yılında yapılmıştır (Şekil 3.180). Eser, Dinpanah şehrinin iç kısmını çevrelemektedir. Suri Hanedanlığı kurucusu Sher Shah Suri bölgeyi işgal ettikten sonra kaleyi kullanmış ve yeni eklemeler yaptırmıştır (Singh, 2006). Kila Kuhna mescidi bunlardan biridir. Kalede güçlendirme işlemleri yapmış ve bazı yazrım kalan kısımları tamamlattırmıştır. Şekil 3.181'de konumu gösterilen

kalenin duvar yüksekliği 18 metredir ve uzunlu 1,5 kilometreyi bulur. 3 ana girişi olan kalenin içerisinde günümüze ulaşamayan kalıntıları da bulunmaktadır.

Şekil 3.182'de Humayın kapısı olarak anılan kısım gösterilmiştir ve burada diğer girişlerden farklı bir tasarım görülmektedir. Humayun tarafın inşa edilen bu eski bölümün önünde büyük bir oturma alanı tasarlanmıştır. Bu alanın, halkın toplanması için yapıldığı ve sultanın kapı üzerinden insanlara hitap ettiği teoriler arasındadır. Yakın tarihlerde, bu alanda tarihi dönemleri konu alan tiyatro gösterileri yapılmıştır. Eserin üzeri 2 adet chhatri ile süslenmiştir. İleride karısı tarafından inşa edilecek olan Humayun'un kabri de tam bu kapıdan görülebilmektedir. Kapı girişinde, mermer ve mavi çini dekorasyon kalıntıları olduğu görülmektedir. Jarokha tarzında yerel balkonları olan kalenin çevresi pek çok farklı detaylı süslemelerle doludur (Singh, 2006). Günümüzde kapı etrafı park haline getirilmiştir ve bakımlıdır. İnsanlar, hala bu basamaklarda oturabilmektedir. Tarihsel süreçte, kale farklı amaçlar için kullanılmıştır. 2. Dünya savaşında Japonlar, 1947 Pakistan'ın ayrılması döneminde ise Müslümanlar için Sivil toplama kampı olarak kullanılmıştır.

Şekil 3.182. Humayun Kapısı (Wikipedia, 2009)

Şekil 3.183'te gösterilen kapı, Batı tarafı için yapılmıştır. Yerel Rajhastan tarzını anımsatmaktadır (Singh, 2006). 2 büyük kemer ile tasarlanan kapının yapımında kırmızı kumtaşı kullanılmıştır. Mermer ve mavi çini süslemeleri vardır.

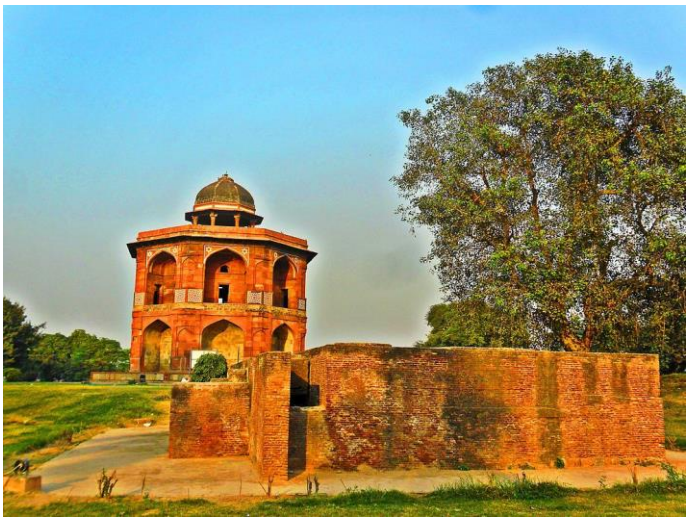

Şekil 3.183. Batı Kapısı (Wikipedia, 2009)

Sher Shah Suri işgalinden sonra, Ekber döneminde Babürler tekrar kaleyi ele geçirmiştir (Singh, 2006). Ekber'in annesi Maham Anga tarafından Şekil 3.184'te gösterilen Khairul Manzil Mescidi inşa ettirilmiştir. Eser, uzun yıllar medrese olarak da kullanılmıştır. Tek kubbeli tasarlanan yapının kubbesinde nilüfer çiçeği deseni kullanılmıştır. Lodhi dönemi camilerine benzer şekilde süsleme detayları vardır. Etrafı kemerlerle çevrili mescidin ortasında basamaklı bir havuz boşluğu bırakıldığı görülmektedir. Hayır işleri ile anılan Maham Anga'nın kendi türbesi de kale yakınında bir konumda bulunmaktadır.

Şekil 3.184. Khairul Manzil (Wikipedia, 2009)

Şekil 3.185. Sher Mandal ve Türk Hamamı (Wikipedia, 2009)

Humayun'un kütüphane olarak kullandığı düşünülen 2 katlı yapı, kale içerisinde bulunan dikkat çekici eserlerden biridir (Şekil 3.185). Önünde görünen duvar kalıntılarının, günümüze ulaşamayan bir hamam yapısı olduğu tespit edilmiştir. Kütüphane yapısı tamamen kumtaşından yapılmıştır ve sekizgen planlıdır. Teras çatıya sahip olan eserin üzeri kısmı olarak büyük kubbeli bir chhatri ile örtülmüştür. Kemerlerde çiçek ve yıldız motifleri kullanılmıştır. Humayun'un bir sabah ezanı vakti namaz kılmak için üst kata çıkarken, bu yapının merdivenlerinden düşerek ağır yaralandığı ve birkaç gün içerisinde vefat ettiği kayıtlara geçmiştir. Eser günümüzde kilitlidir ve içeri girilmesi yasaktır.

Celal-ud-din Ekber, tahta geçtiğinde 14 yaşından, 18 yaşına kadar olan süreci kaybettiği toprakları geri kazanmakla geçirmiştir (Kişmir, 2019). Onun geldiği dönemde gizli bir kast sistemi oluşmuştur. Kuzey'den gelen Müslüman Türkler 1. Sınıf, yerli Müslümanlar 2. ve Hindular 3. Sınıf vatandaş konumundadır. Ekber, öncelikle herkes için adil ve eşit bir düzen kurmayı hedeflemiştir (Kişmir, 2019). Din çatışmalarına son vermek için her dinden liderlerle görüşmüş, ortak noktaları tespit ederek Din-i İlahi projesini öne sürmüştür. Halkını tek kutsal görüş altında toplamaya çalışsa da, bu dini kabul eden pek az kişi olmuş ve Ekber'in ölümünden sonra tamamen ortadan kalkmıştır. Ekber, hiç büyük savaş kaybetmemiş, başarılı ve yenilikçi bir hükümdardır (Kişmir, 2019).

Şekil 3.186. Humayun Türbesi (Wikipedia, 2012)

1565-1572 Yılları arasında inşa ettirilen eser, bu kadar yoğun kırmızı kumtaşının kullanıldığı ilk yapı olmuştur (Şekil 3.186). Humayun Türbesi kare formunda bir bahçenin ortasına konumlandırılmıştır, güney ve batı taraflarında iki büyük kapıya sahiptir. Eserin konumu Şekil 1.187'de gösterilmiştir.

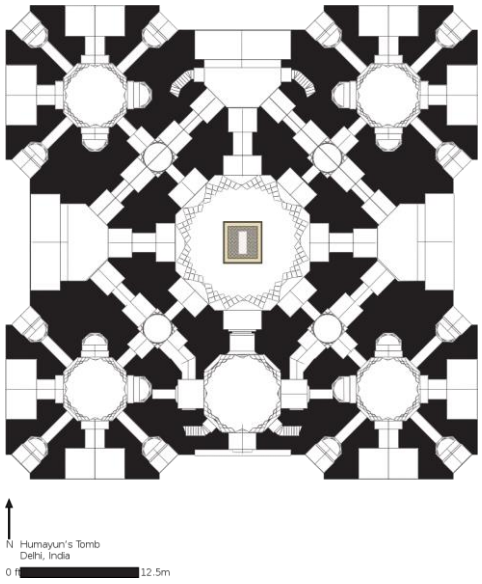
Şekil 3.187. Humayun Türbesi konum

Geleneksel kum taşı ve beyaz mermer ile işlenen dış cephe, bütüne bakıldığında Türk tarzını yansıtmaktadır. Yapının mimarı, Mimar Giyas farklı kültürlerin yapı şekillerini harmanlayarak, bu zarif yapıyı ortaya koymuştur (Bakshi, 1995). İranlı Mimar, Babür Mimarisi yükselişine vesile olan önemli kimliklerden olmuştur. Kendisinin Afganistan ve Buhara'da da tasarladığı eserleri de vardır. İran tarzında tasarladığı Charbagh, ileride yapılacak eserlere de örnek olmuştur. Mimar Giyas, eser tamamlanamadan vefat edince yerine oğlu Seyyid Muhammed geçmiştir. Humayun'un türbesi, ölümüne çok üzülen eşi Bega Begüm'ün emri ile yaptırılmıştır ve bütün masraflarını kendisi karşılamıştır. Şekil 3.188'de gösterilen cephenin en yüksek noktası, yaklaşık 47 metredir.

Şekil 3.188. Humayun Türbesi cephe (Wikipedia, 2012)

Eserin genişliği, her bir kenarı 91 metre olarak tasarlanmıştır ve kare planlıdır (Şekil 3.189). Eser, kare plan üzerine oturtulmuş olsa da içeride bulunan pahlar ve dışarıda bulunan köşe kemer tasarımlarıyla, sekizgen izlenimi vermektedir. Eserin bahçesi de kare planlıdır ve türbe tam ortasına konumlandırılmıştır (Bakshi, 1995). Mimar Giyas, Babür'ün yaptırdığı 4 su kaynağını temsil eden, cennet bahçesi tasarımının çok daha gelişmiş halini burada tasarlamış ve uygulamıştır. Eserin çevresi bir duvar ile çevrilidir ve kuzey tarafında bir Türk hamamı bulunmaktadır. Bahçe, geç Babür dönemlerinde maddi sorunlardan dolayı bakımsız kalmış, İngiliz işgalinden sonra ise tamamen bozulmuştur.

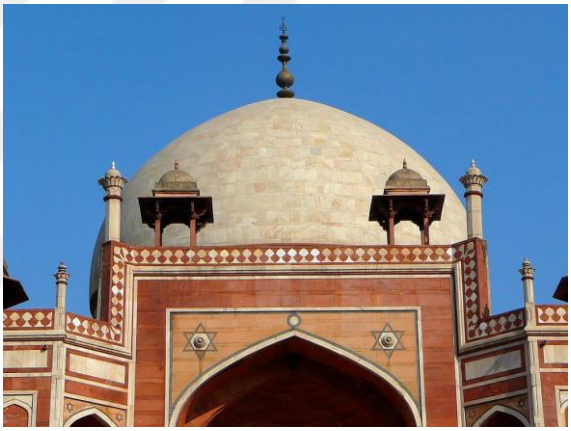

Şekil 3.189. Plan (Wikipedia, 2012)

Şekil 3.190'da gösterilen eserin giriş kapısı, yine çok kenarlı şekilde tasarlanmıştır. İki ucunda kare chhatriler bulunmaktadır. Büyük ana kemer haricinde pek çok küçük kemeri ve odacıkları vardır. Chhatri artık Türk-Hint mimarisinin de ana unsurlarından biri haline gelmiştir. Şekil 3.191'de gösterilen kubbe'nin bir zamanlar çinilerle kaplı olduğu düşünülmektedir. Günümüzde mermer kaplı hali görülmektedir. Üst yüksek kubbe ve iç mekanı daha sıcak bir ortam haline getirmek için yapılan alçak kubbesi ile çift kubbe özelliği taşımaktadır (Bakshi, 1995). Üzerine, ucunda hilal olan madeni tasarım (Türk mimarisinde Alem) kondurulmuştur. Bu, Alem'in bölgedeki ilk kullanımı olmuştur. Önünde bulunan giriş duvarı, iki chhatris ve küçük minarelerle süslenmiştir.

Şekil 3.190. Bahçe girişi (Wikipedia)

Şekil 3.191. Kubbe detayı (Wikipedia, 2012)

Erken dönemlerde, türbe içerisinde daha süslü döşemeler, çeşitli gösterişli halılar bulunduğundan bahsedilir. Özel bir alanda da Humayun'un kılıcı, sarığı ve Kur'an nüshaları sergilendiği aktarılmıştır (Bakshi, 1995). Şekil 3.192'de kubbenin içeriden görünümü paylaşılmıştır. Tam ortasında tezhip sanatı ve çevresinde 3 boyutlu oluşunu vurgular nitelikte desenleri mevcuttur. Humayun'ın kabri, kubbenin tam altında konumlandırılmıştır (Şekil 3.193). Oda içerisinde dönemin klasiği olan mihrap tasırımı da yapılmıştır. Merkezi alan 4 ana odaya, onlarda onlar da farklı odalara açılmaktadır.

Şekil 3.192. Tavan detayı (Wikipedia, 2012)

Şekil 3.193. Humayun kabri (Wikipedia, 2012)

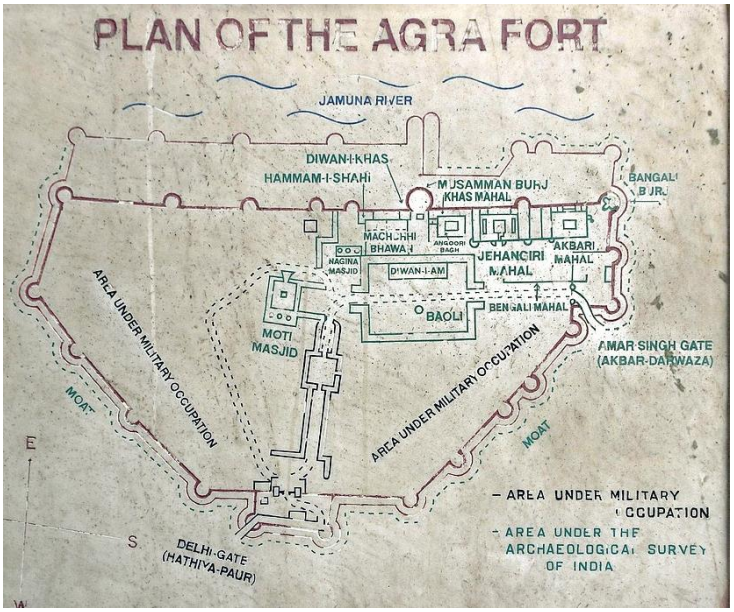
Humayun Türbesi, tarihi süreçte çok hor kullanılmış ve zarar görmüştür. 1993 yılında UNESCO Dünya Mirası listesine alınan eser, o tarihten sonra korumaya alınmıştır ve restorasyon çalışmaları başlatılmıştır. Ağa Han Kültür Vakfı ve Hindistan Arkeoloji Araştırmaları derneğinin birlikte yürüttüğü çalışmanın ilk yılları, araştırma ve projelendirme ile geçmiştir. 1999 yılında sahada başlayan restorasyon çalışmaları, 2003 yılında tamamlanmıştır. Bu kapsamda, tüm bahçenin çimleri yeniden ekilmiş, 2500'den fazla türde bitki ve ağaç dikimi yapılmıştır. Yürüme yolu alanları yeniden tasarlanmış ve akan suların orijinal hali gibi kendi kendine akması için eğim verme çalışmaları yapılmıştır. Yağmur ve bahçe suyu aktarımlarının yapılması için araştırmalar yapılırken bulunan su kuyuları, yeniden kullanılır hale getirilmiştir.

Şekil 3.194'te, restorasyon sırasında toprak aktarımı için kurulan iskelenin görseli paylaşılmıştır. Muhtemelen yüzyıllardır temizliği yapılmayan çatının toz toprak altında kaldığından, mimari ögelerinin görünmediğinden ve çalışmalar sırasında çatıdan 300 kamyonluk toprak indirildiğinden bahsedilmektedir. Bu kadar fazla malzeme çıkmasının bir diğer sebebi de su akıtması yüzünden 1920'den beri birkaç kez uygulanan çimento çalışmalarıdır. Restorasyon sonrası eser, çevresinde pazarlar kurulan toz içinde bir bina olmaktan kurtulmuş, nezih bir bahçe içerisinde eski güzelliğine kavuşmuştur. 2014 yılında şiddetli fırtına sebebiyle kubbe üzerinde bulunan Alem düşmüş ve yeniden yapılmıştır. 2016 yılında özgün haline uygun şekilde yapılmış cephe restorasyonu sonrası açılış töreni yapılmıştır. Günümüzde ziyarete açık şekilde kullanılmaktadır.

Şekil 3.194. Humayun Türbesi restorasyonu (Wikipedia, 2012)

Agra Kalesi 1565 yılında Şah Ekber tarafından yapılmaya başlanmış ve Şah Cihan döneminde tamamlanmıştır. İlk yapıldığında askeri amaç güdülmüşse de Şah Cihan bu yapıyı bir saray olarak tamamlamıştır (Verma, 1985). Şah Cihan ömrünün son dönemlerini burada, Tac Mahal'i izleyerek geçirmiştir. Lal Kila (Kırmızı Kale) adı ile de anılan eser, 1983 yılında UNESCO Dünya Mirası listesine girmiştir. Şekil 3.195'te gösterildiği gibi kale içerisine büyük bit kompleks kurulmuştur. Bu dönem artık, daha büyük sarayların ve ihtişamın başladığı zamandır. 94 dönümlük araziyi kapsayan kale, yarım daire şekline yakın bir plana sahiptir (Sinha, 2021). Çift duvar surlar, aralıklı şekilde mazgallara, sperlere ve kale burçlarına sahiptir.

Şekil 3.195. Agra Kalesi planı (Wikipedia, 2008)

Eserin 4 tarafında 4 kapısı vardır, bunlardan biri nehir tarafına açılan Hızır kapısıdır. Agra Kalesine giriş ve çıkışlarının temsili önemine inanan Ekber, kapı tasarımlarına önem vermiştir (Sinha, 2021). Şekil 3.196'da eserin konumu gösterilmiştir.

Şekil 3.196. Agra Kalesi konum

Şekil 3.197'de gösterildiği gibi ihtişamlı bir yapıya girildiği hissini veren kapı ve arkasındaki büyük duvarlar, düşmana korku salması için tasarlanmıştır. Süslemelerinde oyma detaylar ve mermer kullanımı dikkat çekmektedir. Güvenlik sebebiyle bir iç, bir dış olmak üzere 2 kapıdan giriş yapılmaktadır. Günümüzde bu 2 kapı arasına hafif yokuşlu bir yol yapılmıştır. Yapıldığı dönemlerde, 2 kapı arasından kaleye ahşap bir asma köprüyle ulaşıldığı söylenmektedir (Verma, 1985). Kalenin bazı kapı ve duvarları kullanılmaz haldedir fakat korunabilen bölgeler turistlerin ziyaretine açıktır.

Şekil 3.197. Agra Kalesi (Wikipedia, 2008)

Şekil 3.198'de eserin korunmuş cephelerinden biri gösterilmiştir. Kale Hinduların eline geçtiğinde, onların da mimari yapılarına ev sahipliği yapmıştır fakat hiç biri günümüze ulaşamamıştır (Verma, 1985). Bir kısmı Şah Cihan tarafından, yeni saraylara yer açmak için yıktırılmış, çoğu ise İngilizlerin işgali sırasında askeri alan oluşturmak için yok edilmiştir. Eserin içerisinde kare planlı Chhatrisler ve daha keskin kenarlı kemerler, Hint tarzını yansıtmaktadır (Şekil 3.199). Oymalarda Hint figürlerinin yanı sıra Tezhip sanatı ve Farsça hat işçiliği de görülmektedir.

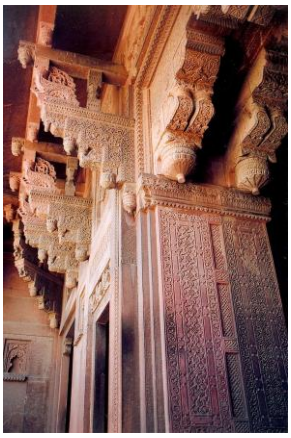
Şekil 3.198. Agra Kalesi cephe

Şekil 3.199. Agra Kalesi içi (Wikipedia, 2008)

Agra kalesi restorasyon çalışmaları raporlarına göre, kalenin belirli alanları yeniden inşa edilmiştir. Engelli rampaları, dinlenme alanları ve belli noktalara tuvalet eklenmiştir. Tahrip olmuş alanların onarımı, özgün haline uygun olarak kırmızı kumtaşı ile yapılmıştır. 1997-1998 yıllarında kale içerisinde saraylar arasında patika yollar yapılmıştır. Sarayların çatı onarımı yapılmış, Delhi girişi onarılarak çelik kapı eklenmiştir.

Şekil 3.200'deki kalenin sütun detayında, yapılan ince işçilik, süsleme ve motifler açıkça görülebilmektedir. Tamamen kırmzı kumtaşı kullanılan kalenin bir avlusu beyaz sıva ile kaplıdır ve ortasında Anguri Bagh diye anılan bir bahçe tasarımı bulunmaktadır (Şekil 3.201). Bahçenin daha ileri tarihlerde, Şah Cihan tarafından eklendiği düşünülmektedir.

Şekil 3.200. Kale detayı (Wikipedia, 2008)

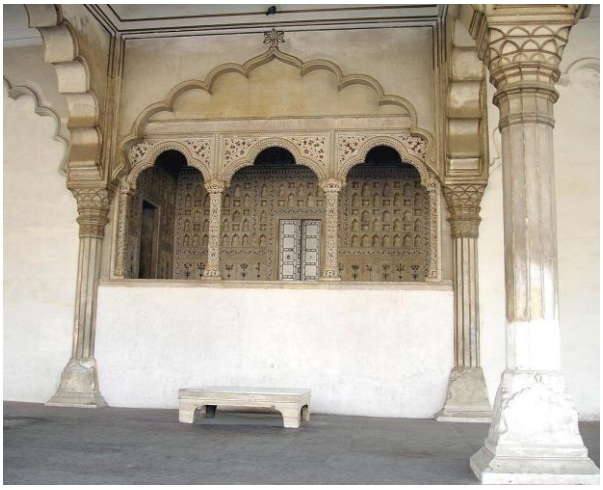
Şekil 3.201. Anguri Bagh (Wikipedia, 2008)

Kale içerisinde, Şekil 3.202'de gösterilen Diwan-i Am adında bir eser daha mevcuttur. Bu yapının Şah Cihan döneminde eklendiği söylenmektedir. Ana yapı taşları kırmızı olan eserin üzeri beyaz mermer kaplanmış, daha sonra da beyaz bir macunla sıvanmıştır. Ön cephesinde 9 adet yanında 3 adet kemeri bulunmaktadır.

Şekil 3.202. Diwan-i Am (Wikipedia, 2008)

Şekil 3.203'te yakından görülen detaylarda, altın tonunda renklerle desenlerin daha belirgin hale getirildiği görülmektedir. Sultan, bu yapıyı halkı için bir toplanma ve onlarla görüşme alanı olarak inşa ettirmiştir. Halkın gözünde, hanedanlık ihtişamını korumak için de bu eserin detaylarında daha fazla altın rengi kullanıldığı düşünülmektedir. 2000- 2002 yıllarında eserin tavanı ve verandası yeniden sıvanmıştır.

Şekil 3.203. Diwan-i Am içi (Wikipedia, 2008)

Agra Kalesi'nin bir diğer önemli bölümü, Diwan-i Khas olmuştur (Şekil 3.204). Diwan-i Am ile aynı dönemde (1635), Şah Cihan tarafından yaptırılmıştır. Bu yapı, genelde yabancı büyükelçileri ve kralları ağırlamak, aynı zamanda devlet meselelerini gizlilik içerisinde tartışabilmek için tasarlanmıştır. İçerisinde büyük tahtlar olduğu söylenmektedir. Şah Cihan'ın tahtının beyaz, misafir bölümü ise Siyah taştan yapılmıştır. Salon içerisinde değerli taşlardan, altın ve gümüş madenlerinden süslemeler vardır. Farsça hat süslemelerinde Sultan'dan övgüyle bahsedilmektedir.

Şekil 3.204. Diwan-i Khas (Wikipedia, 2008)

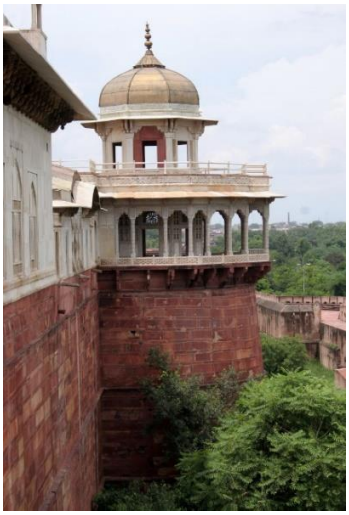
Şah Cihan'ın yazlık saray olarak yaptırdığı bir diğer yapı Shish Mahal'dir ve aynı kale içerisinde bulunmaktadır (Şekil 3.205). Eserin özelliği, her yerinin Halep'ten getirtilen mozaik camlarla süslenmiş olmasıdır. Aşırı derecede parlayan mozaik

desenleri sebebiyle eser, Cam Saray adı ile anılmıştır. Shish Mahal bölümü 2003 senesinden beri kapalıdır ve içeri girilmesi yasaktır. Sadece pencereden içeriye göz atılabilir. Güncel bir habere göre, günümüzde sadece belirli kişiler için içeri girme izinleri verilmeye başlanmıştır. Eser, Hindistan Arkeolojik Araştırma derneği tarafından restorasyon kapsamında çok uzun süredir kapalı tutulmaktadır.

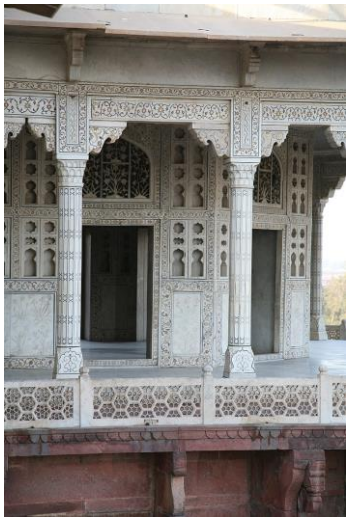

Şekil 3.205. Shish Mahal (Wikipedia, 2008)

Agra Kalesi içerisinde Musamman Burj (Musamman Kalesi) adıyla anılan bir yapı daha bulunmaktadır. Şah Cihan bu eseri sevgili eşi Mümtaz Mahal için özel olarak yaptırmıştır. Şekil 3.206'da gösterilen sekizgen planlı kule, üzerinde madeni bir kubbe mevcuttur. Teras katta bulunan verandanın ortasında ise bir adet çeşme vardır. Şekil 3.207'de gösterilen ilk kat detayı, çok zarif bir şekilde düşünülmüştür. Sultanların rahat bir şekilde dışarıyı izleyebilmeleri için, süslü nişlerle görünmelerine engel olmayı amaçlamışlardır. 2002 yılında eserin duvarlarının korunması için korkuluklar eklenmiştir.

Şekil 3.206. Musamman Burj (Wikipedia, 2012)

Şekil 3.207. Burj cephesi (Wikipedia, 2012)

Eserin içerisi, zemin ve tavan dahil olmak üzere tamamen mermer kaplıdır. Zeminde mermer üzerine, halı deseniymiş gibi süslemeler yapılmıştır. Derin kemerli nişler içerisine ve sütunların üzerin küçük nişler yapılmıştır (Şekil 3.208). Duvarlarda sarı, kırmızı, siyah ve gri tonlarda tezhib sanatı desenleri ve farklı motiflerle boyamalar yapılmıştır. Musamman Burj günümüzde turistler tarafından ziyaret edilebilmektedir.

Şekil 3.208. Burj iç mekan (Wikipedia, 2012)

Celaleddin Ekber, Agra Kalesi içerisinde oğlu Cihangir için de bir saray inşa ettirmiştir. Şekil 3.209'de gösterilen Cihangir'in sarayı, yerel Hindu ve Orta Asya mimarilerinin birleştirilerek tasarlanmış eşsiz bir eserdir (Navrang India). Kale

içerisinde bulunan en büyük saray niteliğindeki eser, Hint üslubuna daha yakın şekilde tasarlanmıştır. Sarayın hanedan hanımları tarafından kullandığı söylenmektedir (Navrang India). Şekil 3.210'da eserin konumu gösterilmiştir.

Şekil 3.209. Cihangir Sarayı (Navrang, 2022) Şekil 3.210. Cihangir Sarayı konum

Eser üzerinde, Hint mimarisine özgü Chhatri ve Jharokhas kullanımları görülmektedir (Navrang India). İç mekanda, etrafı kemerlerle çevrili büyük salonları vardır (Şekil 3.211). Yapı strüktürü, açık bir şekilde görülebilmektedir. Kullanılan taş malzeme üzerinde geometrik ve çiçek desenleri ile süslemeler yapılmıştır. İlerleyen tarihlerde Şah Cihan, bu yapının köşe kısmına Musamman Burj'u yaptıracaktır ve son nefesini de bu eser içerisinde verecektir (Navrang India). Şekil 3.212'de sarayın önüne koyulmuş koruma altında olan bir taş gösterilmiştir. Bütün bir taşın oyulması ile elde edilen küvet, bir insan boyu kadardır ve Cihangir'in bu taş küvet içerisinde yıkandığı aktarılmıştır.

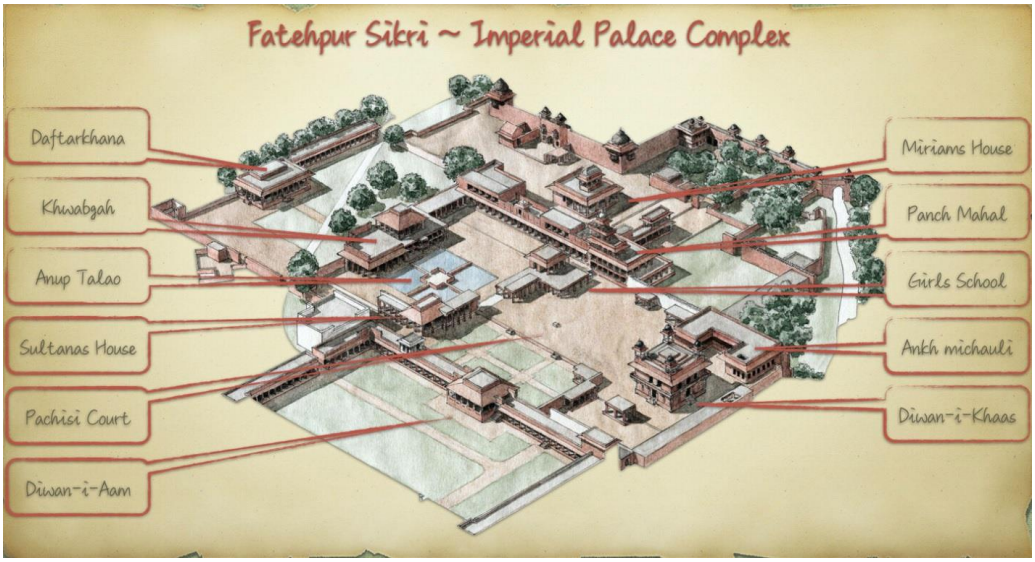
Şekil 3.211. Cihangir Sarayı içi.

Şekil 3.212. Cihangir'in küveti (Navrang, 2022)

Agra kalesi eserlerine paralel tarihlerde Ekber, Fetihpur Sikri inşaatlarına da başlamıştır. Agra yakınlarında bakımsız ve eski bir yerleşim yeri olan Fetihpur, 1569 yılından itibaren Ekber tarafından yapılandırılmaya başlanmıştır (Sinha, 2021). Gujarat fethedildikten sonra bu bölgeye zafer anlamına gelen Fatehpur ismi verilmiştir (Mukherjee). Şehrin bir tarafına büyük bir suni göl yapılmış, diğer üç tarafına kale duvarları örülmüştür.

Ekber'in bu bölgenin kalkındırılmasını istemesinin bir sebebi de, çok sevdiği tasavvuf önderlerinden Selim Çisti'nin burada bir mağarada yaşaması olmuştur. Çisti'nin kendisine bir oğlu olacağını müjdelemesinden sonra buraya bir saray yaptırma kararı alır ve daha sonra başkenti Agra'dan buraya taşır. Bu kale ve göl ile çevrelenmiş şehir içerisine pek çok yapı inşa ettirilmiştir (Smith, 1894). Selim Çisti ve torunu İslam Han'ın türbeleri, Ulu Cami, çarşı ve aşevleri, saray, hükümet yapıları, hamam ve kervansaraylar burada konumlandırılmıştır. Saray içerisinde pek çok farklı bölüm vardır. Önemli misafirlerin ağırlandığı bölüm Divan-ı Has, Panç Mahal (beş katlı yapı), Divan-ı Am (halkın ağırlandığı bölüm), harem bölümleri ve devlet yapıları birbirlerine bağlantılı olarak tasarlanmıştır. Halk için ayrılan Divan-ı Am, 111 adet cumba tipi duvar bölümeleriyle çevrilidir, bir köşesinde padişahın tahtı konumlandırılmıştır (Sinha, 2021).

Şekil 3.213'te gösterilen eser içerisinde bir adet Mektephane (tercüme edilen yer) ve bir adet Defterhane (kayıt tutulan oda) de bulunmaktadır. Bu büyük külliyenin büyük bir de kapısı vardır Hathi Pol (filler kapısı). Fethipur 1586 yılında su sıkıntısı dolayısıyla terk edilir ve Agra yeniden başkent olmuştur.

Şekil 3.213. Fatehpur Sikri (Mukherjee, 2022)

Eserin konumu Şekil 3.214'te gösterilmiştir. Fatehpur Sikri kompleksi girişi için çok özel bir kapı tasarlanmıştır. İsmi, Muhteşem Kapı anlamına gelen 54 metre yüksekliğindeki eser Bülend Darvaza, Ekber'in Gujarat'ı fethedip dönüşü anısına inşa ettirilmiştir (Şekil 3.215).

Dünyanın en yüksek kapılarından biridir (Sinha, 2021). Ekber döneminde mimarinin gelişimini simgelemektedir. Eser kırmızı ve krem rengi tonlarından kumtaşından inşa edilmiştir. Bu kapıdan direk cami bölümüne girilmektedir ve kapı camiden daha yüksektir. Siyah beyaz mermer süslemeleri olan eserin çatı kısmında chhatrisler, küçük kubbe ve minareler kullanılmıştır. Kapının önünde 42 basamaklı bir merdiven bulunmaktadır ve yarım sekizgen şeklinde bir plan üzerinde yükseltilmiştir. 3 katlı bir yapı olan eserin yan kısımları derin nişlerle vurgulanmıştır. Ana girişte bulunan kemer ise 2 katı kapsamaktadır. Giriş kemeri üzerindeki 3 büyük taşın yerleşimi ve altında beyaz mermerle yapılan kontrast çizgisi ve çiçek dekorları dikkat çekicidir.

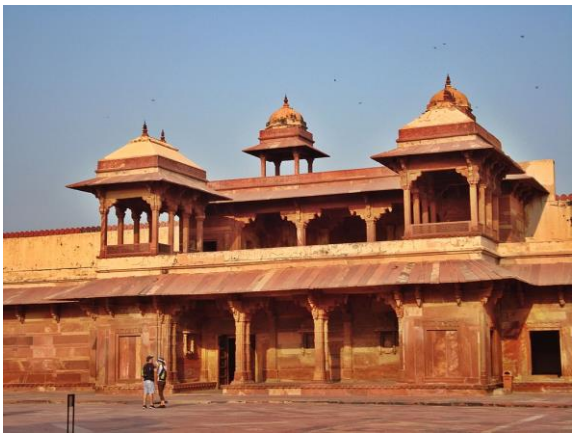

Şekil 3.214. Fatehpur Sikri konum Şekil 3.215. Bülend Darvaza kapı (Wikipedia, 2010)

Ekber, farklı etnik kökenlerden olan eşleri için Fetihpur'da bir tesis yaptırmıştır. Şekil 3.216'da gösterilen Panç (beş) Mahal, padişah ve hanımlarının eğlenmeleri için kullanılan, adını 5 katlı oluşundan alan eserdir (Smith, 1894). Her katı, bir öncekinden daha küçük şekilde yükseltilerek daralan bir görünüm elde edilmiştir. Son katında sadece tek oda vardır. Bu, biraz da Budizm mimarisi üslubudur ve Ekber'in tüm dinlerde gösterdiği saygıyı temsil eder.

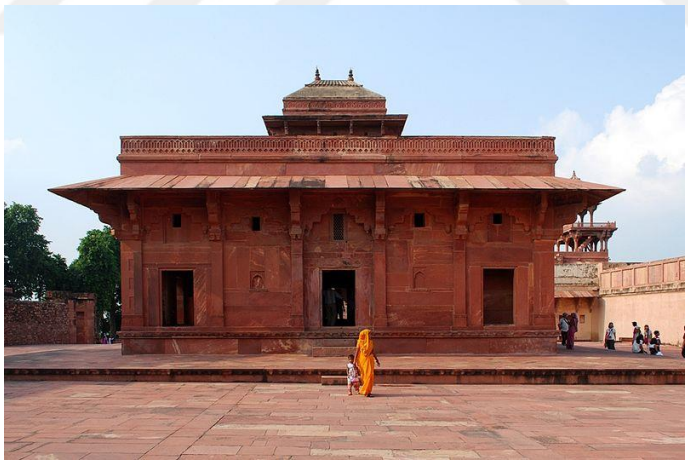

Şekil 3.216. Panç Mahal (Wikipedia, 2010)

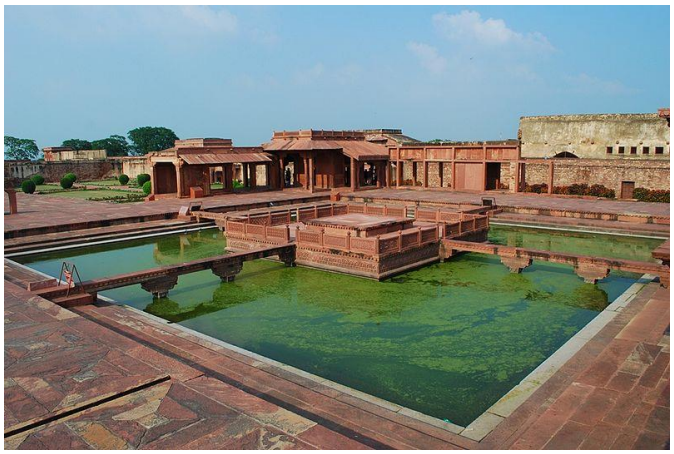
Şekil 3.217. Jodha'nın Sarayı (Wikipedia, 2010)

Ekber'in eşlerinin sarayları arasında en büyüğü Jodha'nın sarayıdır (Şekil 3.217). Amber Mihrace'nin kızı olan Jodha, Hindu dinine mensuptur. Yapı ayrıntılarında Hint ve İran tarzı hakimdir ve içerisinde mandır (Hindu tapınağı) mevcuttur (Sinha, 2021). Dikdörtgen plan üzerine yerleştirilen eserin çtı kısımları üçgen şekilde tasarlanmıştır. İç mekanda papağan, fil ve srivastava işaretleri gibi pek çok Hint motifi kullanıldığı söylenmektedir.

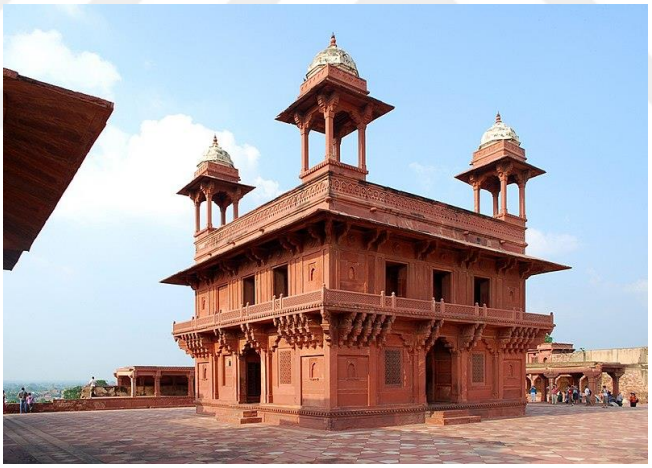
Şekil 3.218. Meryem Sultan Mutfağı (Wikipedia, 2010)

Şekil 3.218'de gösterilen, Celal-ud-din Ekber'in eşlerinden Jodha Bai (Mariam-uz Zaman olarak da bilinir) için yapılan konak, diğer yapılarla uyum içerisinde kırmızı kum taşından yapılmıştır. Meryem aynı zamanda bir sonraki padişah olan Cihangir'in annesidir.

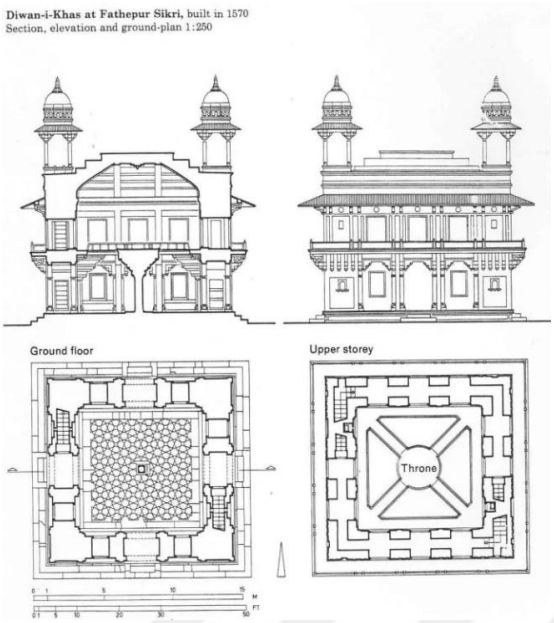
Şekil 3.219. Rukiye Begüm Sultan evi ve hamamı (Wikipedia, 2010)

Ekber'in eşi ve aynı zamanda kuzeni Rukiye Begüm Sultan Müslüman bir Türk kadınıdır (Sinha, 2021). Ana saraya en yakın olan ev, onun evidir (Şekil 3.219). Yapı ahşap süslemeleriyle dikkat çeker. Türk esintileri olan eserin içerisinde bir de Türk hamamı vardır.

Şekil 3.220. Diwan-i-Khas Fetihpur (Wikipedia, 2010)

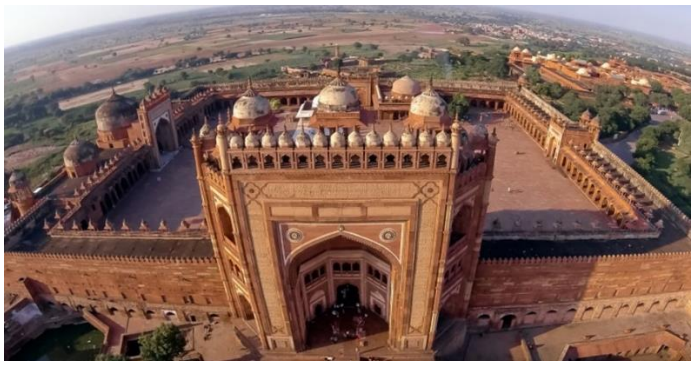
Devlet işleri için kullanılan Diwan-i-Khas, kare bir plan üzerine inşa edilmiştir (Şekil 3.220). Yabancı devlet adamlarını ağırlamak ve kendi iç siyasetini yönetmek için tasarlanan eser, keskin bitişleri ile resmi bir görünüm vermektedir. Çatıda bulunan 4 adet chhatrisi ve pencere açıklıkları da kare şekilde tercih edilmiştir.

Şekil 3.221. Diwan-i-Khas kesit ve plan (Tuzkehind, 2022)

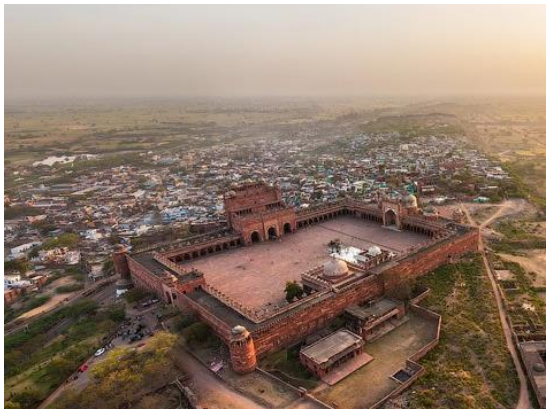
Şekil 3.221' de eserin çizimleri gösterilmiştir. Eserin tamamı, kırmızı kumtaşından yapılmıştır. Yükseltilmiş döşeme üzerine kondurulan yapının ikinci katında balkonu bulunmaktadır. Balkonun altında bulunan taşıyıcıları yine Hint tarzı motiflerle bezelidir.

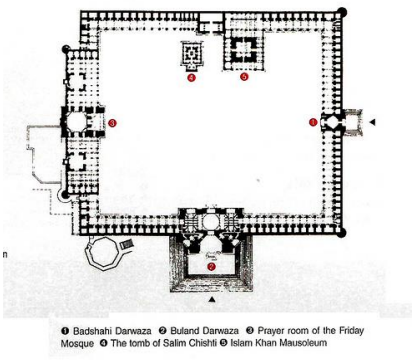
Hindistan Akeoloji Araştırmaları raporuna göre, 1997 yılında kale içerisinde onarımlar yapılmıştır. Hava kirliliği sebebiyle mermer ve kırmızı kumtaşının tahrip olduğu tespit edilmiş, eserler üzerinde temizleme ve bozulan panelleri yenileme işlemleri yapılmıştır. Hava kirliliğini azaltmak için çevrede yeni düzenlemeler yapılmıştır. Sanayileşme girişimleri, yakın çevrede kısıtlanmıştır. 1998 yılında Türk Sultan sarayının yanında bulunan verandalar yenilenmiştir ve çatı onarımı yapılmıştır. 2000 yılında Diwan-ı am ve Panch Mahal'in su geçirmesini önlemek için çatı çalışmaları yapılmıştır. 2002 yılında Çisti dergahına altın ve pirinç kaplama yapılmıştır. Tahrip olmuz kırmızı kumtaşı alanların yenilenmesi ve derz yenilemesi yapılmıştır. Eserler arasındaki yollarda ve çevre tasarımında yenilemeler yapılmıştır.

Şekil 3.222. Ulu Cami Fetihpur (Arkeowomen, 2017)

Cami Mescit diye anılan ibadethane, 1572 yılında yapılan en eşsiz yapılardan biridir (Şekil 3.222). Güneyinde zafer simgesi olan Bülend Darvaza, doğusunda Badaşi Darvaza kapıları yer almaktadır. Eser, engebeli bir tepe üzerinde olduğu için önce dolgu yapılmış ve cami yükseltilmiş platform üzerine kondurulmuştur. Şekil 3.223'te gösterilen eserin etrafında küçük bir yerleşim yeri vardır (Sinha, 2021). Cami, ileride yapılacak farklı ibadethane tasarımlarına örnek olmuştur. Eserin hiçbir minaresi bulunmamaktadır ve 110x157 metrelik avlunun batı tarafına ibadet bölümü inşa edilmiştir. Cami içerisindeki türbe ve ibadet alanı üzerleri kubbe ile örtülmüştür. Şekil 3.224'te gösterildiği gibi eser, dikdörtgen planlıdır. İki önemli kapıya, 2 türbeye ve ibadet bölümüne sahiptir. Tamamı kırmızı kumtaşından yaptırılan caminin avlusu, revaklar ile çevrilidir.

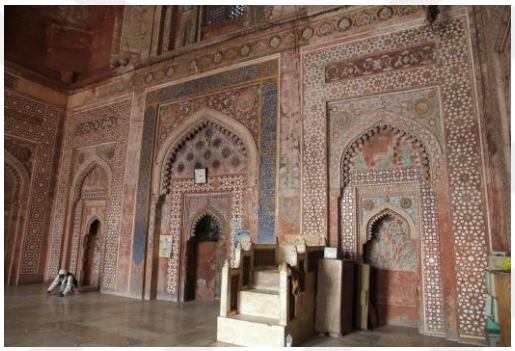

Şekil 3.223. Ulu Cami ve şehir. Şekil 3.224. Ulu Cami planı (Arkeowomen, 2017)

Avlu etrafındaki tün revakların üzeri saçak ve pervazla çevrilidir çünkü bölge iklimi yazın şiddetli sıcağı ve muson yağmurlarıyla, duvarlarda kullanılan değerli malzemelere zarar verebilmektedir. Bu sebeple bölgede bulunan yapılarda derin

pervaz ve saçak kullanımına sıkça rastlanmaktadır (Smith, 1894). Sivri şekilde tasarlanan revakların üzeri düz çatı ile örtülüdür ve Hint tarzı siperlikleri mevcuttur. Şekil 3.225'te eserin iç görseli paylaşılmıştır. Detaylar incelendiğinde duvarlarda neredeyse hiç boşluk bırakılmadan süslemeler yapıldığı görülmektedir. Klasik Hint-İslam tarzı nişlerle kıble duvarı ve mihrap vurgulanmıştır. Mavi zemin üzerine altınla yazılmış ayetler, siyah, beyaz ve kırmızı renkte işlenmiş İslami geometrik desenler dikkat çekicidir. Şekil 3.226'ya bakıldığında, mozaik ve çini kalıntıları görülmektedir. Aralıklarla, tasarlanan nişlere pencere açılmıştır. Yapı içerisinde ve avlu etrafında kitap koymak için tasarlanan küçük nişler, eserin eğitim amaçlı kullanıldığını da göstermektedir.

Şekil 3.225. Ulu Cami içi.

Şekil 3.226. Ulu Cami detayı (Arkeowomen, 2017)

Avlu bölümünde kare planlı kırmızı kumtaşından tasarlanmış bir türbe bulunmaktadır. Şekil 3.227'de gösterilen türbe, İslam Han için yaptırılmıştır. İslam Han'ın asıl adı Şeyh Aladdin Çisti'dir (Smith, 1894). Cihangir'in çocukluk arkadaşı ve Şeyh Selim Çisti'nin torunudur. Uzun yıllar, Bengal bölgesinde Babürler için savaşmıştır. Eserin 3 tarafı revaklarla çevrilidir, sivri kemerlerle birlikte ışık alımına engel olmamak için ızgara panelli duvarları vardır. Saçaklarla korunan yapının çatısı düzdür ve kenarları Hint usulü yükseltilmiş mini kubbelerle çevrilidir. Merkezinde, sekizgen platform üzerine, büyük kubbe yerleştirilmiştir. Ana kubbe ve minik kubbelerin üzerine beyaz sıva yapılmıştır.

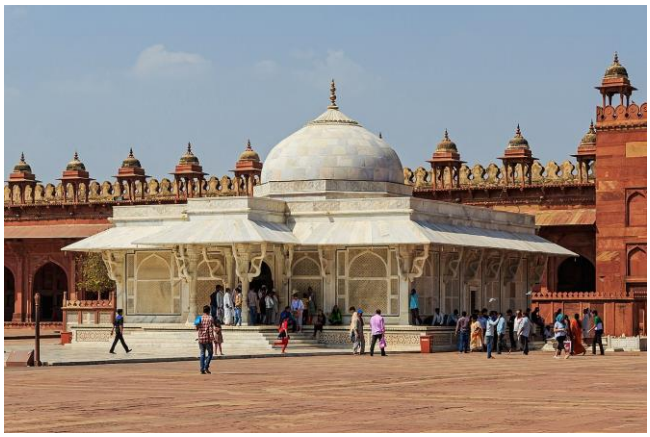
Şekil 3.227. İslam Han Türbesi (Arkeowomen, 2017)

Eserin her cephesinde 7 bölme vardır. İçeriye, neredeyse 2 kat yüksekliğinde bir kapıdan girilmektedir. İslam Han'ın mezarı merkezi sekizgen odadadır. Şekil 3.228'de gösterilen iç mekan, genellikle aile üyelerinin kabirleri ile doludur. İslam Han ve kuzenleri bir odada, kadınların defnedildiği oda ise arka taraftadır. Şeyh Selim'in bir süre burada yaşadığı söylenmektedir ve ne zaman bir kadın kendisiyle görüşmek istese, kuzey duvarında bulunan bir yeraltı kapısından kendisine ulaştığı aktarılmaktadır.

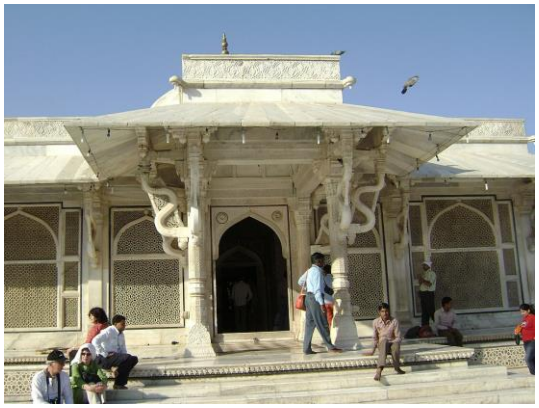
Şekil 3.228. İslam Han Türbe içi (Wikipedia, 2011)

Şeyh Selim Çisti, Ekber'in hayatındaki en önemli kimliklerden biridir. Ekber'in kendisine gelip bir oğlu olması için dua istediğini ve bu duadan çok kısa bir süre sonra Ekber'in oğlu olduğundan bahsedilmektedir (Smith, 1894). İlk oğluna, Şeyhine hürmeten Selim ismini verdiği, sonrasında Cihangir dendiği bilinmektedir. Ekber, Şeyh Selim Çisti için başkentini ona yakın bir bölgeye taşımıştır.

Şekil 3.229. Selim Çisti Türbesi (Wikipedia, 2016)

Selim Çisti Türbesi, Ulu Cami avlusunda Ekber'in emri ile inşa edilmiştir (Şekil 3.229). Eserin çevresi tamamen kırmızı kumtaşından yapılmış bir cami ile kuşatılmışken, beyaz mermeri ve muazzam işçiliği ile dikkatleri üzerine toplamaktadır (Sinha, 2021). Betimlemelerde inci gibi parladığı söylenen türbe, 1 metrelik bir platform üzerine inşa edilmiştir. Verandaları dahil olmak üzere tüm detayları mermerden yapılan eserin duvarları ışık alan mermer panellerle çevrilidir, böylelikle günün her saatinde ışık alabilmektedir. Şekil 3.230'da giriş kapısı detayı gösterilmiştir. Bu girişi en özel yapan ögesi, çatı yükünü ana sütunlara aktaran, kıvrımlı taşıyıcılardır. Yapımında Gucrat'lı ustaların da bulunduğu eserin detaylarında, doğadan esinlenilmiş olması muhtemeldir.

Şekil 3.230. Selim Çisti Türbesi girişi (Wikipedia, 2016)

Şekil 3.231'te, eserin tüm cephesinde olan jali (taş kafes pencere) detayı gösterilmiştir. Panel, çok detaylı işçilik gerektiren bir desene sahiptir. Eserin içine girildiğinde, tam merkezde kubbenin altında Şeyh Selim Çisti'nin kabri

bulunmaktadır ve 4 tarafı paravanlarla çevrilidir. Kabrin üzeri mermerle kaplı olup, üzerinde sedef kakma mozaikli, ahşap bir gölgelik bulunmaktadır. Süslemelerde zümrüt gibi değerli taşlar kullanılmıştır (Şekil 3.232). Giriş kapısında Kur'an'dan ayetler işlenmiştir (Smith, 1894). İç duvarlarda da çiçek desenleri ve yine Kur'andan bazı ayetlerin kabartma ile yazıldığı mavi panolar bulunmaktadır. Türbe, günümüzde koruma altındadır ve özellikle sufiler tarafından sıklıkla ziyaret edilmektedir.

Şekil 3.231. Selim Çisti pencere (Wikipedia, 2016)

Şekil 3.232. Selim kabri (Wikipedia, 2016)

Fetihpur Sikri içerisinde inşa edilmiş eserlerden biri, Şekil 3.233'te gösterilen Hiran Minar (Geyik Minaresi) olmuştur. Babur, bu yapıyı çok sevdiği filinin anısına yaptırmıştır. Yüksek bir gözlem evi şeklinde tasarlanan eserin ismini, Cihangir'in yakınlarda geyikler için yaptırdığı park alanından almış olması rivayetler arasındadır (Smith, 1894). 21,34 metreyi bulan yükseliği ile Hiran Minar, gece yolculuk edenler için bir deniz feneri görevi de görmektedir. Yapı başlangıcı sekizgen bir plan olsa da 3 metreden sonra oval bir şekilde yükselmektedir ve tepesinde bir chhatrisi vardır. Yukarıdaki balkona, içeriden 53 basamaklı merdivenle çıkılmaktadır. Kadınların etrafta oynanan oyun ve sporları buradan izlediği düşünülmektedir. Eserin üzeri yıldız desenleriyle süslüdür ve her yıldızın ortasından zamanın fil dişi, günümüzde ise taştan yapılmış dişler çıkmaktadır.

Şekil 3.233. Hiran Minar Fetihpur (UNESCO, 2022)

Güney Asya bölgesinin en önemli şehirlerinden biri olan Lahor, Ekber için de önemli bir mesken yeri olmuştur. Şekil 3.234'te gösterilen Lahor Kalesi, burada inşa edilecek pek çok eserin koruyucusu olmuştur. Beyaz sıva yapılmış bu ikonik kapı, Alamgiri adıyla anılmaktadır ve son Babür hükümdarı Evrengzeb tarafından ekletilmiştir (Latif, 1892). Şekil 3.235'te eserin konumu gösterilmiştir.

Şekil 3.234. Lahor Kalesi (Wikipedia, 2011)

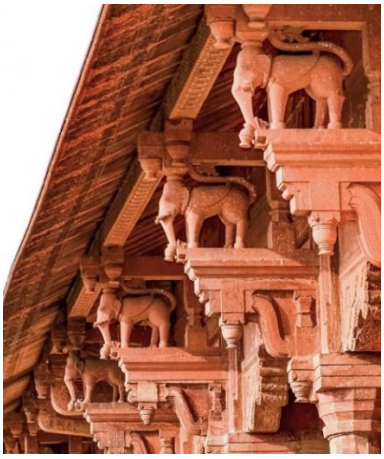

Şekil 3.235. Lahor Kalesi konum

Babür döneminde, Şekil 3.236'da gösterilen 3 katlı kapı, merkezikapı olarak kullanılmaktadır. Giriş kemeri üzerinde bir adet Hint tarzı balkon detayı vardır. Pek çok bölümü yıkılmış halde olan kale, 17. yüzyılda neredeyse yeniden inşa edilmiştir. Şekil 3.237'de gösterilen detayda, Babür'ün Hint Mimarisi etkisinde kaldığını gösteren, kale içerisindeki fil figürleri görülmektedir.

Şekil 3.236. Babür Kapısı (Wikipedia, 2011)

Şekil 3.237. Kale Detayı (Wikipedia, 2011)

Babür, kale yapımına 1566 yılında başlasa da, bölgede daha önce yapılan Gazneli kalesi gibi kalelerin olduğu fakat günümüze ulaşamadığı bilgisi mevcuttur. Gücün simgesi olan Lahor şehrini ele geçiren her hükümdar, bir önceki hanedanlığın kalıntılarını yıktırmıştır. Lahor kalesi de bir dönem Sihlerin eline geçmiştir ve eser içerisinde onlara ait kalıntılar mevcuttur (Latif, 1892). 1981 yılında kale, UNESCO Dünya Mirası listesine girmiştir ve koruma altındadır.

Ekber'in kaleyi inşa etmesinden sonra başa geçen diğer babür hükümdarları da, esere ekler yaptırmış ve gelişimine destek olmuştur. Bunlardan biri, Şekil 3.238'de gösterilen, Siyah Kule (Kaala Burj), Cihangir döneminde eklenen en önemli eserlerden biridir. Cihangir, babası Ekber gibi daha çok Hint Mimarisi etkisinde kalmıştır. Bu sebeple yaptırdığı eklerde, suretlerin olduğu resimler görülebilmektedir. Kule şeklinde tasarlanan bu köşk, tonozlu tavanlara sahiptir. Tavanda Süleyman pergambere atıfta bulunan, cinleri yöneten melekler betimlemesi yapan resimler bulunmaktadır (Latif, 1892). Eser, çoğunlukla yazlık olarak kullanılmıştır. Günümüzde koruma altında olsa da, harabe haldedir; hiçbir restorasyon çalışması yapılmamıştır.

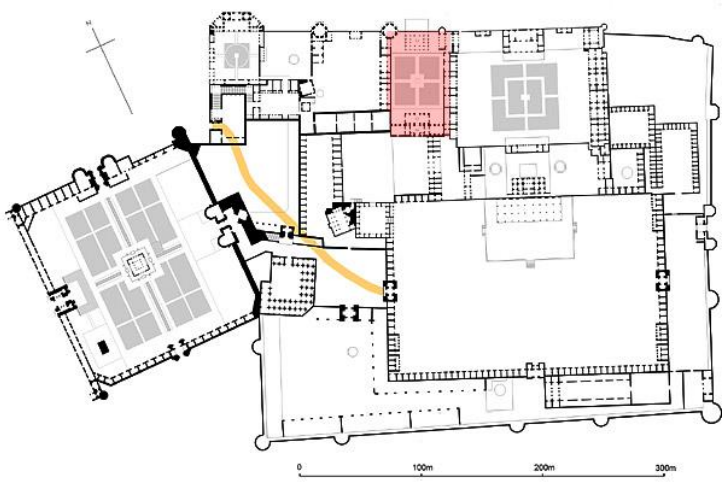

Şekil 3.238. Siyah Kule (Wikipedia, 2011)

Cihangir'in tasarladığı bir diğer eser, kaleye eklettirdiği resimli duvar olmuştur. Duvarın üzeri çiniler, fayanslar, freskler ve mozaiklerle özenle süslenmiştir. Resimler incelendiğinde genellikle, Babür hükümdarlarının yaptığı sporlar ve oynadıkları oyunların anlatıldığı fark edilmektedir. Sarayın favori etkinliklerinden biri olan fil dövüşü de, betimlenen sahneler arasındadır. Duvar, kırmızı kumtaşı ile yapılan kalenin aksine, tuğla ile örülmüştür. Duvarın yüksekliği 15 metreyi bulmaktadır ve üzerine 116 panel yerleştirilmiştir (Şekil 3.239). Yapımına Cihangir döneminde başlanan duvarın tamamlanması, Şah Cihan döneminde olmuştur (Latif, 1892). Bakımsız ve hasar görmüş durumda olan eserin onarım çalışmaları 2016 yılında başlatılmıştır.

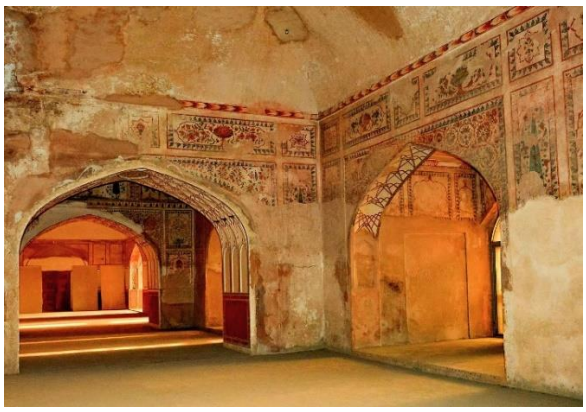

Şekil 3.239. Resimli duvar (Wikipedia, 2011)

Şekil 3.240. Lahor Kalesi planı (Ciccone, 2022)

Şekil 3.240'ta, tüm yapıları kapsayacak şekilde kalenin planı gösterilmiştir. Yapıların bir kısmı harabe haldedir. Şekil 3.241'de gösterilen yazlık saray, peri sarayı olarak da bilinmektedir. Şah Cihan döneminde eklenen eser, labirent şeklinde geçişleri olan, odalardan oluşmaktadır. Eserin içerisinde oluşturulan hava akımı sayesinde, yazın serin bir şekilde burada yaşanmaktaydı. Ayrıca, döşemenin serin kalması için 2 katmandan oluşturulduğu ve ara katmandan Ravi nehri suyunun akıtıldığı rivayetler arasındadır. Yapı Sihlerin ve İngilizlerin işgalleri sırasında da aktif olarak kullanılmıştır. Günümüzde koruma altındadır.

Şekil 3.241. Yazlık Saray (Wikipedia, 2011)

Lahor Kalesi içerisinde bulunan, devletin önemli binalarından olan Divan-ı Has, genellikle bütün devlet yerleşimi olan bölgelere inşa edilen eserlerdendir (Şekil 3.242). Hükümdar, burada devlet meseleleri ile ilgilenmekte ve önemli

misafirlerini ağırlamaktadır (Latif, 1892). Küçük bir bölümü panellerle kapalı, çoğunluğu açık alan olan Divan-ı Has, geçit törenleri ve açık oturumlar için de kullanılmıştır.

Şekil 3.242. Divan-ı Has Lahor (Wikipedia, 2011)

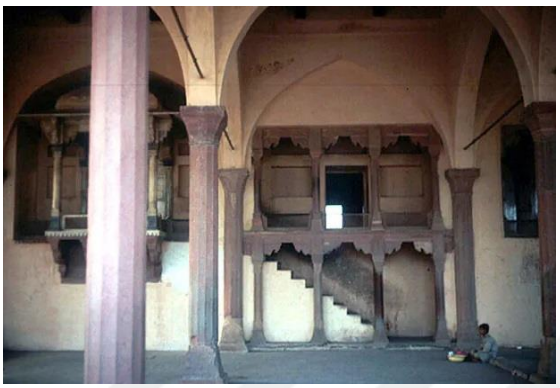
Divan-ı Aam, kale içerisinde halkın toplanması için tasarlanmış, Cihangir döneminde inşa edilmiş bir eserdir (Şekil 3.243). Geniş bir avlusu ve daha özel görüşmeler için tasarlanan bir salonu mevcuttur (Koch, 1994).

Şekil 3.243. Divan-ı Aam (Archnet, 2022)

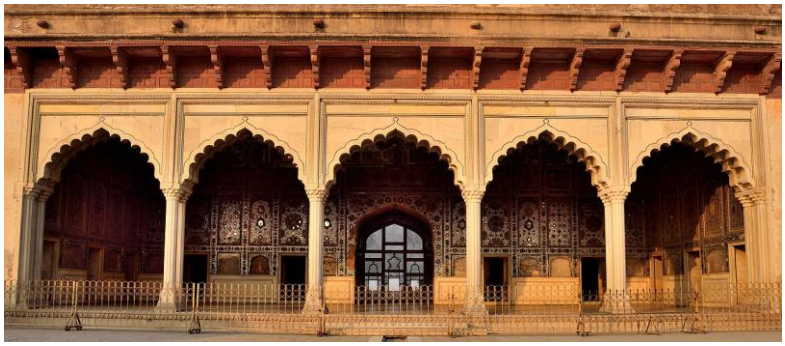
Kamusal işleve sahip olan eserin arka tarafında kalan odasını Cihangir yaptırmıştır (Şekil 3.244). Odanın 2. katında sultana özel, balkon şeklinde tasarlanmış bir taht bulunmaktadır (Archnet). Hükümdar, halkını buradan selamlamaktaydı. Daha sonra Şah Cihan 40 sütunlu seyirci salonunu eklettirmiştir. Divan-ı Aam, Agra'da bulunan Diwan ile benzerlik göstermektedir. Saçakları kırmızı kumtaşından yapılmış dirseklerle desteklenmiştir. Cephesi açık şekilde kemerlerle çevrilidir (Koch, 1994). Sütunlarında, oyma süslemeler vardır.

Eser günümüzde koruma altındadır ve üzerinde restorasyon çalışmaları yapılmıştır. Paylaşılan görsellerde boya- sıva onarımları ve strüktürel güçlendirme çalışmaları görülebilmektedir. Divan-ı Aam, turistlerin ve yerel halkın ziyaretine açıktır (Archnet).

Şekil 3.244. Divan-ı Aam içi (Archnet, 2022)

Lahor Kalesi içerisinde bulunan en göz alıcı eserlerden biri Sheesh Mahal'dir. İsmi, Kristal Saray manasına gelen eser artık Şah Cihan'ın imza tasarımlarından biri haline gelmiştir. Aynı tarzda yapıları Agra ve Kırmızı Kale içerisinde de inşa ettirmiştir fakat aralarında yorum farklılığı bulunmaktadır (Latif, 1892). Şekil 3.245'te gösterilen eserin 5 kemerli bir girişi vardır. Saray, sadece hanedan ailesi tarafından kullanılmıştır.

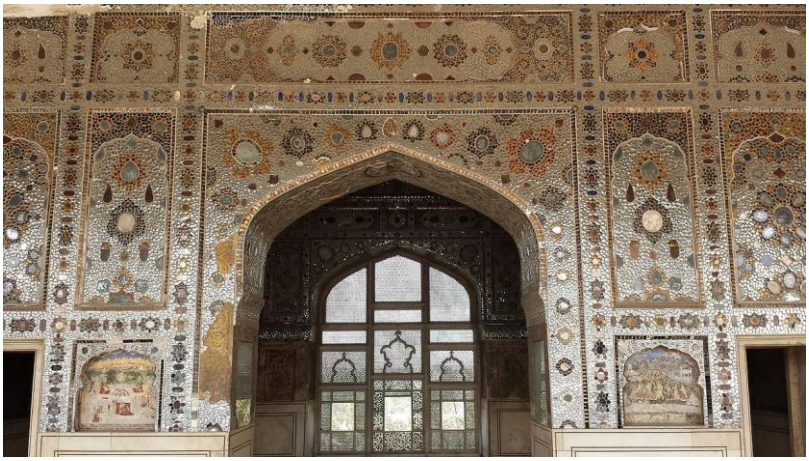
Şekil 3.245. Sheesh Mahal Lahor (Wikipedia, 2015)

Osmanlı döneminde 1472 yılında yapılan Çinili Köşk ve Sheesh Mahal benzer karakteristik özelliklere sahiptir. Osmanlı mimarisinde yazlık saray yapımı yaygındır. Sheesh Mahal yaklaşık 160 yıl sonra, 1632 yılında Lahor'da yapılmıştır. Şekil 3.246'da Çinili Köşk ile benzerliği görülmektedir.

Şekil 3.246. Çinili Köşk (Amin, 2018)

Sheesh Mahal, tavanı ve duvarları tamamen aynalarla kaplanarak dekore edildiği için dışarıdan bakıldığında kristal izlenimi vermektedir (Şekil 3.247). Eser, ileride kaleyi fethedecek olan Ranjit Sih'in de en sevdiği yer olmuş ve burayı haremi yapmıştır. Saray içerisinde, kendisinin yaptırdığı bazı ekler olduğu söylenmektedir. Dünyanın en büyük elmaslarından biri olan Koh-i Nur, Sheesh Mahal içerisinde sergilenmekteydi. Elmas, uzun yıllar Babürlerin elinde durduktan sonra Ranjit Sih ve ileride İngilizlerin eline geçecektir. Elmas, günümüzde Kraliçe Elizabeth'in tacında bulunmaktadır.

Şekil 3.247. Sheesh Mahal duvarı (Wikipedia, 2015)

Yarım sekizgen plana sahip olan sarayın tüm odaları, küçük ayna mozaikleriyle süslenmiştir. Bazı bölümlerinde, desenleri göstermek için renkli cam mozaikleri de kullanılmıştır. Geceleri mum koymak için ve dekoratif resimleri vurgulamak için farklı boyutlarda nişler tasarlanmıştır. Şekil 3.248'de gösterilen niş

detayında, hükümdarın sultanı ile birlikte olan bir anı betimlenmiştir. Yapı içerisindeki mermer işçiliği de dikkat çekici özelliktedir. Daha çok kadınların kullandığı bir köşk olduğu için, detaylardaki zarafet fark edilmektedir (Latif, 1892). Şekil 3.249'da gösterilen sütun detayı, çiçek motifleri ve renkleri ile bunun en iyi örneklerindendir.

Şekil 3.248. Sheesh Mahal detay. Şekil 3.249. Sheesh sütun (Wikipedia, 2015)

İndus nehri çevresini fetheden ve bu rotasyonda fetihlere devam eden Ekber, Nehir geçişini korumak için komutanı ve inşaat mühendisi olan Hoca Şemseddin Havafi'ye buraya bir kale inşa etmesi emrini verir (Pakistanhf). 1581 – 1583 yılları arasında yapılan Attock Kalesi (Saldırı Kalesi), Afganlara karşı önemli bir savunma sağlamıştır. Şekil 3.250'de gösterilen eserin detaylarına bakıldığında, kule tepelerindeki chhatrisleri, gösterişli kapıları ve Hint tarzı balkonlarıyla; Ekber'in zevkine göre tasarlandığı anlaşılmaktadır. Tahrip olmuş halde olsa da, kale üzerindeki turkuaz dekor kalıntıları hala görülebilmektedir. 18. Yüzyılın sonlarında Sihler tarafından ele geçirilmiş ve uzun yıllar burada Afgan – Sih savaşları olmuştur (Pakistanhf). Yakın geçmişe kadar hala askeri üs olarak kullanılan kale hakkında restorasyon ve turistlerin ziyaretine açma kararları alınmıştır. Pakistan devleti, bölgeyi turistik hale getirmek için, ulaşım ve konaklama üzerine çalışmalar başlatmıştır. Şekil 3.251'de eserin konumu gösterilmiştir.

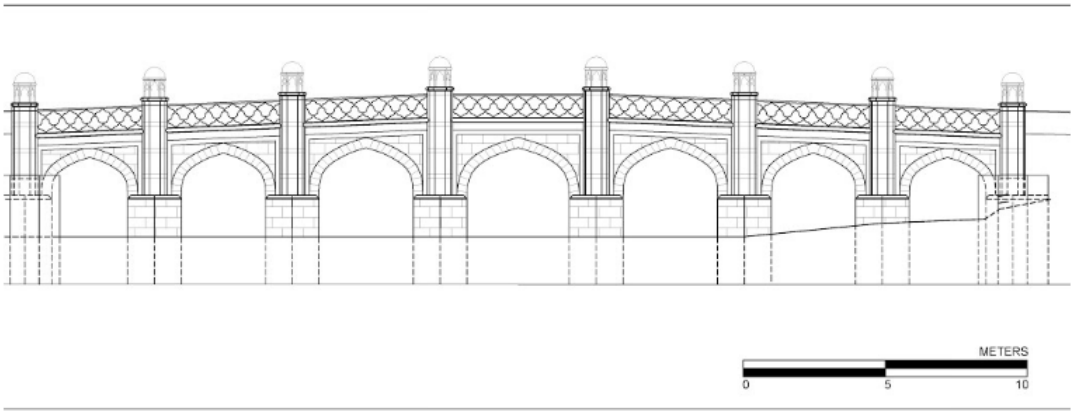
Şekil 3.250. Attock Kalesi (Pakistanhf, 2022) Şekil 3.251. Attock Kalesi konum

Ekber'in hükümdarlığı sırasında, Lodi bahçesi içerisinde, komutanı Navab Bahadur tarafından bir köprü yaptırılmıştır. Şekil 3.252'de gösterilen Athpula Köprüsünün adı Urduca Sekiz Ayaklı Köprü manasına gelmektedir. Yamuna deresi üzerine yapılan eserde bölgeye özgü kesme taş malzeme kullanılmıştır. Günümüzde deresi kurumuştur ve bahçe içerisinde temsili bir havuz yapılmıştır. Oyma desenleri olan, kesme taştan yapılmış korkuluk, özgün halini korumaktadır. Köprü, bulunduğu Hayırpur köyünde, uzun yıllar "Khairpur ka Pul" (Hayırpur'un Gülü) olarak anılmıştır. Şekil 3.253'te eserin konumu gösterilmiştir.

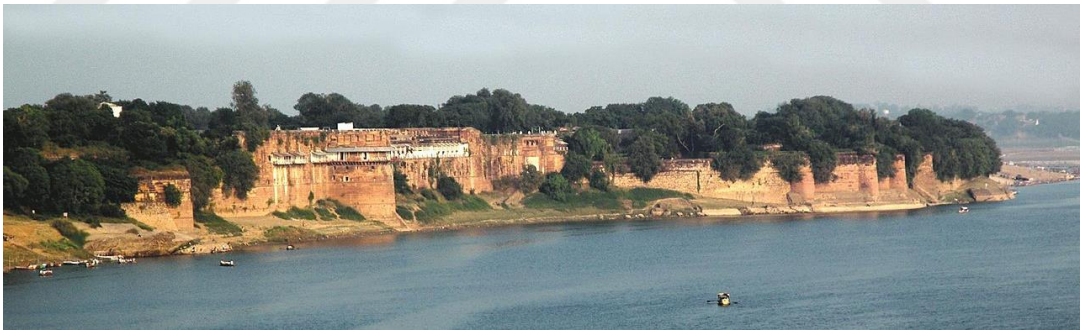

Şekil 3.252. Athpula Köprüsü (INTACH, 2022) Şekil 3.253. Athpula Köprüsü konum

Şekil 3.254. Köprü çizimi (INTACH, 2022)

Athpula Köprüsünün 7 adet kemeri vardır (Şekil 3.254). En büyük kemeri ortadadır ve diğerleri yanlara doğru küçülmektedir. Köprüyü taşıyan 8 ayağın her birinin kalınlığı 2 metre civarındadır. Ayaklardan korkuluklara doğru uzanan taş minare tasarımlarının çoğunun ucu, günümüzde yıkılmış haldedir. Eserin toplam uzunluğu 40 metredir ve günümüzde INTACH tarafından koruma altına alınmıştır (INTACH).

Şekil 3.255. Allahabad Kalesi (Wikipedia, 2018)

Allahabad bölgesini fetheden Celaleddin Ekber, Yamuna nehrinin Ganj nehrine yakın olduğu bir bölgede kale inşası başlatır. 1583 yılında tamamlanan Allahabad Kalesi, devlet için stratejik ve ekonomik bir öneme sahiptir (Şekil 3.255).

Şekil 3.256. Allahabad Kalesi konum

Ekber aynı zamanda, bölge refahını arttırıp burada bir şehir kurmayı hedeflemiştir. Şekil 3.256'da konumu gösterilen kale, Babürlerin dağılmasından sonra İngilizlerin eline geçmiş, o zamandan beri askeri amaçla kullanılmaktadır.

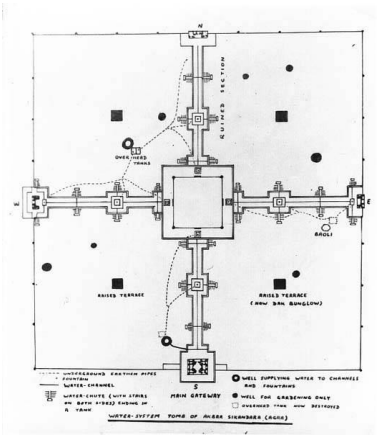

Şekil 3.257. Ekber Türbesi (Wikipedia, 2011) Şekil 3.258. Ekber Türbesi konum

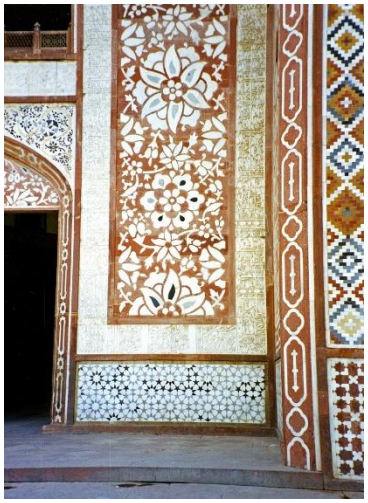
Ekber, Agra – Delhi yolu üzerinde olan Sikandra'da gömülmüştür ve burada oğlu Cihangir, kendisi için bir türbe inşa ettirmiştir (Şekil 3.257). Kendisi dinlerin kardeşliğine inandığı için, Müslüman, Hindu, Hıristiyan, Budist ve Jain motiflerinin hepsi türbe yapımında kullanılmak istenmiştir. Şekil 2.258'de yapının konumu gösterilmiştir. Bir rivayete göre yapı inşasına kendisi 1605 yılında başlatmıştır fakat ölümünden sonra oğlu Cihangir, yapıyla ilgili pek çok planı değiştirmiştir. Budist tarzı anımsatan eserin dört katı kırmızı kum taşı ve beşinci katı dikkat çeken beyaz mermerden yapılmıştır. Şekil 3.259'da gösterilen eser, türbenin bahçe kapısıdır. Bülend Darvaza'dan esinlenilen yapı ihtişamını korumaktadır.

Şekil 3.259. Ekber Türbe girişi (Wikipedia, 2011) Şekil 3.260. Ekber Plan (Nath, 1933)

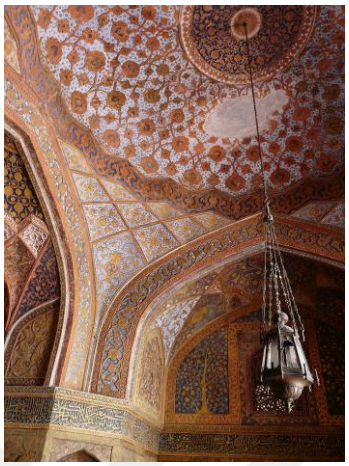
Şekil 3.260'ta eserin bahçeli planı gösterilmiştir. Türbe içerisine girildiğinde bir renk cümbüşü ile karşılaşılmaktadır. Şekil 3.261'de iç kapı girişinin yakın görseli paylaşılmıştır. Detaylarda kapı ve kemer üzerinde işlenen tezhip desenleri, duvarın arka planında sarı kumtaşı üzerine işlenmiş ayetler ve ortasındaki büyük çiçekli tezhip desenleri dikkat çekmektedir. Sütun üzerinde ise, bambaşka renk ve desenler görülmekedir.

Şekil 3.261. Ekber Türbe detayı (Wikipedia, 2011)

Şekil 3.262'de, kubbeye bakan türbe tavanı görülmektedir. Altta, odanın tamamını çevreleyen siyah üzerine altınla işlenmiş ayet şeridi görülmektedir. Odanın desenlerine genel olarak tezhip motifleri hakimdir. Türbenin tüm ihtişamının aksine, Ekber'in sade bir lahdi mevcuttur ve yapının bodrumunda

gömülüdür. Müslüman olan eşi Begüm Sultan ve kızlarının kabirleri de buradadır. Türbe, günümüzde koruma altındadır ve ziyarete açıktır.

Şekil 3.262. Ekber Türbe tavanı (Wikipedia, 2011)

Cihangir tahta geçtiğinde, babası döneminde yaptığı asilikler yüzünden kendisinden hoşlanmayan kimseye kin tutmamış, halkına hizmet için yeni disiplinler kurmuştur (Kişmir, 2019). En ücra bölgelere bile ulaşıp buraların kalkındırılması için emek göstermiştir. Yol yapımları ve hizmet binaları çalışmalarına çok önem vermiştir (Kişmir, 2019). Hükümdarlığı boyunca oğullarının başkaldırması ile sıkıntılar yaşamıştır. Son dönemlerinde sağlığı kötü gittiği için Keşmir'de kalıp iyileşmeyi ummuş, fakat buranın soğuk havası ona iyi gelmemiştir. Dönüş yolunda Lahor'da vefat etmiş, eşi Nur Cihan onun için Şahandra'a mozole yaptırmıştır (Kişmir, 2019).

Şekil 3.263. Hüsrev Bağ (Wikipedia, 2013)

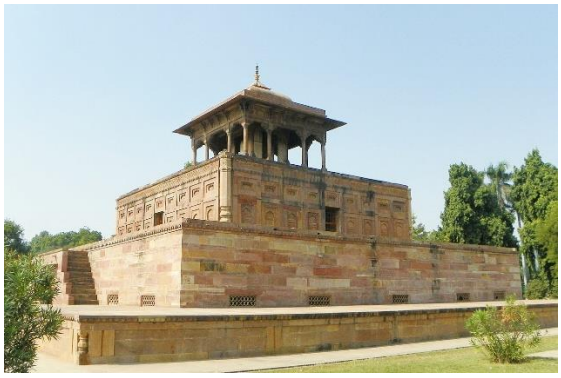

Şekil 3.264. Hüsrev Bağ konum

Şekil 3.263'te gösterilen Hüsrev Bağ, Allahabad'da bulununan, Cihangir'in eşi ve çocukları için yaptırdığı türbe bahçesidir. Şekil 3.264'te yapının konumu gösterilmiştir. Pers bahçelerinden esinlenerek yaptırılan bahçe içerisinde, 3 türbe bulunmaktadır. Bunların en büyüğü önde görünen, kızı Nithar Begum için yaptırdığı türbedir. Yükseltilmiş platform üzerine konumlandırılan eserin cephesi, oyma motiflerle işlenen panolarla kaplıdır. İç mekanda renkli boyamalar mevcuttur. Tavanında işlenen yıldız motifleri, boyamalarla ön plana çıkarılmıştır (Şekil 3.265). Hemen arkasında oğlu Hüsrev'in türbesi bulunmaktadır. Hüsrev babasına karşı isyan ve ayaklanmalar başlatmıştır. Bunun üzerine hapis cezası alan Hüsrev, kaçmaya kalkışınca kör edilmiş ve daha sonra Şah Cihan'ın emri ile öldürülmüştür. Restorasyon raporlarına göre eser üzerinde 1960 yılında çatlak ve yıkılmış bölümlerin onarımı yapılmıştır. 1986 yılında temizleme işlemi gören eser üzerinde, koruma amacıyla 1990 yılında kimyasal uygulamaları yapılmıştır. 2008 yılında chatris yenilenmiştir.

Şekil 3.265. Kubbe süslemeleri

Şekil 3.266. Şah Begüm Türbesi (Wikipedia, 2013)

Hüsrev'iin babası ile olan kavgalarına dayanamayan annesi Şah Begüm, afyon içerek intihar etmiştir ve kendisinin kabri de bu bahçe içerisindedir. Şah Begüm, bir Rajput prensesi olduğu için, Şekil 3.266'da gösterildiği gibi kendi kültürüne özgü bir türbe tasarımı yapılmıştır. Bahçeye girildiğinde, Cihangir'in mateminin hissedildiği söylenmektedir. Güncel olarak koruma altında olan eser, ziyarete açıktır.

Şekil 3.267. Meryem Zamani Cami (WCLA, 2022)

Şekil 3.268. Meryem Zamani konum

1611-1614 yılları arasında inşa edilen Meryem Zamani Cami (Şekil 3.267), şehrin en eski camilerinden biridir (Asher ve Blanshard, 1992). Şekil 3.268'de eserin konumu gösterilmiştir. İmparator Cihangir'in annesi için yaptırdığı bu mescit, işlemeleriyle İslam sanatını temsil eden yapılardan biridir. Begam Şahi olarak da anılan eser, 5 kemerli bir giriş cephesine sahiptir. Giriş duvarının, kubbeyi gizleyecek kadar yüksek oluşu, Tuğluk mimarisini anımsatmaktadır. Dikdörtgen plan üzerine konumlandırılan cami, içerisinde pek çok geometrik işlemeler ve tezhip çizimleri barındırmaktadır (Latif, 1892). Şekil 3.269'da caminin dışarıdan görünümü paylaşılmıştır ve etrafını saran çarşı yüzünden sadece kubbesi görülmektedir. Çarşı içinde gezinenlerin, yanlarında bir cami duvarı olduğunu fark etmemesi olasıdır.

Şekil 3.269. Meryem Zamani Cami cephe (WCLA, 2022)

Şekil 3.270'te gösterilen ibadet bölümü bakımsız haldedir ve kötü şekilde kullanılmıştır (WCLA). Bölge halkının kendi imkanlarıyla yaptığı onarım ve yenileme çalışmaları, durumu daha kötü bir hale getirmektedir.

Şekil 3.270. Meryem Zamani Cami içi (WCLA, 2022)

Şehrin ortasında bulunan bu kıymetli eser, çok özel bir iç dekorasyona sahiptir (Latif, 1892). Şekil 3.271'de gösterilen tavan desenleri, dışarıdan izlendiğinde uçsuz bucaksız devam edecekmiş gibi bir izlenim vermektedir. Bunun sebebi, Allah'ın varlığını simgeler gibi, desenlerin başlangıcı veya sonu olmadan tasarlanmış olmasıdır. Gökyüzü ve cenneti anlatır tarzda olan motiflerin arasında Arapça hat yazıları bulunmaktadır (Asher, Blanshard, 1992). Günümüze pek çok yara alarak ulaşan bu eserin, restorasyon sürecine girmesi beklenmektedir.

Şekil 3.271. Cami tavan desenleri (WCLA, 2022)

Cihangir tahta oturduğunda, Lahor'da sevgilisi Anarkali (Nadira Begüm) için bir türbe yapılması emrini vermiştir. Rivayetlere göre, babasının hükümdarlığı döneminde haremde bulunan Anarkali ile bir aşk yaşamıştır ve bu duyulunca da Anarkali idam edilmiştir. Şekil 3.272'de gösterilen yapı, çift kubbelidir. Babürler

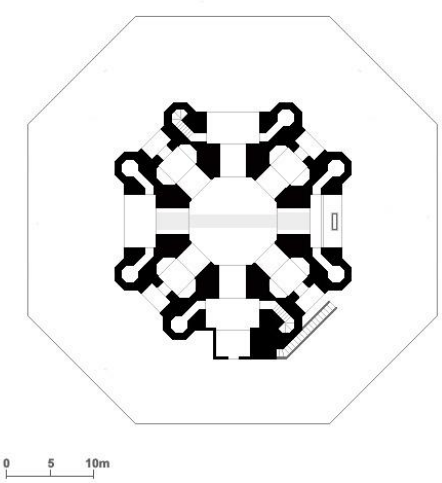
döneminde, iç mekanın daha samimi olması için çift kubbe yöntemi sıklıkla kullanılmıştır (Koch, 2002). Büyük bir bahçenin ortasında olan türbenin cephesi, Babür döneminde açık kemerli olarak tasarlanmıştır fakat İngilizler yapıya, cephe duvarları eklemiştir. Türbe pek çok kez işgale uğramış ve farklı işlevler için kullanılmıştır (Koch, 2002). Şekil 3.273'te yapının konumu gösterilmiştir.

Şekil 3.272. Anarkali Türbesi (Aown, 2013) Şekil 3.273. Anarkali Türbesi konum

Sekizgen plana sahip olan yapının her köşesinde, yükselen kuleleri bulunmaktadır (Şekil 3.274). Kulelerin tepesine, yükseltilmiş küçük kubbeler tasarlanmıştır. İlerleyen dönemlerde, Sihler yapıyı ele geçirmiş ve türbe oluşunu umursamadan saygısızca kullanmıştır (Koch, 2002). 1847 yılında ise İngilizlerin eline geçen yapı önce ofis olarak kullanılmış, daha sonra kiliseye çevrilmiştir (Koch, 2002).

Şekil 3.274. Anarkali Türbe planı (Aown, 2013)

1891 yılında, kilise halkı farklı bir yere yönlendirilmiş ve yapı Pencap'ın arşiv ofisi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Şekil 3.275). Günümüzde, yapının tamamı sıvayla kaplanmış ve onarım çalışmaları yapılmıştır. Turistler ve yerel halk için yalnızca belirli zamanlarda ziyarete açıktır.

Şekil 3.275. Anarkali Türbe içi (Aown, 2013)

Babür hanedanlığı, her zaman avcılığa karşı ilgi duymuş ve bunun için özel etkinlikler düzenlemiştir. Özellikle Cihangir'in Hiran Minar (Geyik Kulesi) eserleri meşhurdur (Şekil 3.276). Geçmiş tarihlerde, geyik bahçeleri düzenlediği bilinen hükümdar, bu defa vahşi hayatın ortasına bir av köşkü yaptırma kararı almıştır (Farhatullah, 2018). Şekil 3.277'de eserin konumu gösterilmiştir.

Şekil 3.276. Hiran Minar Pencap (Buhari, 2007)

Şekil 3.277. H. Minar Pencap konum

Şekil 3.278'de gösterilen eserin etrafı ormanlarla çevrilidir ve tam ortasına bir su havuzu tasarlanmıştır. Böylelikle su içmek için gelen hayvanları, kolaylıkla avlayabileceklerdir. Suyu çok derin olmayan havuzun çevresine, hayvanların kolay ulaşabilmesi için rampalar yapılmıştır (Farhatullah, 2018).

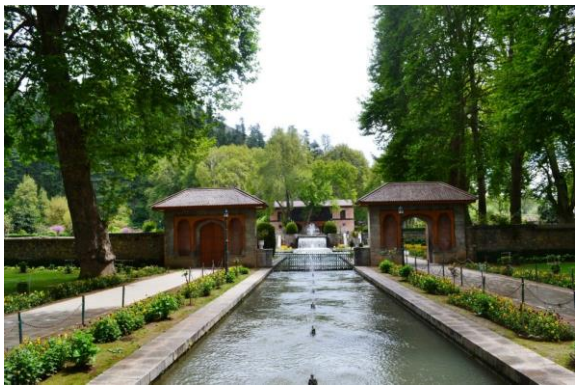

Şekil 3.278. Hiran Minar köşk (Buhari, 2007)

Şekil 3.279. Hiran Minar anıt (Buhari, 2007)

Havuzun ortasında bulunan köşk, daha sonra Şah Cihan tarafından eklenmiştir. Sekizgen planlı eser, 2 katlıdır ve üzerinde bir chhatri mevcuttur. 2. Katı tamamen açık kemerlerle çevrilidir. Ormanlık alandan köşke giden, özel bir yol tasarlanmıştır (Farhatullah, 2018). Köşk, Humayun dönemindeki Sher Mandal yapısını anımsatmaktadır. Şekil 3.279'da gösterilen kule, Cihangir'in evcil geyiği anısına yapılmıştır. Üzerinde görünen delikler, muhtemelen fildişi süslemeleri içindir. Günümüzde, insanlar bölgeyi sıklıkla ziyaret etmektedir ve havuzun etrafında yüzen botlar görmek mümkündür.

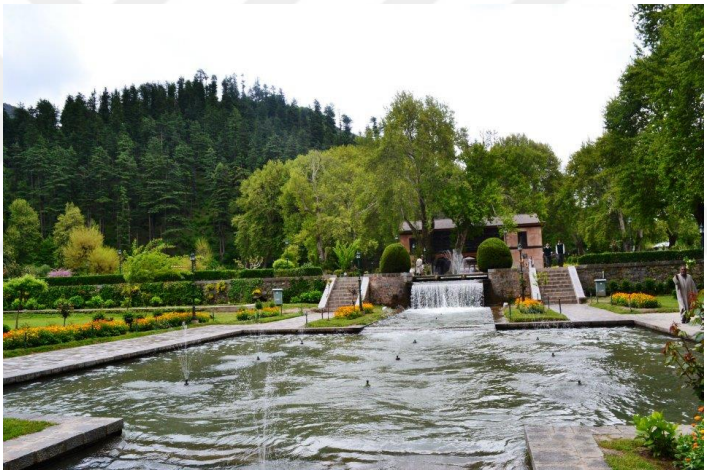

Şekil 3.280. Achabal Bahçe (ASI, 2010)

Şekil 3.281. Achabal Bahçe konum

Achabal su kaynağının olduğu yere yapılan bahçe, İslamabad şehrine 7 km uzaklıkta, günümüzde sınır problemleri yaşayan Keşmir bölgesindedir (ASI Monument). 80 civarı fıskiyenin olduğu bahçe, meyve ve çınar ağaçları ile doludur (Şekil 3.280). Nur Cihan trafından tasarlanan eser, daha sonra Şah Cihan'ın kızı Jahanara tarafından yeniden düzenlenmiştir. Şekil 3.281'de eserin konumu gösterilmiştir. Üç kademeli olarak yapılan bahçedeki harem odaları, günümüzde onarılmış haldedir. Şekil 3.282'de gösterilen akarsu, bahçe sonuna kadar devam etmektedir. Çevre tasarımı, İran'ın chahar bagh tarzına göre yapılmıştır (ASI Monument). Hanedan kadınlarının, sıklıkla burada vakit geçirdikleri bilinmektedir. Babürlerden sonra çürümeye yüz tutan bahçe, 19. yüzyılda Gulab Singh tarafından daha küçük sınırlar içerisinde yeniden onarılmıştır. Günümüzde de koruma altındadır (ASI Monument).

Şekil 3.282. Achabal Bahçe havuzu (ASI, 2010)

Cihangir'in eşi Nur Cihan Agra'da babası Mirza Ghiyas Beg için bir türbe inşa ettirmiştir. Mirza Ghiyas, devlet için kendini ihmal edercesine çalışmaları sonucunda İtimad-üd Devle (Devletin Dayanağı) ismini almıştır. Yaptırılan türbede, Nur Cihan'ın babası Mirza Ghiyas Bey ve annesi Asmat Begüm yatmaktadır. İtimad-üd Devle Türbesi diğer adı ile Bebek Tac olarak bilinmektedir. Tamamı beyaz mermer ile kaplanmıştır ve değerli taşlarla yapılmış, renkli bezemeleri mevcuttur (Şekil 3.283). Türbe, 1 metrelik bir platform üzerine konumlandırılmıştır. Kare planlı eserin köşelerinde, sekizgen minareler yükseltilmiştir ve monarelerin ucu chhatri şeklinde tasarlanmıştır.

Merkezi kubbe de aynı şekilde, Hint üslubuna göre yaptırılmıştır. Şekil 3.284'te eserin konumu gösterilmiştir.

Şekil 3.283. İtimad-üd Devle (Wikipedia, 2012)

Şekil 3.284. İtimad-üd Devle konum

Tam merkezde bulunan ve bahçeyi İran tarzında 4 eşit bahçeye bölen eserin, en önemli unsurlarından biri doğu kapısıdır. Şekil 3.285'te gösterilen, kırmızı rengi ile dikkat çeken kapı, iki katlıdır. Her katında kemerli balkonları ve üzerinde 2 adet chhatri bulunmaktadır. İtimad-üd Devle türbesinin süslemelerinde, çoğunlukla bitki motifleri kullanılmıştır.

Şekil 3.285. Giriş kapısı (Wikipedia, 2012)

Şekil 3.286'da gösterilen cephe detayında, neredeyse boş alan bırakmayacak şekilde desenlerin uygulandığı görülmektedir. Cephede mermer kafesli pencere açıklıkları oluşturulmuştur ve hepsinin etrafı geometrik desenlerle süslenmiştir.

Şekil 3.286. Cephe dekorasyonu (Wikipedia, 2012)

İç mekanda, süslemeler daha da yoğunlaşmaktadır. Şekil 3.287'de gösterilen niş detaylarında İran tarzı şarap vazosu, bardak, tabak, hanımeli, servi ve çiçek buketleri görülmektedir. Şekil 3.288'de gösterilen çiftin mezarı merkezi odadadır ve yan odalarda farklı akrabaların kabirleri de bulunmaktadır.

Şekil 3.287. Niş tasarımları (Wikipedia, 2012)

Şekil 3.288. Mezar odası (Wikipedia, 2012)

Babür hükümdarları arasında, mimarlığa en çok yeteneği olan, en cesur tasarımları deneyen, inşaat faaliyetlerine en çok harcama yapan ve dönemin mimarisini zirveye taşıyan kişi, şüphesiz Şah Cihan olmuştur. Kendisi Mühendis İmparator olarak da bilinmektedir. Askeri ordunun yanı sıra, Şah Cihan'ın devasa bir işçi ordusu bulunmaktaydı. Yeni yaptırdığı eserlerin yanı sıra, dedelerinden kalan eserlere de ekler yaptırmış ve onlara da değer katmıştır. Bunun örneklerinden biri, Şekil 3.289'da gösterilen Nagina Mescidi'dir. Agra Kalesi içerisine yaptırılan mescit, giriş cephesinden 3, yanlardan 2'şer kemerlidir.

Şekil 3.289. Nagina Mescidi (Wikipedia 2008)

Şekil 3.290. Nagina Mescidi konum

Açık hava mescidi olarak inşa edilen eser, Cem Cami veya Cevher Cami olarak da anılmaktadır. Şekil 3.290'da yapının konumu gösterilmiştir. Tamamı beyaz mermerden tasarlanan mescit, Moti Mescit'in yakınında yer almaktadır. Yükseltilmiş platform üzerine yerleştirilen kemerlerle, ibadet alanı oluşturulmuştur. Merkezi kemer daha büyüktür ve karşısında mihrap bulunmaktadır. 3 soğan şeklinde kubbenin ortada olanı, yine daha büyük şekilde tasarlanmıştır. Kubbe üzerlerine nilüfer motifi ve alem birlikte kullanılmıştır. Bu, tarihi süreçte kubbe tasarımlarının tam olarak harmanlanmış halidir. Eseri özel kılan en önemli unsur ise kemeri çevreleyen verandadır. Özellikle ön tarafındaki eğimli kısım, bölge mimarisinde ilktir. Mescit, daha çok hanımların kullanımı için yaptırılmıştır. Günümüzde koruma altında ve ziyarete açıktır.

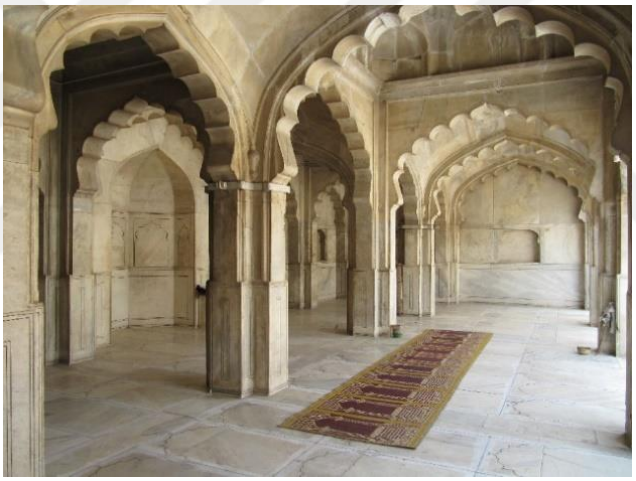
Şekil 3.291. Moti Mescit Lahor (Wikipedia, 2016)

Şekil 3.292. Moti Mescit Lahor konum

İnci Cami olarak anılan Lahor'daki Moti Mescit, Lahor kalesi içerisinde yer almaktadır. Cihangir tarafından yaptırılan esere, Şah Cihan'ın mimarları tarafından da eklemeler yapılmıştır (Koch, 1991). Beyaz mermerlerinin göz alıcığı sebebiyle, Delhi ve Agra'da da Moti Mescit (İnci Cami) olarak anılan eserler yer almaktadır. Şekil 3.291'de gösterilen cami, 3 kubbelidir ve 5 adet sivri kemeri vardır. Orta kemerin büyüklüğü, iç kısmı ve mihrabı direk olarak göstermektedir. Şekil 3.292'de eserin konumu gösterilmiştir.

Eser, Babürlerden sonra Sihlerin eline geçmiştir ve tapınak haline getirilmiştir. Ranjit Singh, yapıyı devlet hazinesine saklamak için de kullanmıştır. Daha sonra yönetime geçen İngilizler, yapı içerisinde değerli taşlar bulmuşlardır. Cami, ilerleyen dönemlerde özgün işlevine geri döndürülmüştür.

Şekil 3.293. Moti Mescit Lahor iç mekan (Wikipedia, 2016)

Cami içerisine bakıldığında, kemerlerde kullanılan yeni desenler dikkat çekicidir. Duvarlarda, Kur'an-ı Kerim koyulabilmesi için nişler bulunmaktadır (Koch, 1991). Zeminde, safların sıralanışı mermer üzerine çizilerek belirtilmiştir (Şekil 3.293). Oldukça sade görünen cami, aslında o dönem için büyük bir lükstür. İklimi gereği camilerde açık hava kullanımı her zaman daha iyi olmuştur. Özellikle mermer döşeme, insanlar için daha serin bir ibadet alanı sağlamaktadır. Cami günümüzde ziyarete açıktır ve içerisinde namaz kılınabilmektedir.

Şekil 3.294. Tac Mahal (Wikipedia, 2007)

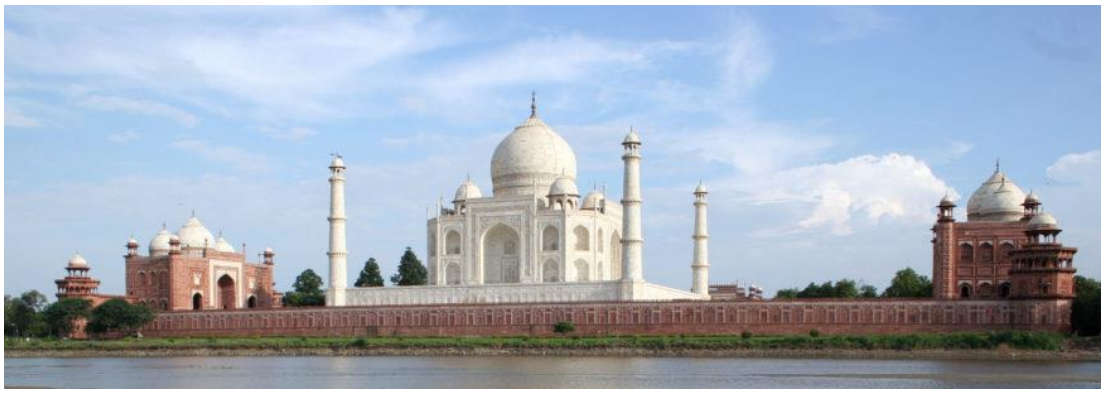

Şekil 3.295. Tac Mahal konum

Dünyanın en muazzam yapılarından biri olan Tac Mahal, Şah Cihan'ın emri ile Agra'da yapılmıştır (Şekil 3.294). 14 yıllık eşi olan Mümtaz Mahal'in anısına yaptırdığı eser, dönem mimarisinin geldiği noktayı gözler önüne sermektedir. Şekil 3.295'te eserin konumu gösterilmiştir. Tac Mahal, Şah Cihan'ın 1631 yılında vefat eden eşine söz verdiği gibi, onu asla unutmamak adına yaptırdığı bir anıttır. Günümüzde aşkın ve vefanın simgesi haline gelmiştir. Yapının tamamlanması yirmi yıl sürer ve kaynaklara göre yaklaşık yirmi bin işçi burada çalışmıştır. Tac Mahal, bütünüyle beyaz mermer ve çok değerli taşlardan inşa edilmiştir. Mümtaz Mahal ve Şah Cihan'ın kabirleri de bu yapı içerisinde yer almaktadır.

Şekil 3.296'da, eserin Yamuna nehri üzerinden görünümü paylaşılmıştır. Kare bir platform üzerine inşa edilen türbe, her kenarından aynı görünmektedir. Yanlarında, ikiz şekilde tasarlanmış yapılar vardır. Bunlardan biri misafirhane, diğeri camidir. Türbe platformu köşelerinde 4 adet minare bulunmaktadır ve üzerleri chhatri tarzında kubbelerle örtülüdür. Bulunduğu bahçenin çevresi, mazgallı duvarlarla sınırlandırılmıştır. Türbe inşaatının tamamlanması 1643 yılında olmuştur fakat diğer detay çalışmalarının tamamlanması 10 yıl daha sürmüştür (Koch, 2006). Yapımında, bir grup mimarın bir araya getirildiği bilinmektedir ve içlerinde Osmanlı mimarları da bulunmaktadır. Mimar Sinan'ın öğrencilerinden Üstad İsa ve İranlı Muhammed İsa, mimari anlamda kilit role sahiptir. Mimar Sinan'ın bir diğer öğrencisi İstanbullu İsmail Efendi, eserin ana kubbesini tasarlamıştır. Bazı kaynaklarda Üstad Ahmed Lahori'nin yapıya

katkılarından da bahsedilmektedir. Hat yazıları için İran'dan, mozaik ve heykeltraş tasarımları için ise Hindistan'dan zanaatkarlar çalıştırılmıştır.

Şekil 3.296. Tac Mahal Yamuna Nehri (Khanacademy, 2022)

Eserin tamamı, 42 dönümlük bir araziyi kapsayan eserin, evrensel hayranlık uyandıran bir şaheser olduğu düşünüldüğü için 1983 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. 2007 yılında, Dünyanın Yeni 7 Harikası listesine seçilmiştir. Şah Cihan'ın eşi Mümtaz Mahal'in doğum sırasında ölümü, hükümdarı büyük bir yasa boğmuştur ve eşi için bu anıtı yaptırma kararı almıştır. Türbenin gövdesi, köşeleri yivli bir küp şeklindedir ve her cephesinde aynı simetride eyvanlar tasarlanmıştır. Büyük eyvanlar, genellikle kubbelerin görünümünü gizlemektedir faka bu tasarımda kubbe altı, öncelikle silindirik olarak yükseltilmiş daha sonra üzerine kubbe yerleştirilmiştir (Moinifar, Heshmat 2013). Kubbe, 35 metre yüksekliğindedir, altındaki silindirik tambur yüksekliği ise 7 metredir (Koch, 2006). Böylelikle kubbe yüksekliği, 55 metre olan gövde yüksekliğine yaklaşmıştır. Kubbe üzerinde, klasik nilüfer çiçeği motifi bulunmaktadır. Şekil 3.297'de gösterilen planda, eser içerisindeki tüm yapılar görülebilmektedir. Sağda Yamuna Nehri ve Tac Mahal'in 2 yanında bulunan ikiz binalar, Charbagh tarzında tasarlanmış, cennetin 4 ırmağını temsil eden bahçe tasarımı açık bir şekilde görülmektedir (Koch, 2006). Türbe bahçesine girilen bölüme de, aynı şekilde dörde bölünmüş bahçe tasarımı yapılmıştır. Bahçe kenarlarına eklenen tüm yapıların, ikiz olarak karşı kenara da yapılmış olması dikkat çekicidir.

Şekil 3.297. Tac Mahal plan (Smithsonianmag, 2022)

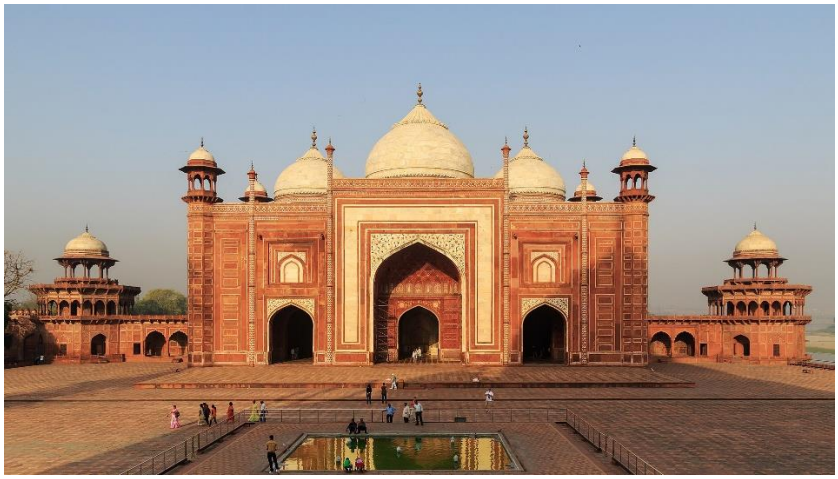
Bahçe ortasındaki havuz, özel olarak tasarlanmıştır ve Tac Mahal ile giriş kapısının görüntüsünü yansıtmaktadır. İlk tasarlandığı dönemde bahçede pek çok gül, nergis ve meyve ağaçlarının bulunduğu aktarılmıştır (Moinifar, Heshmat 2013). Bu tarz bahçe tasarımı, ilk olarak Babür tarafından yaptırılmıştır.

Şekil 3.298'de, eserin kuşbakışı görüntüsü paylaşılmıştır ve en altında, kötü kentleşme sonucu Tac Mahal'in kapısına kadar dayanmış olan evler görülmektedir. Küçük bahçeye girildiğinde, yanlarda nöbet evleri görülmektedir ve karşıda ana giriş kapısı vardır. Bahçe içerisinde, Şah Cihan'ın diğer eşleri ve sevdiği hizmetkarlarının mezarları da bulunmaktadır. Tac Mahal, mimari olarak incelendiğinde Humayun'un Türbesi, İtimad-üd Devle Türbesi, Jama Mescidi gibi yapılardan esinlenildiği; Tuğluk ve Lodhi eserleriyle de benzerlik gösterdiği söylenebilmektedir.

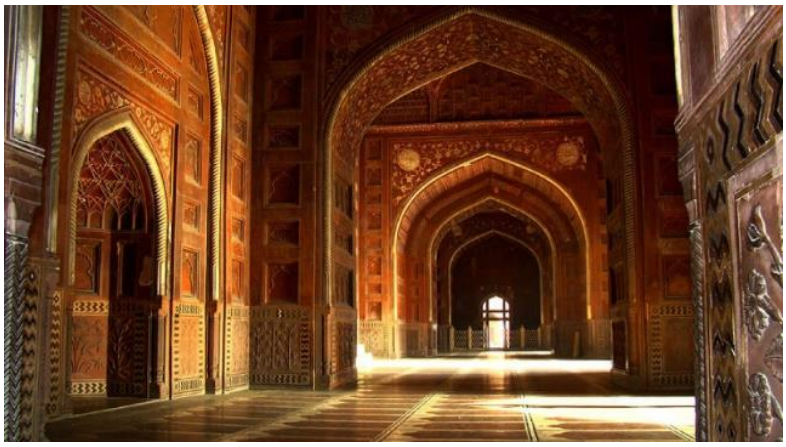
Şekil 3.298. Tac Mahal kuşbakışı (Google Earth)

Türbenin iki yanında bulunan yapılar tamamen aynı şekilde tasarlanmıştır, sadece misafirhane ve cami olarak farklı işlevlere sahiptirler (Koch, 2006). Kırmızı kumtaşından inşa edilen eserler, 3'er kubbeye ve büyük birer eyvana sahiptir (Moinifar, Heshmat 2013). 4 köşesinde chhatriler bulunmaktadır.

Şekil 3.299. Tac Mahal Cami (Wikipedia, 2007)

Cephede görünen beyaz mermer bölümlerin üzerinde tezhip desenleri işlenmiş ve kaligrafi çalışmaları yapılmıştır. Şekil 3.299'da gösterilen eserle Tac Mahal arasına da fıskiyeli havuz tasarımı yapılmıştır.

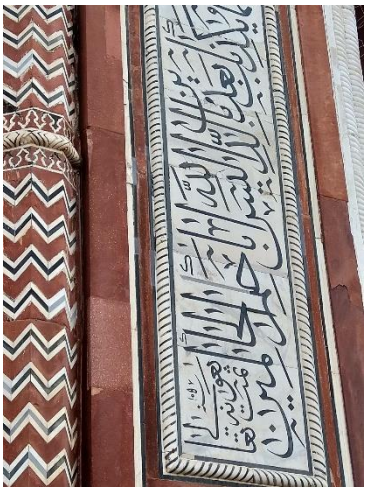

Şekil 3.300. Tac Mahal Cami içi (Fourwheeldriveindia, 2019)

Cami içerisine bakıldığında, tamamen kırmızı kumtaşı olarak bırakıldığı ve üzerine altından motifler işlendiği görülmektedir (Şekil 3.300). Alt duvarda kabartma çiçek desenleri ve kakma desenler görülmektedir. Duvarların geri kalanı ise tamamen nişlerle doludur. Kemerlerde tezhip, mihrap içerisinde ise sonsuz yıldız desenleri kullanılmıştır.

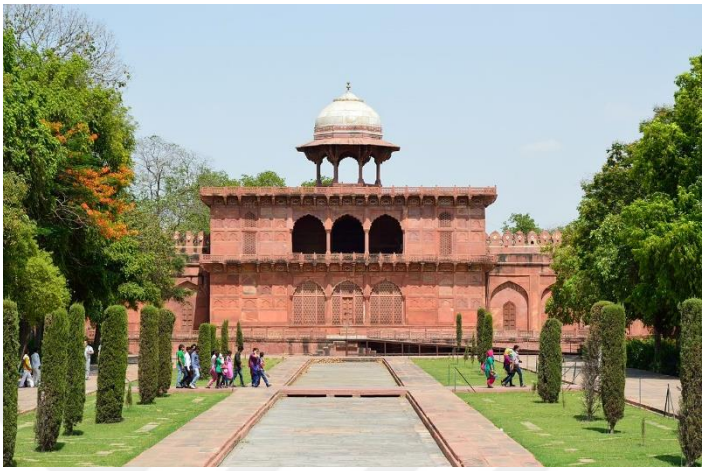
Tac Mahal'in ana giriş kapısı doğu tarafında kalmaktadır (Şekil 3.301). Bu, üzeri chhatrilerle dolu 2 katlı bir eserdir. Kırmızı kumtaşından yapılan kapının kenarları, sekizgen kuleler şeklinde gösterilmiştir. Üzerinde mermer vurgulamalar vardır.

Şekil 3.301. Tac Mahal doğu kapısı (Wikipedia, 2007) Şekil 3.302. Doğu kapısı (Outlookindia)

Şekil 3.302'de, mermer üzerine yapılan kaligrafi çalışması detayı ve yanındaki dekoratif kule detayı gösterilmiştir. Eyvanın iki yanından yükselen kuleler farsça, guldasta (gül destesi) adıyla anılmaktadır. Üzerlerinde, siyah beyaz desenler bulunmaktadır.

Şekil 3.303. Tac Mahal nöbet evi (Wikipedia, 2007)

Bahçe içerisinde ikiz olarak tasarlanmış nöbet evi, kırmızı kumtaşından yapılmıştır (Şekil 3.303). Sade bir tasarıma sahip olan bina, 2 katlıdır ve her kat üzerinde saçaklar vardır. İlk katta ızgara kafesli, ikinci katta açık olarak tasarlanmış 3'er tane kemeri bulunmaktadır. Düz çatıya sahip olan yapının üzerinde büyük bir chhatri bulunmaktadır.

Şekil 3.304'te, Tac Mahal'in kubbe hizasından görüntüsü gösterilmektedir. Ana kubbe altındaki silindirik yükselti rahatlıkla görülebilmektedir. Etrafında bulunan 4 adet chhatri, sekizgen platformların üzerine yerleştirilmiştir (Moinifar, Heshmat 2013). Tüm kubbelerin üzerinde alem vardır. Chhatri önünde bulunan kemer yanlarından ve eyvanların yanlarından yükselen guldastalar (ince minareler), eserin tasarımını daha belirgin hale getirmektedir. 3 katlı olarak inşa edilen 4 büyük minare, yıkılma durumunda ana binaya zarar vermemeleri için, dışa doğru devrilecek şekilde tasarlanmıştır.

Şekil 3.304. Tac Mahal kubbeleri (Google Earth)

Tac Mahal'in cephe dekorasyonu, dengeli bir şekilde dağıtılmış boya, sıva, oyma ve taş kakma tasarımları kullanılarak uygulanmıştır (Şekil 3.305). Boya işçiliğinde soyut desenler ve İslami floral desenlerin kullanımı dikkat çekmektedir. Devasa boyuttaki eyvan üzerinde bulunan hat çalışması, hattat Amanat Khan tarafından seçilmiş ve yaptırılmıştır.

Şekil 3.305. Tac Mahal cephe (Khanacademy, 2022)

Şekil 3.306'da, Mümtaz Mahal ve Şah Cihan'ın giriş kattaki temsili kabirleri paylaşılmıştır. Asıl kabirler bodrum kattadır. Odanın tamamı beyaz mermerden yapılmıştır ve mezarların etrafı paravan ile çevrilidir (Koch, 2006). Zemin ve mezarların üzerinde siyah desenler işlenmiştir. Oda, özel iç tasarımı ile sekizgen haline getirilmiştir. Uzun yıllar sekizgen plan, sadece özel saraylıların türbeleri için kullanılmıştır.

Şekil 3.306. Tac Mahal iç görünüm (Fourwheeldriveindia, 2019)

Şekil 3.307'de kakma sanatı detayı gösterilmiştir. Beyaz mermer üzerine, muntazam bir şekilde kesilmiş ve yerleştirilmiş siyah ve krem rentke taşlar mevcuttur. Şekil 3.308'in en üstünde kırmızı ve siyah boyama desenleri, altında ise kabartma olarak işlenmiş çiçek motifleri görülmektedir. Eserin her köşesinde, ustaca yapılmış işçilikler ziyaretçileri hayran bırakmaktadır.

Şekil 3.307. Tac Mahal detay

Şekil 3.308. Tac Mahal motifler (Outlookindia, 2022)

Şah Cihan'ın 1657 yılında hastalanması ile 4 oğlu arasında taht kavgaları başlamıştır (Kişmir, 2019). Şah Cihan, veliahtı olarak Dara'yı ilan etse de, kardeşi Evrengzeyb ile yaptıkları savaş sonucu tahta oturamaz. Evrengzeyb bölgeyi ele geçirir ve hasta olan babasını da Agra Kalesi sınırları içerisinde gözetim altında tutar. Şah Cihan, 1666 yılında ölümüne kadar, zamanını Tac Mahal ile ilgilenerek geçirmiştir.

Eser, 18. yüzyılda Hindular tarafından ele geçirilir ve değerli bir çok malzemesi yağmalanır. 19. yüzyılda iyice bakımsız hale gelen eser için İngiliz yönetimi altında bir restorasyon çalışması gerçekleştirilir. 1942 yılında Japonya ile olan savaştan korunması için eserin etrafına bir iskele kurulmuştur. Aynı şekilde 1965-1971 yılları arasında Pakisten ile olan savaşta da, hava kuvvetlerini şaşırtmak için iskele kurulmuştur.

Çevre kirliliği sebebiyle olabilecek hasarlara karşı, eserin geniş bir alanı kapsayan çevresi korumalı bölge olarak ilan edilmiştir. 2010 yılında, türbede bazı çataklar olduğu tespit edilmiştir. 2018 ve 2020 yıllarında ise fırtına sebebiyle bazı hasarlar almıştır. Eser, günümüzde koruma altındadır ve ziyarete açıktır. Camide, belirli gün ve saatlerde ibadet edilebilmektedir.

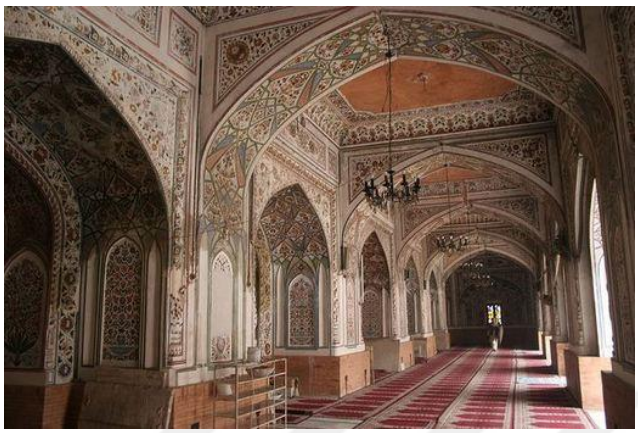

Şekil 3.309. Muhabbet Han Cami (Infopedipk, 2022) Şekil 3.310. Muhabbet Han konum

Muhabbet Han Cami, Şah Cihan döneminde Peşaver bölgesi yöneticisi Muhabbet Han adına inşa ettirilmiştir. 17. yüzyılda inşa edilen eserin tamamlanma tarihi tam olarak bilinmemektedir (Khan, 1991). Camiye gelenlere hizmet amaçlı, yakınında bir hamam yapısı da bulunmaktadır. Beyaz mermerden yapılan cami, çok ayrıntılı şekilde dekore edilmiştir (Şekil 3.309). Bu tarz, özellikle dış cephe olarak Babür dönemi sadeliğinden uzaktır. Şekil 3.310'da eserin konumu gösterilmiştir. Mimariye yeni yorumlar katan eserin bir diğer yeni özelliği, ortadaki merkezi kemeri sadece genişlik olarak değil, yükseklik olarak da aralarında en büyüğüdür (Khan, 1991). Yanlara doğru gidildikçe kademeli olarak

küçülme fark edilmektedir. Kubbelerdeki tasarım farklılığı dikkat çekmektedir. Eserin 2 ana minaresi, kemerlerin üzerinde ise 6 adet minyatür minaresi bulunmaktadır. Avlu ortasında, abdest havuzu bulunmaktadır (Khan, 1991).

Şekil 3.311. Muhabbet Han Mescidi iç görünüm (Infopedipk, 2022)

Şekil 3.311'de gösterilen cami içerisinde, diğer Babür camilerine göre daha pastel tonlar ve yumuşak geçişli desenler kullanıldığı fark edilmektedir. Çiçek motifleri ve hat yazılarının yanı sıra çok özel çinilere de sahip olan eser, tarihsel süreçte pek çok kez yağmalanmıştır. Tüm diğer ele geçirdikleri cami ve türbelere yaptıkları gibi, Sihler bu camiden de çini ve değerli taşları söktürmüştür (Khan, 1991). İngiliz işgali döneminde, cami içerisinde her gün bazı Müslümanların öldürüldüğü aktarılmaktadır (Infopedipk). Günümüzde, cami çevresine çok yakın binalar yapılmıştır ve cephe görünümünü gizlemektedir. Koruma altında olan cami, namaz vakitleri dışında turistlerin ziyaretine açıktır.

Şekil 3.312. Vezir Han Cami (Wikipedia, 2016)

Şekil 3.313. Vezir Han Cami konum

Vezir Han Cami, Şah Cihan'ın doktoru ve meşhur veziri Hekim İlm-ud-Din Ansari isteği üzerine inşa edilmiştir. 1634 yılında başlayıp 1641 yılında tamamlanan Vezir Han Cami (Şekil 3.312), sekizgen minareleri, geniş kapı açıklıkları ve mozaik süslemeleri ile dikkat çekmektedir. UNESCO Dünya Mirası Geçici Liste'sinde yer almaktadır. Şekil 3.313'te yapının konumu gösterilmiştir. Caminin dış cephesinde, kashi-kari adıyla bilinen İran tarzı bir süsleme uygulanmıştır. Nişler içerisinde bulunan resimlerde yıldız şeklinde çiçekler, asmalar ve selvi motifleri vardır. Şekil 3.314'te eserin kuşbakışı görüntüsü, tün planını ve çevre yapıları göstermektedir. Çok kalabalık bir şehir olan Lahor'da, yapı çevresi korunamamıştır. Karmaşık konut ve dükkan binaları, cami duvarına yaslanacak kadar yaklaşmıştır.

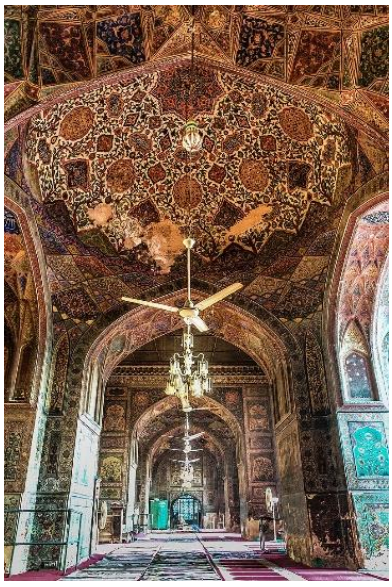
Şekil 3.314. Vezir Han Cami şehir görünümü (Wikipedia, 2016)

Avlunun ortasında abdest havuzu bulunmaktadır. Zemin, tuğla döşelidir ve avluda Sufi Miran Badshah türbesi mevcuttur. Avlunun her köşesinden yükselen 4 minaresi vardır. Kashi-kari tarzı işçilik, Şekil 3.315'te gösterilen caminin avlu kapısında da görülmektedir. Büyük kemerin iki yanına 2 Hint tarzı balkon koyulmuştur, kenarlarından ise guldasta minareleri yükselmektedir. Kaligrafi çalışmaları ve desenleri İran tarzındadır.

Şekil 3.315. Vezir Han Cami kapısı (Wikipedia, 2016)

Şekil 3.316'da gösterilen ibadet bölümü arapça ve farsça hat yazılarıyla bezenmiştir. Her duvar kendi içinde parçalara bölünmüştür ve üzerinde mozaik desenleri oluşturulmuştur. Akustik tasarımı sayesinde, ana bölümde imamın verdiği hutbe tüm avluda duyulmaktadır. Vezir Han Cami, 2004 yılından beri belli aralıklarla onarım görmüştür, günümüzde de restorasyon projelendirme çalışmaları devam etmektedir.

Şekil 3.316. Vezir Han Cami içi (Wikipedia, 2016)

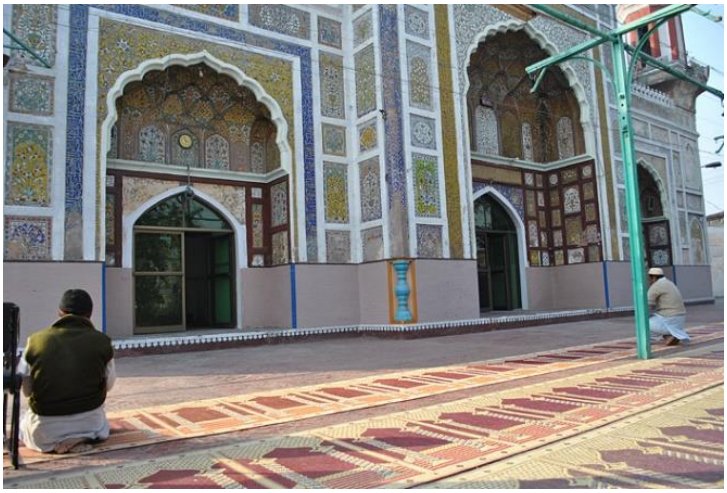

Şekil 3.317. Dai Anga Cami (Aown, 2022)

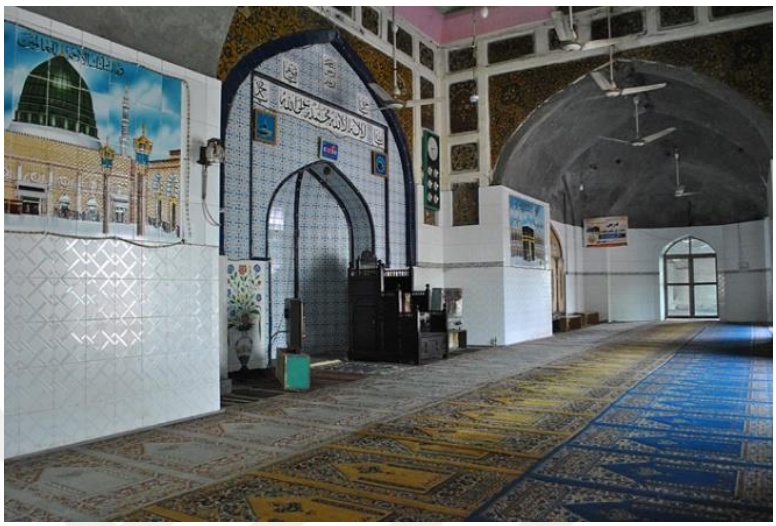
Şekil 3.318. Dai Anga konum

Dai Anga Şah Cihan'ın sütannesidir ve kendisi için Lahor'da küçük bir cami yaptırılmıştır (Şekil 3.317). 3 kubbeli caminin 2 küçük minaresi ve 84 metre genişliğinde bir avlusu vardır (Asher, 1992). Şekil 3.318'de eserin konumu gösterilmiştir. Çok farklı renklerin bir araya getirildiği eserin cephesinde Vezir Han Cami ile benzerlik gösteren bezemeleri vardır. Bu dönem yapılarında, İran etkileri daha fazla görülmeye başlanmıştır. Şekil 3.319'da gösterilen cami girişinde, boş yer kalmayacak şekilde süslemeler yapılmıştır (Asher, 1992). Kashi-kari tarzı, burada da görülmektedir. Desenlerin bazıları silinmiş olsa da, özgün haline uygun şekilde yapılan restorasyon çalışmaları sonucunda, çoğu güzelliğini korumaktadır.

Şekil 3.319. Dai Anga Cami cephe (Aown, 2022)

Cami, turuncu ve sarı renklerde kaşani çini işçiliği ile dekore edilmiştir fakat bu değerli malzemeler kaybedildiği için yerini modern fayanslar almıştır (Şekil 3.320).

Şekil 3.320. Dai Anga Cami içi (Aown, 2022)

Sih döneminde askeri ofis olarak kullanılan eser, İngilizler döneminde demiryolu müdürlüğü olarak kullanılmıştır. Günümüzde Pencap Arkeoloji Depatmanı tarafından koruma altına alınmıştır ve cami olarak kullanılmaktadır.

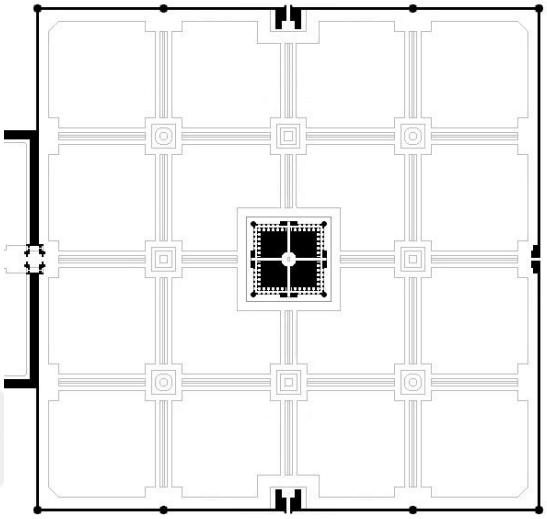
Şekil 3.321. Cihangir Türbesi (Ting, 2019)

Şekil 3.322. Cihangir Türbesi konum

Lahor şehrine 16 km uzaklıkta Cihangir'in, eşi Nur Cihan'ın ve kayınbiraderi Asif'in türbeleri bulunmaktadır (Ting, 2019). Cihangir'in ölümü üzerine eşi Nur Cihan, kendisi için en sevdikleri şehirde bir türbe yaptırma kararı alır. 1637

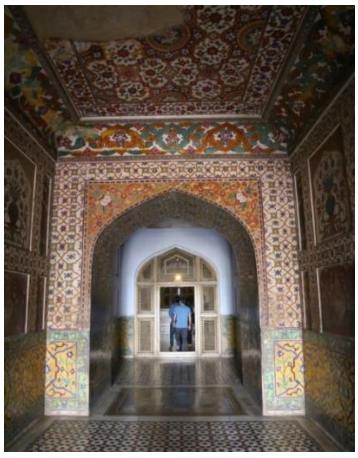
yılında yapımı tamamlanan eser, dönem mimarisine göre sade ve zariftir (Şekil 3.321). Kırmızı kumtaşından yapılan eser, tamamen düz bir çatıya sahiptir ve 4 köşesinde minareleri mevcuttur (Ting, 2019). 3 balkonlu minarelerin en üstünde chhatri şeklinde kubbe ve alem bulunmaktadır. Şekil 3.322'de yapının konumu gösterilmiştir.

Şekil 3.323. Cihangir Türbesi planı (Ruggles, 2008)

Eser, kare plan üzerine inşa edilmiştir. Şekil 3.232'te planı gösterilen yapının bahçesince oluşturulan kare bölmeleri, eser içerisinde de devam etmiştir.

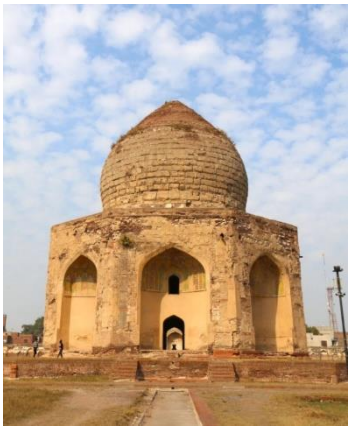

Şekil 3.324. Cihangir Türbe cephesi Şekil 3.325. Türbe girişi (Ting, 2019)

Şekil 3.334'te gösterilen cephe tasarımı, İran tarzındadır fakat çok daha sade tasarlanmıştır. Asıl ihtişam yapının içerisinde bulunan değerli çiniler ve el

işçiliğindedir (Şekil 3.325). Sih döneminde tacizlere uğrayan eser, günümüzde restorasyon sonucu iyi haldedir ve ziyaret edilebilir (Ting, 2019).

Şekil 3.326. Cihangir'in kabri (Ting, 2019) Şekil 3.327. Asif Türbesi (Ting, 2019)

Tamamı beyaz mermerden oluşan Cihangir'in kabrinin duvarları, son derece değerli taşlarla süslüdür (Şekil 3.326). İmparatorluk sona erdiğinde, Sihler tarafından bu süslemeler çalınmıştır. Günümüzde Pakistan'ın en görülesi yapılarından biri olmaya devam etmektedir. Türbe çıkışında harabe halde olan, Nur Cihan'ın kardeşi Asif Han'ın türbesi görülmektedir (Şekil 3.327). Eser, ilk yapıldığında tamamen beyaz mermerle kaplanmıştır. Sih döneminde yağmalanan yapının tüm çinileri ve değerli süslemeleri çalınmıştır. Günümüzde bazı iç onarımlar yapılsa da, cephesine dair hiçbir çalışma yapılmamıştır.

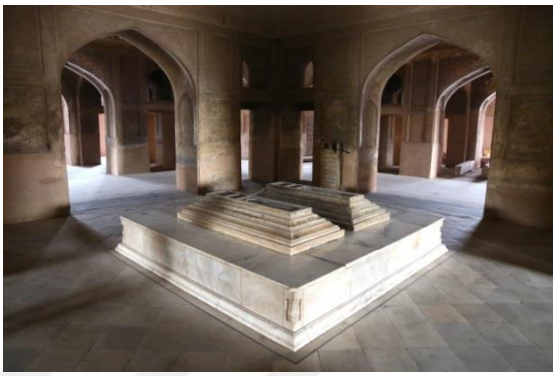
Şekil 3.328 Akbari Sarayı (Ting, 2019)

Aynı kompleks içerisinde yürümeye devam ederken, Akbari Sarayı adıyla bilinen bir kervansaray görülmektedir. Eser, büyük bir Babür kapısı ve yanlarında

tasarlanmış küçük odacıklardan oluşmaktadır (Şekil 3.328). Bölgeden geçen yolcular için bir dinlenme tesisi olarak düşünülmüştür. Aynı zamanda türbe bekçileri tarafından kullanılmıştır. Tesisin çevresi, charbagh tarzında bir bahçe olarak tasarlanmıştır.

Şekil 3.329. Nur Cihan Türbesi

Şekil 3.330. N. Cihan Türbe içi (Ting, 2019)

Aynı tesis içerisinde defnedilmek isteyen Nur Cihan için Şah Cihan, babasının türbesine benzer bir yapı inşa ettirmiştir (Şekil 3.329). Eserin cephesi kırmızı kumtaşından plakalarla kaplıdır. Düz çatılı türbe üzerinde bitkisel motifler işlenmiştir. Şekil 3.330'da gösterilen iç mekan tamamen çıplak haldedir. Sahip olduğu tüm değerli kaplamalar Sihler tarafından yağmalanmıştır. Alınan malzemelerin Amristar'daki Altın Tapınak'ta kullanıldığı aktarılmıştır. Türbe, günümüzde restorasyon çalışmaları kapsamında, korumadadır (ASI Monument).

Şekil 3.331. Kırmızı Kale (ASI, 2010)

Şekil 3.332. Kırmızı Kale konum

Başkentini Delhi'ye taşımaya karar veren Şah Cihan, mimarlarına burada tıpkı Agra ve Lahor'da olduğu gibi bir kale inşa etmelerini emreder (Şekil 3.331). Kale, bir zamanlar Tac Mahal'de de görev yapan, Üstad Ahmed Lahori tarafından

tasarlanmıştır (ASI Monument). 1638-1648 yılları arasında tamamlanan Kırmızı Kale'nin çevresi 2.4 kilometredir. Şekil 3.332'de eserin konumu gösterilmiştir. Kaleyi 22.8 metre genişlik ve 9 metre derinliğinde bir su ile çevrelemişlerdir (Batra, 2008). Kırmızı kum taşından yapılan yapıyı pencereler, kubbeler ve kuleler süslemektedir. Üzerinde oyularak yapılmış resimler mevcuttur (ASI Monument). Tarihsel süreçte kalenin bazı bölümleri zarar görmüştür.

Şekil 3.333. Kırmızı Kale Delhi kapısı (ASI, 2010)

Kalenin tasarımı, diğer Babür kalelerinin aksine asimetriktir. Şekil 3.333'te gösterilen Delhi kapısı, güneyde halk girişi olarak tasarlanmıştır. Köşelerinde sekizgen kuleler, kule üstlerinde ise siperlikler ve chhatri bulunmaktadır. Çok fazla süslemeler içeren kalenin, bir zamanlar Kohi Noor elmasına da ev sahipliği yaptığı söylenmektedir (ASI Monument).

Lal Qila ismi ile bilinen eserin adı Urduca'dır. Türkçe anlamı Kırmızı Kale'dir. 1739 yılında kale, İran'lı Nadir Şah tarafından işgal edilir. Sahip olduğu tüm sanat eserleri ve değerli eşyalar çalınır. Bu sebeple kale içerisinde gösterilecek pek çok yapı sade ve bakımsız görünmektedir (ASI Monument). Kale içerisinde bulunan mermer yapıların çoğu, 1857 yılında Hint ayaklanması sonrasında, İngilizler tarafından yıkılmıştır (Batra, 2008). Hala sağlam olan kale duvarları da askeri üs olarak kullanılmıştır.

Eser, 2007 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır. Kale içerisinde yapılan bazı kazılarda, M. Ö. 2600 – 1200 yılları arasına dayanan renkli çömlekler bulunmuştur. Eser, günümüzde en popüler turistik yerlerden biridir. Her yıl yapılan bağımsızlık kutlamalarında, devlet başkanı bu kale üzerinden konuşma yapmaktadır. İçerisinde bulunan yapıların bazıları müze haline getirilmiştir (ASI Monument).

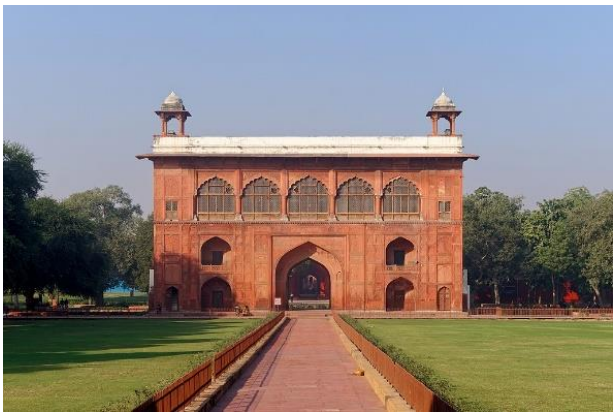

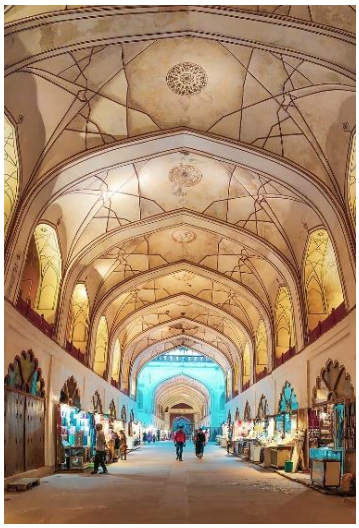
Şekil 3.334. Rang Mahal

Şekil 3.335. Diwan-e Khas (ASI, 2010)

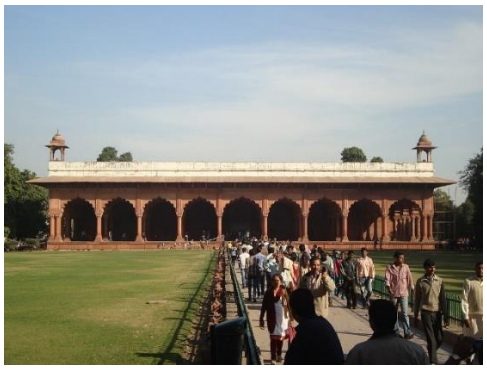
Şekil 3.334'te gösterilen Rang Mahal, isminden de anlaşıldığı gibi Renkli Köşk olarak anılmaktadır. Günümüze ulaşabilen renkli bir görüntüsü kalmamıştır, tamamen yağmalanmış haldedir. Şekil 3.335'te gösterilen yapı, devlet görüşmelerinin yapıldığı Divan-ı Has'tır. Özgün halinde, altın ve gümüşlerle süslenmiş olan eser günümüzde sade haldedir. Yapı içerisinde bulunan bir diğer yapı Nöbet Hane'dir (Şekil 3.336). Kırmızı kumtaşından yapılmıştır ve iki katlıdır (ASI Monument). Saray çalışanları, buradan güvenliği sağlamaktadır. Nöbet Hane, çok daha büyük ve odalara sahip bir yapıydı fakat çoğu bölümü İngilizler tarafından yıkılmıştır (Batra, 2008) . Şekil 3.337'de gösterilen çarşı, Lahor kapısı girişindedir. Saray hanımlarının ihtiyaçlarını gidermek için altın, gümüş ve diğer eşyaların satıldığı bir pazar yeri olarak tasarlanmıştır. Günümüzde restorasyon görmüştür ve özgün işlevini sürdürmektedir (ASI Monument).

Şekil 3.336. Naubat Khana (ASI, 2010) Şekil 3.337. Pazar yeri (ASI, 2010)

160 metre genişliğinde ve 130 metre derinlikte olan Divan-ı Am, kale içerisinde halk ile görüşme yapılabilen bir seyirci salonudur (Şekil 3.338). Sütunları oymalı ve kemerleri ince işçiliğe sahip olan eserin içerisi beyaz sıva ile kaplanmıştır. Hükümdar, mermer bir balkondan halka seslenmekteydi. Şekil 3.339'da gösterilen köşk, Mümtaz Mahal'e aittir. Saray kadınları tarafından yazlık köşk olarak kullanılmıştır. Günümüzde Kırmızı Kale'nin Arkeoloji müzesi olarak hizmet vermektedir.

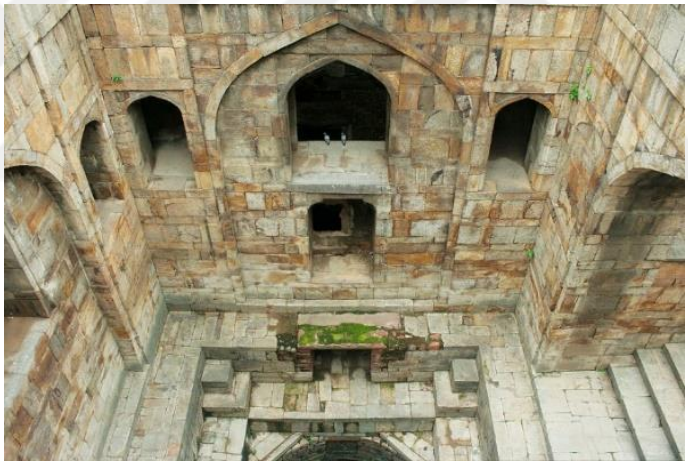

Şekil 3.338. Diwan-i Aam (ASI, 2010) Şekil 3.339. Mümtaz Mahal (ASI, 2010)

Şekil 3.340. Şahi köşkü (ASI, 2010)

Şekil 3.340'ta gösterilen Şahi Köşk, hükümdarın çalışma odası niteliğindedir. Bu sebeple hükümdarın köşkü veya kalesi olarak anılmıştır. Üzerinde bir chhatri bulunduğu fakat günümüze ulaşamadığı söylenmektedir. Eser günümüzde restorasyon çalışmaları altındadır.

Şekil 3.341. Baoli Lal Qila (ASI, 2010)

Kale içerisinde bulunan dikkat çekici yapılardan biri de Baoli su kuyusudur (Şekil 3.341). İki katlı ve içerisinde odaları bulunan eser, Hint tarzında tasarlanmıştır. İngilizler döneminde, içerisinde bulunan odalar hapishane olarak kullanılmıştır. Günümüzde koruma altındadır.

Şekil 3.342. Şalimar Bahçe (Wikipedia, 2014) Şekil 3.343. Şalimar Bahçe konum

Babürler dönemi mimari eserleriyle, bahçeleriyle ve özel tasarımlarıyla ünlüdür. Hükümdarlar en ücra köşeleri ele geçirip, buraları zevkle yaşanır hale getirmişlerdir. Şalimar bağ da, bu güzel örneklerden biridir (Şekil 3.342). Günümüzde Lahor şehrinde ziyaretçilerini ağırlamaya devam etmektedir. Adeta dönemin örnek bahçecilik anlayışını yansıtmaktadır. Şekil 3.343'te eserin konumu gösterilmiştir. Büyük gösterişli ağaçları ve suyun kattığı hareketlilik ile huzur dolu bir ortam tasarlanmıştır (Kişmir, 2019). Su kanalı projesi ile Ravi nehrinden getirilen su, günümüzde hala kullanılmaktadır. Şalimar'ın yapımı bittiğinde bahçenin merkezinde padişahın bir odası olduğu ve özel askerlerin bu odaya kimsenin girmemesi için nöbet tuttuğu aktarılmıştır (Kişmir, 2019).

Şekil 3.344. Şalimar fıskiyeler (Wikipedia, 2014)

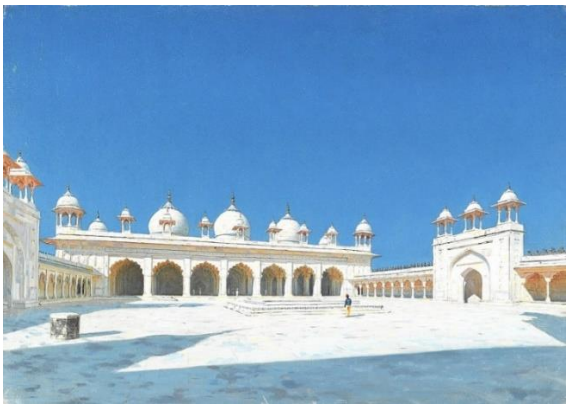
Bahçenin üst kısmından akan su, mermer şelaleden inerek kare şeklinde olan bahçelerin su kaynaklarını doldurur (Şekil 3.344). Ortadaki su bahçesi, şelalenin arasında Şah Cihan'ın tahtının olduğu ve buradan etrafı izlediği söylenmektedir.

Şekil 3.345. Şalimar havuz (Wikipedia, 2014)

Şekil 3.345'te gösterilen Savan Bhadon isimli yapı da bu bahçe içerisindedir. Mermerleri üzerinden akan su yağmur mevsimini anımsattığı için bu isim verilmiştir. Sih ordularının bölgeyi ele geçirdiği dönemde, yapının mermer kısımları hasar görse de günümüzde hala görülmektedir. Şalimar Bağ 1981 yılından itibaren Unesco Dünya Mirasları listesindedir.

Bahçe içerisinde pek çok mermer su depoları vardı ve bunların duvarlarında renkli aydınlatmalar için geometrik şekillerde boşluklar vardır. Bunlara Lamba Evi dendiği aktarılmıştır (Kişmir, 2019). Akan sular, bu aydınlatmaların altından geçmektedir. Bahçenin başka bir özel bölümü de Hauvabgah (rüya-yatak odası) denilen yerdir, burada padişahın bir hamamı da vardır (Kişmir, 2019). Eserlerin çoğu günümüze ulaşamamış veya değerli süslemelerini kaybetmiştir. Bahçe, koruma altında olsa da, suyu kurumuş haldedir ve sadece halkın belli bir kesimi tarafından kullanılmaktadır.

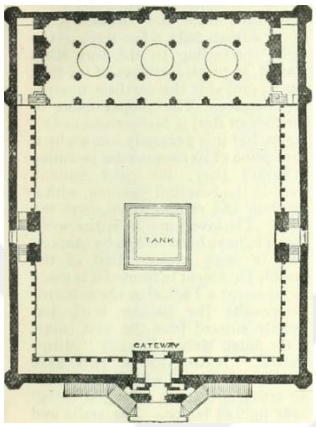

Şekil 3.346. Moti Mescit avlu (Vereshchagin, 1876)

Şekil 3.347. Moti Mescit konum

Şah Cihan tarafından Agra Kalesi içerisinde inşa ettirilen Moti Mescit, 1646 yılında başlanıp 1653 yılında tamamlanmıştır (Şekil 3.346). Kırmızı kumtaşı ile inşa edilip üzeri beyaz sedefli bir mermer ile kaplanmıştır (Asher, 1992). Şekil 3.347'de yapının konumu gösterilmiştir. Süslü işlemeli kolonları ve kemerleri dikkat çekmektedir. Cami içerisindeki Farsça yazıtlarda yapının muhteşem bir inci ile kıyaslaması yapılmaktadır.

Şekil 3.348. Moti Mescit plan (Wikipedia, 1976)

Şekil 3.349. Moti Mescit (Wikipedia)

Yüksek bir platform üzerine inşa edilen cami, Şekil 3.348'de gösterildiği gibi dikdörtgen planlıdır. Yamuna nehrine bakan eserin ana girişi doğu tarafındandır (Asher, 1992). Avlu ortasında, bir abdest alma havuzu vardır. Şekil 3.349'da gösterilen 3 kubbeli ibadet bölümüne, 7 kemerli bir cepheden giriş yapılmaktadır. Kubbeler, Taj Mahal'de olduğu gibi yükseltilmiştir ve soğan şeklindedir. 2 ucunda bulunan chhatrilerin daha küçükleri, kemerlerin üzerine sıralanmıştır. Eser, günümüzde tüm Agra Kalesi Kompleksi ile birlikte koruma altındadır.

Şekil 3.350. Cama Mescidi (Wikipedia, 2019)

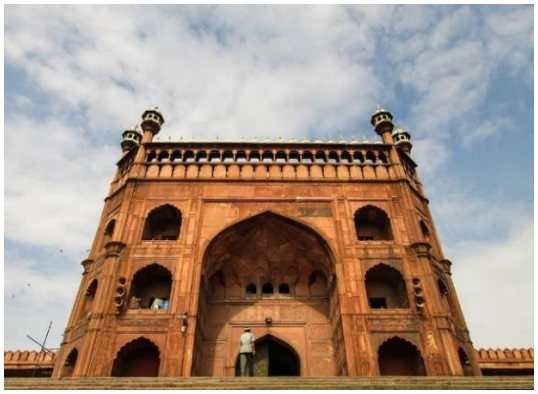
Hindistan'da en büyük cami olarak geçen Cama Mescidi inşası 1650 yılında başlamıştır. Mimarı Üstad Halil beş yüz işçi ile çalışarak 6 yılda yapıyı tamamlamıştır. 1170 metrekare bir alana oturtulan cami, üç giriş kapısına sahiptir (Şekil 3.350). Kırmızı kum taşı ve mermerle süslenmiş yapı Agra'da bulunan Moti Mescid'e benzemektedir.

Şekil 3.351. Cama Mescidi konum Şekil 3.352. Cama Mescidi cephe (Wikipedia, 2019)

Cama Mescidi, inşa edildiği sırada Hindistan'ın en büyük camisi olmuştur. Şekil 3.351'de eserin konumu gösterilmiştir. Kırmızı kumtaşı kullanılan yapının süslemeleri beyaz mermerle yapılmıştır (Şekil 3.352). Bazı bölümlerde siyah mermerli tasarımlar da mevcuttur. 10 metrelik bir platform üzerine konumlandırılan cami, yükseldikçe daralan minareleri ve kubbe tasarımlarıyla dikkat çekmektedir (P. Varma, 1987). Avlunun ortasında bir abdest havuzu, köşelerinde ise birer chhatri bulunmaktadır.

Şekil 3.353. Cama Mescidi kapı (Wikipedia, 2019)

Şekil 3.353'te gösterilen 3 katlı kapısı, sadece devlet büyüklerinin ve hanedan üyelerinin kullanımı için tasarlanmıştır. Devasa kemerli girişi, balkonları ve minareleriyle dikkat çekmektedir. Cami içerisi, tamamen kırmızı kumtaşı ile yapılmıştır. Zemin ve duvarların bir bölümü mermer kaplıdır. Mermer üzerine siyah seccade çizimi yapılmıştır (Şekil 3.354). Duvarlar ve tavanda altın süslemeler vardır. Eser, belli aralıklarla restore edilmiştir. Günümüzde, özgün işlevinde aktif olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3.354. Cama Mescidi içi (Wikipedia, 2019)

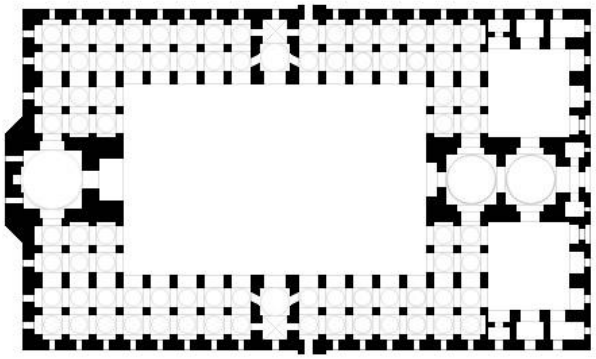
1659 yılında Thatta şehrinde yaptırılan Şah Cihan Cami, bölgenin en ayrıntılı çini işçiliği olan eseri olmuştur (Khazeni, 2014). Babür dönemi mimari eserlerinde görülmedik geometrik tuğla işçiliği ve dekorasyonuyla dikkat çekmektedir (Asher, Catherine 1992). Şah Cihan tarafında şehre hediye edilen eser, hükümdarın Semerkand seferlerinde bölge mimarisinden etkilendiğini göstermektedir (Şekil 3.355). Şekil 3.356'da konumu gösterilen, geniş bir bahçeye sahip olan eserin önünde uzun bir havuz bulunmaktadır.

Şekil 3.355. Şah Cihan Cami (Wikipedia, 2015)

Şekil 3.356. Şah Cihan Cami konum

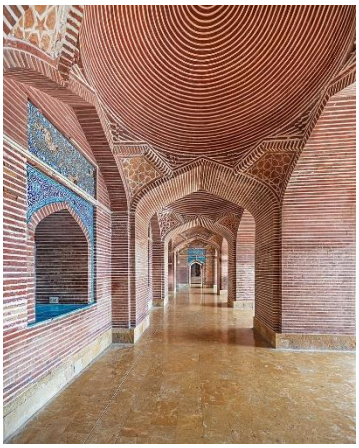
Şekil 3.357. Şah Cihan Cami plan (İhsan, 1998)

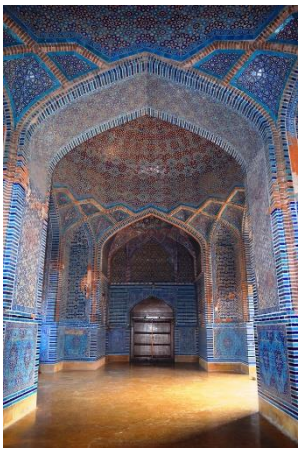
Şekil 3.357'de gösterilen planda, 33 revakla çevrili dikdörtgen avlu görülmektedir. 3 ana kubbenin haricinde tüm çatıyı kaplayan 90 küçük kubbesi daha vardır. 4 eyvanlı girişi olan caminin akustiği çok doğru şekilde ayarlanmıştır ve ibadet bölümünde söylenen her şeyi, avlunun diğer ucunda duymak mümkümdür (Khazeni, 2014).

Şekil 3.358. Şah Cihan cephe (Wikipedia, 2015)

Şekil 3.358'de gösterilen turkuaz çini detayları, Şah Cihan'ın mimari anlayışındaki Türk etkilerini göstermektedir. Eyvan üzerinde özel olarak çini üzerine tasarlanmış bir hat yazısı çalışması bulunmaktadır. Çinilerin bazı bölümleri hasar görmüş, bazı bölümleri ise kaybolmuştur.

Şekil 3.359. Cami Tuğla detayı Şekil 3.360. Şah Cihan Cami içi (Wikipedia, 2015)

Şekil 3.359'da gösterilen, Babür döneminde alışılmadık bir unsur olan tuğla işçiliği, geometrik şekilleri ve özel desenleri ile bölge mimarisine yenilik getirmiştir (Asher, Catherine 1992). Aralarda kullanılan beyaz sıvası ve kırmızı tuğla ile katman katman yükselen bir görüntü vermektedir. Tuğla dekorasyonu çoğunlukla avlu etrafındaki revakların içerisinde kullanılmıştır. Cami içerisi, boşluk kalmayacak şekilde, mavi – beyaz çinilerle donatılmıştır (Şekil 3.360). Kemerlerin tavana geçişinde, cennetin sonsuzluğunu temsil eden yıldız desenleri kullanılmıştır. Eser üzerinde tarihsel süreçte, Evrengzeyb ve Murad Ali Khan tarafından restorasyon çalışmaları yapılmıştır.

Şekil 3.361. Delhi Moti Mescit (Arjun, 2005) Şekil 3.362. M. Mescit konum

Cami Evrengzeb tarafından Delhi'de Kırmızı Kale içerisinde yaptırılmış olup, inşası 1659-1660 yılları arasında tamamlanmıştır (John, 1911). İkinci eşi Navab için inşa ettirdiği Moti Mescit, başlangıçta üç adet bakırla kaplı soğan şeklinde

kubbeye sahiptir fakat tarihsel süreçte bakır kaplama kaybedilmiştir (Şekil 3.361). Dış yüzeyleri beyaz sıvalıdır ve içeride beyaz mermer kullanılmıştır. Şekil 3.362'de yapının konumu gösterilmiştir. Yapının bazı bakır parçalarının 1857 Hint İsyanı sürecinde kaybolduğu söylenmektedir. Eserin ibadet bölümü daha yüksek bir platfrm üzerindedir.

Şekil 3.363. Delhi Moti Mescit avlusu (Arjun, 2005)

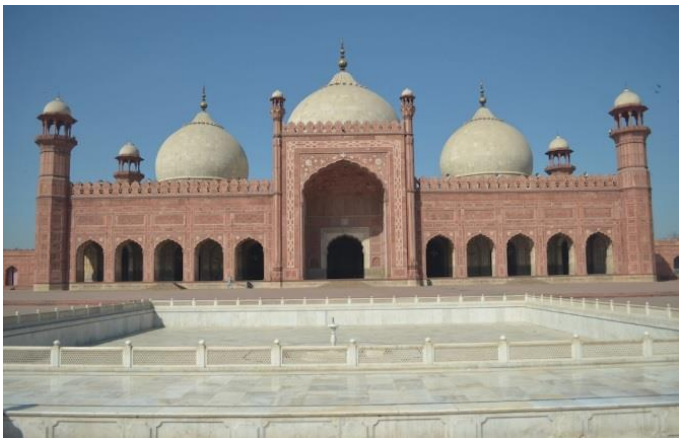
Şekil 3.363'te gösterilen küçük avlunun ortasında, küçük bir de şadırvanı bulunmaktadır. İbadet bölümüne 3 basamaklı bir merdiven ile çıkılmaktadır. Avlunun doğu kapısı, bakır kaplamadır (Şekil 3.364). Üzerinde çiçek desenleri işlenmiş olan bu kapı, kubbelerin bakır kaplamalı özgün haliyle ilgili fikir vermektedir (Arjun, 2005).

Şekil 3.364. Moti Mescit kapı (Arjun, 2005)

Evrengzeyb, 1658 yılında tahta oturup, hükümdarlığını ilan etmiştir (Bayur, 1987). Kendisi pek çok padişahın aksine zenginlik ve gösteriş kaygısı olmayan sade giyimli bir kimliktir. Ailesinden biri bile olsa, düşmanlarına karşı çok acımasızdır. Disiplinli bir yönetici olmasına rağmen, pek çok isyanla uğraşmak zorunda kalmıştır (Kişmir, 2019). Babürler'in son büyük padişahıdır.

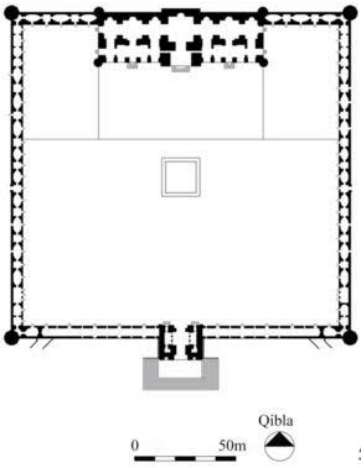
Şah Cihan'ın sağlık durumu ağırlaştıkça kardeşler arasındaki taht çekişmesi artmaya başlamıştır. Evrengzeyb, hepsini yenerek hüküm sürmeye devam etmiştir. Padişah, babasından kalan toprakları genişletmek amacıyla seferler düzenlerken, merkezi otorite de çatlaklar olmaya başlamıştır. Son zamanlarında iyice yönetim sorunu yaşayan Evrengzeyb, dönemi boyunca pek çok eğitim ve ibadet yapısı inşa ettirmiştir (Bayur, 1987). 1707 senesinde vefatından sonra, ardında pek az şahsi parası kalmıştır, bunu da kendi yazdığı Kur'an-ı Kerim'den elde etmiştir. Vasiyetinde bunun da fakirlere dağıtılmasını istemiş ve Dekkan'da sade bir türbeye defnedilmiştir (Bayur, 1987). Kendisi sade bir hayat yaşasa da, Hint Müslümanlarına güçlü bir kimlik kazandırmış ve onlar için Lahor'daki ihtişamlı Badişahi Mescit'i inşa ettirmiştir.

Şekil 3.365. Badişahi Mescit (Pakistan Heritage) Şekil 3.366. Badişahi Mescit konum

Padişah Evrengzeb'in emri ile inşası başlayan Badişahi Mescit (Şekil 3.365), 1673-1674 yılları arasında tamamlanmıştır. Şekil 3.366'da eserin konumu gösterilmiştir. Cami, ihtişamlı görünüşü ile en büyük Babür dönemi yapılarından biri olmuştur (Joseph, 2005).

Şekil 3.367. Badişahi plan (Pakistan Heritage)

Şekil 3.368. Badişahi (Wikipedia, 2014)

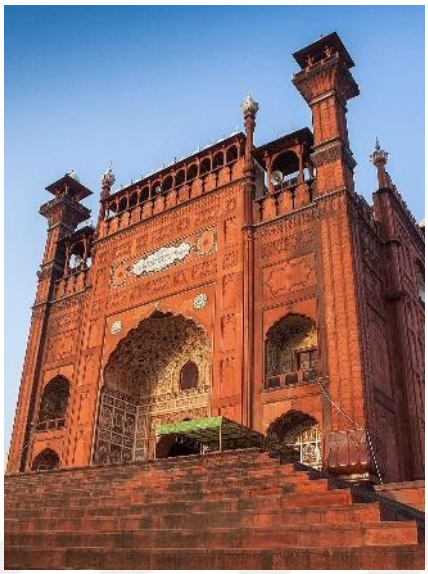
Şekil 3.367'de gösterilen eser, kare planlıdır. Bölgenin yaygın mimari malzemesi olan kırmızı kumtaşı kullanılmış, üzerine beyaz mermer ve süslü taşlar ile kakmalar yapılmıştır. Avlunun köşe noktalarında sekizgen kuleler dikilmiştir ve üç ana kubbeyi çevreleyen 4 küçük minaresi vardır (Şekil 3.368). Cami girişinin hemen yanında, Pakistan'ın kuruluşunda önemli rol oynayan, Muhammed İkbal'in türbesi bulunmaktadır.

Şekil 3.369. Badişahi cephe (Wikipedia, 2014)

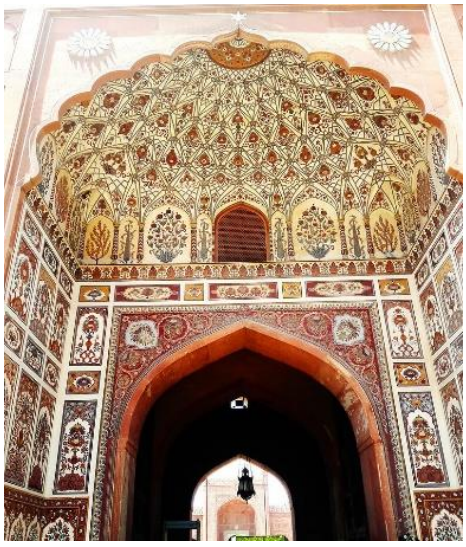
Eser incelendiğinde, Delhi'deki Jama Cami ile özellikle plan olarak benzerlik gösterdiği fark edilmektedir. Badshahi Mescit'te Kaşan tarzı çini işçiliği, diğer eserlerden farkını ortaya koymaktadır (Joseph, 2005). Doğu kapısı, Lahor kalesinin Alamgiri kapısına bakmaktadır. Şekil 3.369'da gösterilen caminin

cephesi, oymalı lambrilerle süslenmiştir. Eserin tek nefli revaklarla çevrili, büyük bir avlusu bulunmaktadır.

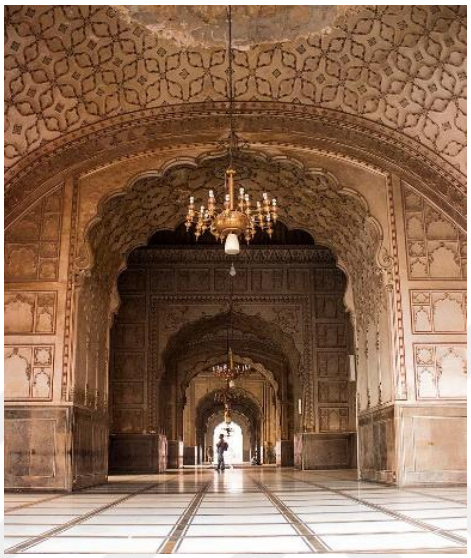
Şekil 3.370. Badişahi kapı (Wikipedia, 2014)

Şekil 3.370'te gösterilen giriş kapısı, yüksek merdivenleri olan bir platform üzerinde yer almaktadır ve içerisinde halkın giremeyeceği odalar bulunmaktadır. Kapı üzerinde kare formunda chhatriler ve eyvanların kenarlarından yükselen guldastalar bulunmaktadır. Eserin içerisi, Babür döneminde yaygın kullanılan çiçek süslemeleriyle bezenmiştir (Şekil 3.371).

Şekil 3.371. Badişahi Mescit giriş (Wikipedia, 2014)

İbadet bölümü, kullanılan renkler bakımından diğer alanlardan daha sadedir fakat dekorasyon işçiliği olarak yine çok fazla detay görülmektedir. Zeminde mermer tasarımı ile cemaatin dizilim şekli oluşturulmuştur (Şekil 3.372). İbadet bölümünün yanındaki 2 oda eğitim için kullanılmıştır ve içindeki oymalar UNESCO tarafından benzersiz olarak tanımlanmıştır.

Şekil 3.372. Badişahi Mescit içi (Wikipedia, 2014)

Şah Cihan, Hint-Türk İmparatorluğu içerisinde, en görkemli hükümdar olarak anılır. Gösterişli yapıların ve her türlü tasarımın zirvede olduğu bir dönemdir. 1939 yılında, Pakistan toprakları İngilizlerin işgali altındayken, yüzbaşı Sikandar Hayat Khan cami için restorasyon çalışmalarına ve bu amaçla para toplamaya başlar ve bağımsızlık sonrasında 1960 yılında çalışmalar tamamlanır. 2000 yılında ana bölümdeki kakma taşlar onarılmış, 2008 yılında avlunun kırmızı kumtaşı, kendi özgün malzemesi ile yenilenmiştir.

Şekil 3.373. Bibi ka Makbara (Wikipedia, 2006)

Şekil 3.374. Bibi ka Makbara konum

Yapının adı Bibi ka Makbara "Hanımefendinin Türbesi" anlamına gelmektedir. Evrengzeb'in oğlu Azam Şah tarafından 1679 yılında validesi Rabia-ud-Durrani için yaptırılmıştır. Şekil 3.373'te gösterilen Bibi ka Makbara'da açık bir şekilde Tac Mahal kopya edilmiştir. Bu sebeple Dekkan'ın Tacı olarak anılır. Beyaz mermer kullanılan eserin, sekizgen şeklinde dört adet minaresi mevcuttur. Şekil 3.374'te eserin konumu gösterilmiştir. Bahçesi, Babür döneminde sıkça rastlanan, Char bagh tarzında tasarlanmıştır.

Eserin yapımında, Tac Mahal'in mimarlarından Üstad Ahmed Lahori'nin oğlu Ata-ullah görevlendirilmiştir. 4,5 metre yüksekliğinde bir platform üzerine konumlandırılan eser, kare planlıdır ve her yanında 7 metre yüksekliğinde eyvanları mevcuttur (Özler, 2020). Eseri Babür döneminin diğer yapılarından ayıran özelliği daha dar ve yüksek tasarımlarıdır. Bu değişiklik 18. ve 19. Yüzyılların eserleri için bir başlangıç sayılabilmektedir (Asher, 1992). Önceki türbe yapılarından fazlasıyla etkilenen tasarımı, yerel unsurları da barındırmaktadır.

Şekil 3.375. Bibi ka M. kapı (Özler, 2017)

Çok kenarlı şekilde tasarlanmış eserin giriş kapısı 2 katlıdır. Şekil 3.375'te gösterilen kapının, alçı ve kireç taşı karışımından oluşturulan bir malzeme ile inşa edilen eserin üzerinde geometrik, floral ve soyut şekillerde süslemeler bulunmaktadır (Özler, 2020). Şekil 3.376'da paylaşılan cephe detayında niş tasarımları oyma taştan ve sıvadan yapılmış dekorasyon çalışmaları görülmektedir. Yapının kubbesi Tac Mahal'de olduğu gibi, eyvan üzerine gelecek kadar yükseltilmiş daha sonra üzerine soğan şeklindeki kubbe kondurulmuştur. Yanlarındaki küçük chhatrili kubbeler, bitişik nizamda konumlandırılmıştır.

Şekil 3.376. Bibi ka Makbara cephe (Özler, 2017)

Şekil 3.377'de gösterilen eserin köşelerindeki minarelerin üzerinde, kare formunda chhatriler bulunmaktadır. Çift kubbe tasarımı yapılmış türbenin içerisinde, tavan görünümü çok yüksek değildir. Şekil 3.378'de gösterilen türbe içi sekizgen olarak tasarlanmıştır ve tam ortada anıt mezar bulunmaktadır.

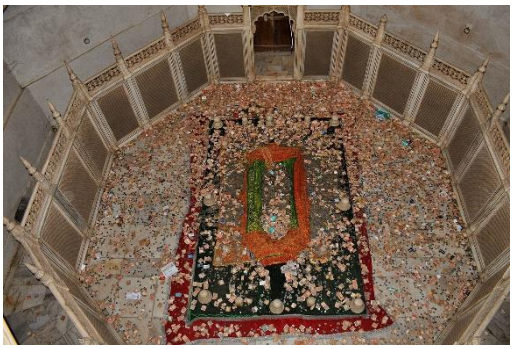

Şekil 3.377. Bibi ka M. kubbe (Wikipedia, 2006)

Şekil 3.378. Bibi ka M. içi (Özler, 2017)

Şekil 3.379'da gösterilen temsili mezar üzerine, insanlar dilek tutarak para atmaktadır. Evrengzeb döneminin temsili yapısı olan türbe, sıkça ziyaret edilmektedir. Tarihsel süreçte eserin farklı onarım çalışmaları gördüğü fakat hala onarıma ihtiyacı olduğu aktarılmaktadır. Şekil 3.380'de eserin yakın bir tarihte gördüğü cephe onarım çalışmasından bir görsel paylaşılmıştır.

Şekil 3.379. Bibi ka M. Türbe

Şekil 3.380. Bibi ka M. onarım (Wikipedia, 2006)

Geç Babür döneminde yaptırılan bir diğer önemli eser, Şekil 3.381'de gösterilen Sunehri Cami olmuştur. Lahor surları içerisinde yer alan eser, Sultanlığın çöküş döneminde 1753 senesinde yaptırılmıştır ve caminin mimarı Nevvab Buhari Han'dır (Routledge, 1996). Şekil 3.382'de konumu gösterilen eser, şehrin çok kalabalık bir noktasında inşa ettirilmiştir. 16 basamaklı bir merdivenle camiye çıkılmaktadır ve 21,3 metre yüksekliğinde bir kapısı vardır. Caminin köşelerinde

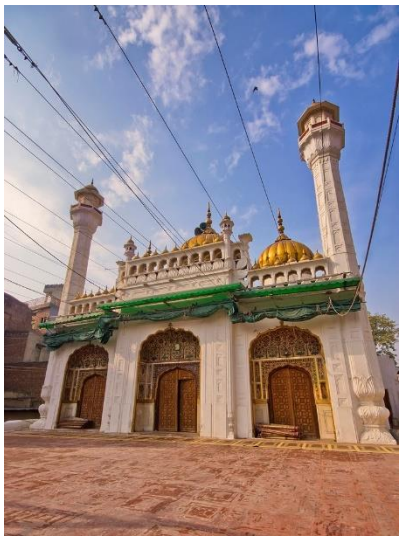
4 adet minaresi bulunmaktadır ve avluda bir abdest bölümü vardır. Eserin kubbeleri bakırla kaplanmıştır.

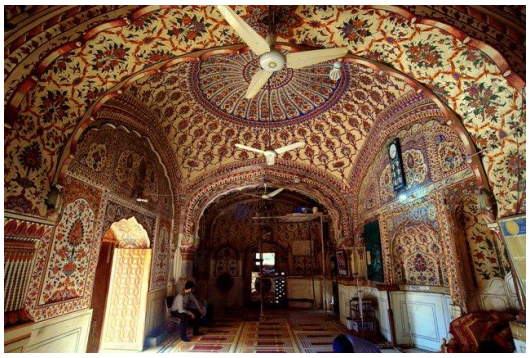

Şekil 3.381. Sunehri Cami (Wikipedia, 2011) Şekil 3.382. Sunehri Cami konum

Şekil 3.383'te gösterilen ibadet bölümünün 3 girişi vardır. Cephenin tamamı beyaz sıva ile kaplanmıştır ve oymalı süslemeleri vardır. Kapılar ahşaptır ve kapı nişi içerisinde çok renkli, İran tarzında çiçek motifleri işlenmiştir. Şekil 3.384'te gösterilen iç mekan ibadet alanıdır ve hiç boşluk kalmayacak şekilde dekore edilmiştir. Zeminde seccade deseni, duvar ve tavanda ise floral desenler görülmektedir. Eser, 2011 yılında restore edilmiştir ve günümüzde cami olarak kullanılmaya devam edilmektedir.

Şekil 3.383. Sunehri Cami cephe Şekil 3.384. Sunehri Cami içi (Wikipedia, 2011)

Şekil 3.385. Safdar Jung Türbesi (Wikipedia, 2012)

Şekil 3.386. Safdar Jung konum

İsmi Safder Ceng olarak bilinen Abul Mansur Mirza Muhammed Muqim Ali Khan için 1754 yılında yapılan türbe Tac Mahal'i anımsatmaktadır. Eser, Delhi'de kırmızı kumtaşı ve mermerden yapılmıştır. Şekil 3.385'te gösterilen eserin, Humayun Türbesi ve Tac Mahal ile karşılaştırılmaları yapılmaktadır fakat düşüş döneminde olan bir sultanlık için yeterince özenli ve ihtişamlı bir tasarımı vardır. Şekil 3.386'da eserin konumu gösterilmiştir.

Şekil 3.387'de gösterilen bahçe, klasik Babür bahçeleri tarzında dörde bölünmüştür. Ana hat üzerinde bir havuzu bulunmaktadır. Şekil 3.388'de, bahçenin girişinde bulunan küçük, 3 kubbeli cami gösterilmiştir. Bu eserde, sarı ve kırmızı kumtaşının dekoratif kullanımı dikkat çekmektedir. Kubbeleri ve küçük minareleri klasik Babür tarzındadır.

Şekil 3.387. Safdar Jung bahçe

Şekil 3.388. Safdar Jung Cami (Wikipedia, 2012)

Şekil 3.389'da gösterilen cephe, Tac Mahal'e göre daha dar ve dikey yönde tasarlanmıştır. Bu sebeple simetrik değildir ve kubbesi daha uzundur. Üzerinde sağır nişler ve balkonlar bulunmaktadır. Eserin köşelerinde 2 katlı minareleri vardır ve minarelerin üzeri chhatrilerle örtülmüştür. Minarelerin orta kısmında birer balkon açıklığı daha vardır ve üzerleri kırmızı beyaz desenlerle süslenmiştir. Büyük eyvanlar, yakından bakıldığında kubbe görüntüsünü örtmektedir.

Şekil 3.389. Safdar Jung cephe (Wikipedia, 2012)

Şekil 3.390'da gösterilen cami içerisi sekizgen şeklinde tasarlanmıştır ve orasında temsili mezar bulunmaktadır. Sefder Ceng ve eşinin asıl mezarları bodrum kattadır. Yapı iç dekorasyonu sıva ve oyma işçilikleri ile yapılmıştır. Eser günümüzde ziyarete açıktır ve Hindistan Arkeoloji Araştırmaları Derneği tarafından koruma altına alınmıştır.

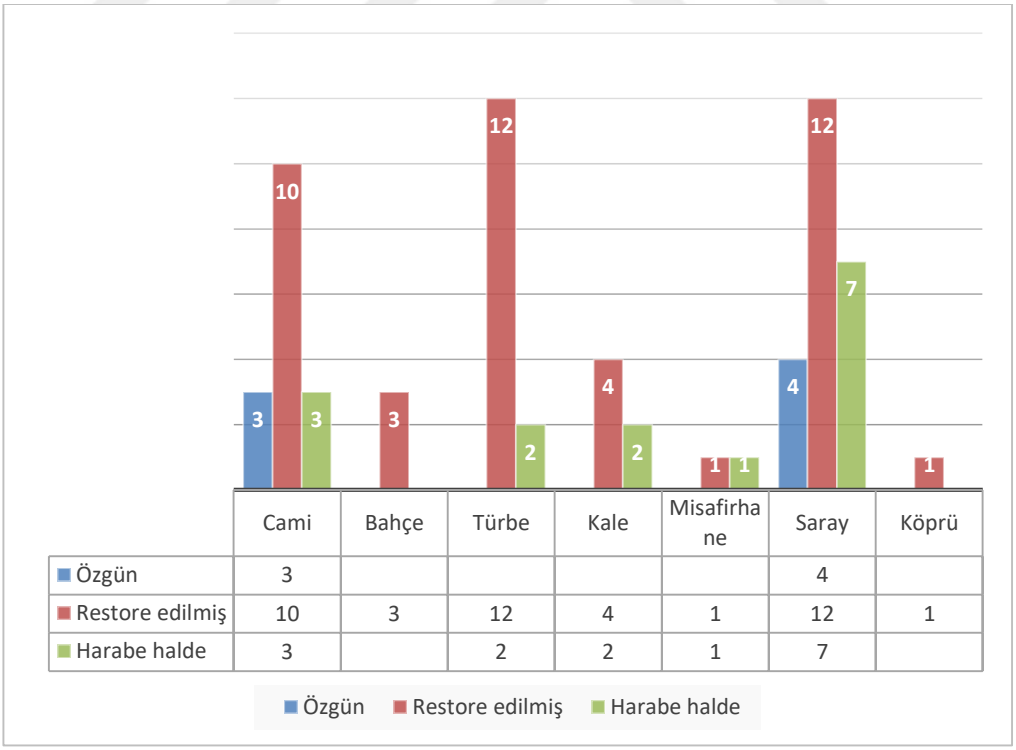

Şekil 3.390. Safdar Jung mezar (Wikipedia, 2012)

3.5.2. Babürler değerlendirme

Babürler dönemi 1707 yılına kadar bölgede refahı sağlamıştır, bu da sanat ve mimariyi olumlu yönde etkileyerek pek çok önemli eserin yapılmasına olanak vermiştir. Çizelge 3.6'da Babürler döneminden günümüze ulaşan mimari eserler gösterilmiştir. Bu dönemden günümüze ulaşan 16 adet cami bulunmaktadır, eserlerden 3 tanesi özgün halde, 10 tanesi restore edilmiş, diğer 3 tanesi ise harabe durumdadır. 1 köprü ve 3 bahçe restore edilmiş haldedir. Toplam 14 türbeden 12 tanesi restore edilmiş, 2 tanesi harabe haldedir. 6 adet kale yapısı mevcuttur, bunlardan 4 tanesi restore edilmiş 2 tanesi harabe durumdadır. Günümüze ulaşan 2 misafirhaneden 1 tane restore edilmiş, diğeri ise harabe haldedir. Babürler döneminden günümüze 23 adet saray yapısı bulunmaktadır. Bunların içerisine devlet binaları ve konutlar da dahildir. Eserlerden 12 tanesi restore edilmiş, 4 tanesi özgün ve 7 tanesi harabe durumdadır.

Çizelge 3.6. Babürler döneminden günümüze ulaşan eserler.

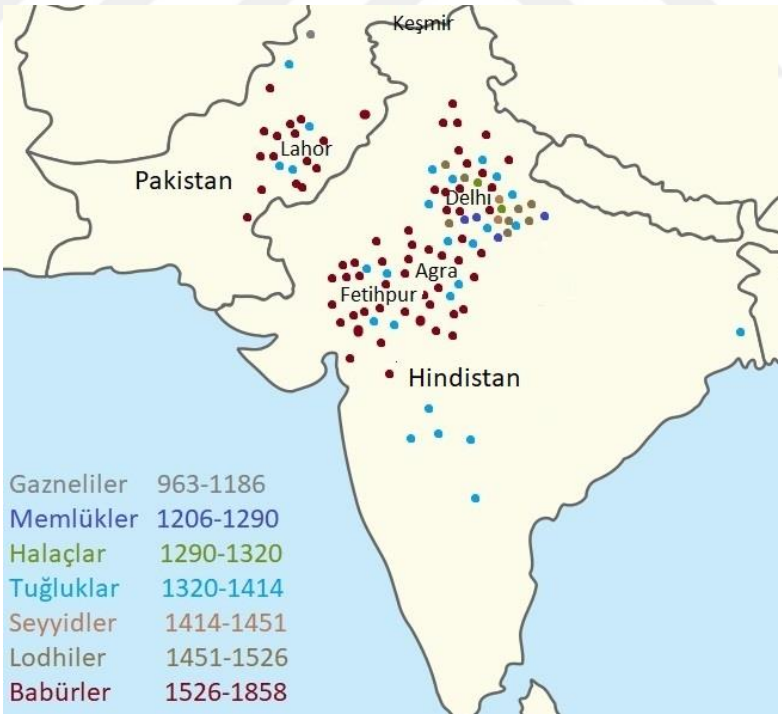

En büyük mimari gelişim, Babür'ün torunu olan Ekber ve sonrasında Şah Cihan dönemlerinde olmuştur (Gömeç ve Çeliktaş, 2019). Babür dönemi, sultanlığın

kuruluşu ve savaşlarla geçtiği için çok sayıda mimari eser verilememiştir. Yaptırılan eserlerin bazıları da yağmalamalar sonucunda günümüze ulaşamamıştır. Kullanılan yapı malzemeleri baskın olarak kırmızı kum taşı, mermer ve tuğla olmuştur. Babür'den sonra 200 yıl kadar süren refah ortamı Evrengzeyb'den sonra çöküş dönemine girmiş ve 150 yıl sonra tamamen sonlanmıştır. Bu süreçte yaşanan hadiseler Hindu ve Müslümanları çok etkilemiştir. Devamlı isyan ve istilalara uğrayan yönetimin gücü iyice zayıflamıştır. Son olarak II. Bahadur Şah tahta geçmiştir ve kendisi son Hint-Türk İmparatoru olmuştur. Bundan sonra İngilizler gücü ele almış ve Hindistan doğal kaynakları ile bir sömürge bölgesi haline gelmiştir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Türkler, tarihi en köklü, zengin ve çok geniş coğrafyalara yayılan, nadir milletlerden biridir. Türkler çok farklı coğrafyaları fethetmiş ve buralarda uzun yıllar hüküm sürmüşlerdir. Kültür mirası bıraktıkları bölgelerden birisi de Hindistan'dır. Hint yarımadası, Türk medeniyeti ve alıştıkları iklim şartlarına göre çok büyük farklılıklar göstermektedir. Buna rağmen fetih ruhundan bir şey kaybetmeyen Türkler, tüm Güney Asya kıtasını kapsayan Hindistan'da büyük devletler kurmuştur. Orta Asya ve Türk illerinin iklimi serttir. Alt Kıta ise nemli ve sıcaktır, iklim şartları bölge sebebiyle bölge insanı miskin bir yapıya sahiptir. Kuzeyden gelen, sert ve hareketli bir yapıya sahip olan kavimler, Hindistan'ı kolayca ele geçirebilmişlerdir(Gökçe,2001:2). Türklerin yerleştikleri alanlara bıraktıkları mimari eserlere bakılınca, bu toprakları "yurt" etmek istedikleri anlaşılmaktadır. Şekil 4.1'de, yapılan bu araştırmada bahsi geçen Türk devletlerinin, Hint yarımadasında bıraktığı mimari izler gösterilmiştir.

Şekil 4.1. Mimari eserlerin bulunduğu bölgeler

Bölgeyi daha yaşanabilir hale getirmek için çaba göstermişlerdir. Hindistan'a ilk geldiklerinde burası anıt, heykel ve tapınaklarla dolu bir memlekettir; bundan

dolayı ilk yapılan eserlerde, bölge mimarisi ile bir sentez gözlemlenmektedir. Daha sonra bölgeye pek çok Türk yapı ustası getirtilmiştir. Bölgede kurulan Müslüman Türk Devletleri kronolojik sırasına göre: Gazneliler, Delhi Türk Sultanlığı ve Babürler olarak tarihe geçmiştir.

Çizelge 4.1. Hint yarımadasında bulunan türk yapıları

Dönemi	Yapı Adı	Yılı	Konum	Özgün İşlev / Mevcut İşlev	Restorasyon	Yaptıran / Mimar
Gazneliler	Graveyard Ghaznavid	9. y.y.	Hayber-Pakhtunva	Türbe /Türbe	Yok	____
Delhi Memlük Hanedanlığı	Kuvvet-ul İslam ve Kutb Minar	1193-1197	Delhi	Cami /Turistik yapı	Var	Kudbeddin Aybek
Delhi Memlük Hanedanlığı	Acmer Cami	1200	Racastan	Cami /Turistik yapı	Yok	Kudbeddin Aybek / Mimar Ebu Bekir
Delhi Memlük Hanedanlığı	Jami Mescit (Khambhat)	1325	Gujarat	Cami /Cami	Yok	Aladdin Kılıcı /Mimar Ömer bin Ahmed El Kazaruni
Halaçlar	Alai Darwaza	1311	Delhi	Anıt kapı	Var	Aladdin Kılıcı
Halaçlar	Siri Kompleksi	1303	Delhi	Yerleşim alanı /Tarihi kalıntılar	Yok	Aladdin Kılıcı
Tuğluklar	Gıyaseddin Tuğluk Türbesi	1323	Delhi	Türbe /Türbe	Var	Tuğluk Hanedanı
Tuğluklar	Rukn-i Alem Türbesi	1324	Multan	Türbe /Türbe	Var	Gıyaseddin Tuğluk
Tuğluklar	Nizamuddin Evliya Türbesi	1325	Delhi	Türbe /Türbe	Var	Muhammed bin Tuğluk
Tuğluklar	Tilangani Türbesi	14.y.y.	Delhi	Türbe /Türbe	Yok	Firuz Şah dönemi
Tuğluklar	Cihanpanah Kompleksi	14. y.y.	Delhi	Yerleşim alanı /Tarihi kalıntılar	Yok	Muhammed bin Tuğluk
Tuğluklar	Begampur Cami	14. y.y.	Delhi	Cami /Tarihi kalıntılar	Yok	Firuz Şah /Mimar Han-ı Cihan
Tuğluklar	Kırki Cami	14. y.y.	Delhi	Cami /Tarihi kalıntılar	Yok	Firuz Şah /Mimar Han-ı Cihan
Tuğluklar	Kalan Mescit	1351-1388	Delhi	Cami /Cami	Var	Firuz Şah /Mimar Han-ı Cihan
Tuğluklar	Vezirabad Cami	1351	Delhi	Cami /Cami	Yok	Firuz Şah dönemi

Tuğluklar	Hauz Has Kompleksi	1352	Delhi	Medrese /Tarihi kalıntılar	Yok	Firuz Şah /Mimar Malik Gazi Şahna
Tuğluklar	Firuz Şah Türbesi	1354	Delhi	Türbe /Türbe	Yok	Firuz Şah /Mimar Malik Gazi Şahna
Tuğluklar	Firuz Şah Kotla Kompleksi	1354	Delhi	Yerleşim alanı /Tarihi kalıntılar	Yok	Firuz Şah dönemi
Tuğluklar	Jaunpur Fort Cami	1376	Jaunpur	Cami /Cami	Yok	İbrahim Naib
Tuğluklar	Atala Cami	1398	Jaunpur	Cami /Tarihi kalıntılar	Yok	Firuz Şah
Tuğluklar	Ahmedabad Cami Mescit	1424	Ahmedabad	Cami /Cami	Var	I. Ahmed Şah
Seyyidler	Mübarek Şah Türbesi	15. y.y.	Delhi	Türbe /Türbe	Yok	Mübarek Şah
Seyyidler	Mubarakpur Cami	15. y.y.	Delhi	Cami /Tarihi kalıntılar	Yok	Mübarek Şah
Seyyidler	Muhammed Şah Seyyid Türbesi	15. y.y.	Delhi	Türbe /Türbe	Yok	Seyyid Hanedanlığı
Lodhiler	Lodhi Bahçesi Bara Gumbad	1490	Delhi	Türbe /Turistik yapı	Yok	Sikander Lodhi
Lodhiler	Shish Gumbad	15 y.y.	Delhi	Türbe /Turistik yapı	Yok	İbrahim Lodhi
Lodhiler	Sikandar Lodhi Türbesi	1518	Delhi	Türbe /Turistik yapı	Yok	İbrahim Lodhi
Lodhiler	Nili Mescidi	16. y.y.	Delhi	Cami /Tarihi kalıntılar	Yok	Lodhi Dönemi
Lodhiler	Derviş Şah Cami	16. y.y.	Delhi	Cami /Tarihi kalıntılar	Yok	Lodhi Dönemi
Lodhiler	Bagh-i Alam Türbesi	1501	Delhi	Türbe /Turistik yapı	Yok	Lodhi Dönemi
Lodhiler	Baoli Kompleksi	16. y.y.	Delhi	Su kuyusu /Turistik yapı	Yok	Daulat Han
Babürler	Sambhal Jama Mescidi	1526	Sambhal	Cami /Cami	Var	Babür
Babürler	Kabuli Bağ Cami	1527	Panipat	Cami /Tarihi kalıntılar	Yok	Babür
Babürler	Ayodhya Cami	1528	Ayodhya	Cami / Yıkılmış	Rekonstrüksiyon bekleniyor	Babür
Babürler	Aram Bagh	1528	Agra	Bahçe /Bahçe	Var	Babür
Babürler	Cemali Kemali Mescit	1529	Delhi	Cami /Cami	Yok	Sikandar Lodi – Humayun/ Mimar Şeyh Fazlullah
Babürler	Purana Kila Kompleksi	1538	Delhi	Kale /Tarihi kalıntılar	Yok	Humayun
Babürler	Humayun Türbesi	1565-1572	Delhi	Türbe /Turistik yapı	Var	Ekber / Mimar Giyas

Babürler	Agra Kalesi	1565	Agra	Kale /Turistik yapı	Var	Ekber – Şah Cihan /Mimar Ahmad Lahori
Babürler	Musamman Burj	1631-1640	Agra	Saray /Turistik yapı	Var	Ekber – Şah Cihan
Babürler	Cihangir Sarayı	16. y.y.	Agra	Saray /Turistik yapı	Var	Ekber /Mimar Ahmad Lahori
Babürler	Bülend Darvaza	1575	Fetihpur	Anıt kapı /Turistik yapı	Var	Ekber /Mimar Ahmad Lahori
Babürler	Panç Mahal	16. y.y.	Fatehpur	Saray /Turistik yapı	Var	Ekber /Mimar Ahmad Lahori
Babürler	Jodha Bai Sarayı	16. y.y.	Fatehpur	Saray /Turistik yapı	Var	Ekber /Mimar Ahmad Lahori
Babürler	Meryem Konağı	16. y.y.	Fatehpur	Saray /Turistik yapı	Var	Ekber /Mimar Ahmad Lahori
Babürler	Sultan Begum Evi	16. y.y.	Fatehpur	Saray /Turistik yapı	Var	Ekber /Mimar Ahmad Lahori
Babürler	Diwan-i-Khas Fetihpur	16. y.y.	Fatehpur	Saray /Turistik yapı	Var	Ekber – Şah Cihan
Babürler	Ulu Cami	1572	Fetihpur	Cami /Cami	Var	Ekber
Babürler	İslam Han Türbesi	16. y.y.	Fetihpur	Türbe /Türbe	Var	Ekber
Babürler	Selim Çisti Türbesi	1581	Fetihpur	Türbe /Türbe	Var	Ekber
Babürler	Hiran Minar Fetihpur	16. y.y.	Fetihpur	Gözlem evi /Turistik yapı	Var	Ekber
Babürler	Lahor Kale Kompleksi	16. y.y.	Lahor	Kale yerleşimi /Turistik yapı	Var	Ekber – Cihangir
Babürler	Attock Kalesi	16. y.y.	Pencap	Kale	Yok	Ekber /Mimar Hoca Şemseddin Havafi
Babürler	Athpula Köprüsü	16. y.y.	Delhi	Köprü	Var	Ekber – Navab Bahadır
Babürler	Allahabad Kalesi	1583	Allahabad	Kale	Yok	Ekber
Babürler	Ekber Türbesi	1605-1613	Sikandra	Türbe /Türbe	Var	Cihangir / Mimar Ahmad Lahori ve Lutfullah Muhandis
Babürler	Hüsrev Bağ	1605-1625	Allahabad	Türbe /Türbe	Var	Cihangir/ Mimar Aqa Raza
Babürler	Meryem Zamani Cami	1611-1614	Lahor	Cami /Cami	Yok	Cihangir / Mimar Ahmad Lahori ve Lutfullah Muhandis
Babürler	Anarkali Türbesi	1615	Lahor	Türbe /Arşiv	Var	Cihangir / Mimar Ahmad Lahori ve Lutfullah Muhandis

Babürler	Hiran Minar	1607-1620	Pencap	Av köşkü /Turistik yapı	Yok	Cihangir – Şah Cihan
Babürler	Achabal Bahçe	1620	Achabal	Bahçe /Bahçe	Var	Nur Cihan
Babürler	İtimad-üd Devle Türbesi	1622-1628	Agra	Türbe /Türbe	Var	Nur Cihan / Mimar Ahmad Lahori ve Ustad Mansur
Babürler	Nagina Mescidi	1631-1640	Agra	Cami /Cami	Yok	Şah Cihan
Babürler	Moti Mescit Lahore	1635	Lahore	Cami /Cami	Var	Cihangir
Babürler	Tac Mahal	1632-1654	Agra	Türbe /Turistik yapı	Var	Şah Cihan / Mimarları Üstad İsa, Muhammed İsa, İsmail Efendi, Ahmad Lahori
Babürler	Muhabbet Han Cami	17. y.y.	Peşaver	Cami /Cami	Var	Şah Cihan
Babürler	Vezir Han Cami	1634-1641	Lahor	Cami /Cami	Var	Şah Cihan dönemi
Babürler	Dai Anga Cami	1635	Lahor	Cami /Cami	Var	Şah Cihan Dönemi
Babürler	Cihangir Türbesi	1637	Lahor	Türbe /Türbe	Var	Şah Cihan / Mimar Ahmad Lahori ve Ataullah Rushdi
Babürler	Lal Kila Kompleks	1638-1648	Delhi	Kale yerleşimi /Turistik yapı	Var	Şah Cihan / Mimar Ahmad Lahori
Babürler	Şalimar Bağ	1641	Lahor	Bahçe /Bahçe	Var	Şah Cihan
Babürler	Moti Mescit Agra	1646-1653	Agra	Cami /Cami	Var	Şah Cihan
Babürler	Cama Mescidi	1650-1656	Delhi	Cami /Cami	Var	Şah Cihan/ Mimar Üstad Halil
Babürler	Şah Cihan Cami	1659	Thatta	Cami /Cami	Var	Şah Cihan
Babürler	Moti Mescit Delhi	1659-1660	Delhi	Cami /Cami	Var	Evrengzeb
Babürler	Badişahi Mescit	1673-1674	Lahor	Cami /Cami	Var	Evrengzeb / Mimar Nawab Zain Yar Jang Bahadur
Babürler	Bibi ka Makbara Türbesi	1679	Evrengabad	Türbe /Turistik yapı	Var	Azam Şah /Mimar Ataullah Raşidi
Babürler	Sunehri Cami	1753	Lahor	Türbe /Turistik yapı	Var	Muhammad Shah /Mimar Nawab Buhari Han
Babürler	Safdar Jung Türbesi	1754	Delhi	Türbe /Turistik yapı	Var	Ahmed Shah Bahadur

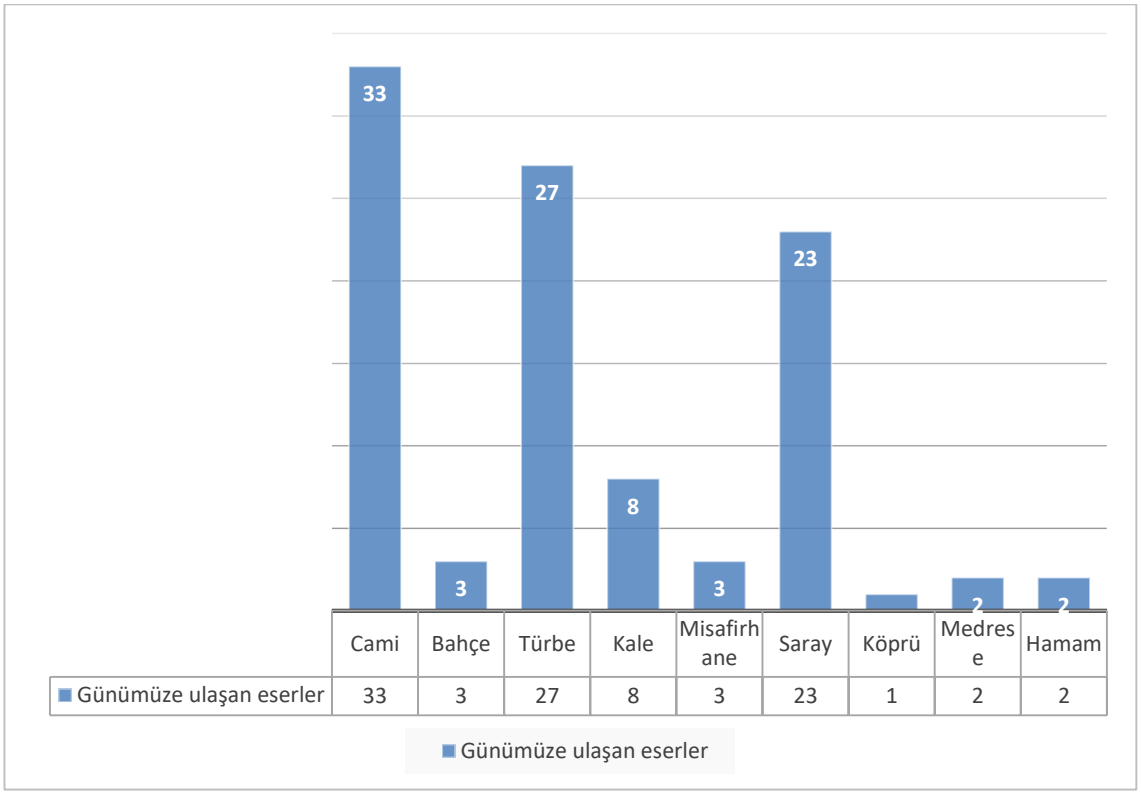
5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türklerin Güney Asya'da yaklaşık 700 yılını kapsayan bu araştırmada, Tarihi süreç ve mimari eserler dönemsel olarak incelenmiş, her dönemin kendi mimari üslubu ve kullanılan yapı malzemeleriyle ilgili benzerlikler tespit edilmiştir. Hindistan'da bulunan eserler ile aynı dönemde inşa edilen diğer coğrafyalardaki Türk eserleri araştırılmıştır. Bu bağlamda, Delhi Memlük Hanedanlığı – Karahanlılar, Tuğluklar – Selçuklu ve Babürler – Osmanlı dönemlerinin, belli yapılarda benzer mimari karakteristik özellikleri taşıdığı söylenebilmektedir.

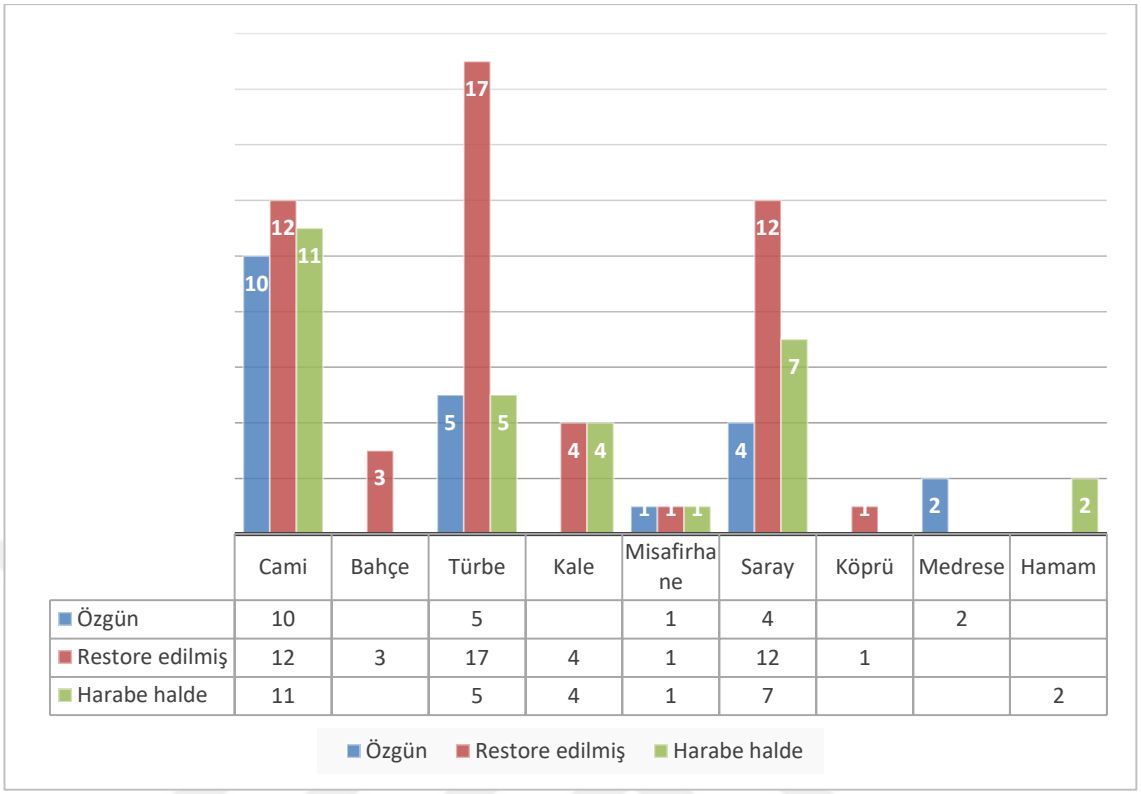
5.1 Türk Mimari İzleri

Kronolojik sıraya göre derlenen dönemler ve mimari eserlerin her biri, tek başına araştırma konusu olacak niteliktedir. Çizelge 5.1'de Hint yarımadasında bulunan Türk eserleri sayıları verilmiştir. Çizelge 5.2'de bu eserlerin güncel restorasyon durumları gösterilmiştir.

Çizelge 5.1. Hindistan ve Pakistan'da bulunan Türk eserleri

Çizelge 5.2. Hindistan ve Pakistan'da bulunan Türk eserleri restorasyon durumu

	Cami	Bahçe	Türbe	Kale	Misafirhane	Saray	Köprü	Medrese	Hamam
Özgün	10		5		1	4		2	
Restore edilmiş	12	3	17	4	1	12	1		
Harabe halde	11		5	4	1	7			2

5.2 Hint-Türk Mimari Karakterleri

Hint mimari karakteri, genellikle taşlar ve kayalar üzerine oymalar ile oluşan çok büyük ve gösterişli yapılardan oluşmaktadır. Hindu tapınakları yeni bir tarz oluşturmuş ve bölgeye hızla yayılmıştır. Taşlar üzerine çiçekler, geometrik şekiller, tanrılar ve hayvanlar gibi pek çok ince işçilik gerektiren desenler işlenmiştir. Kat kat yükselen ve yükseldikçe incelen bu süslü mimari üslup, zamanla Türk-İslam mimarisi ile harmanlanacak ve yeni Hint-Türk mimari karakteri ortaya çıkacaktır. Orta Asya Türk mimari karakteri, yüksek eyvanlar, çatının tamamını örten kubbeler, zeminden yükselen minareler, çiniler ve tezhib gibi özel işlemelerden oluşmaktadır. Türklerin Güney Asya bölgesine inmesi ile pek çok karakteristik özellik, bu bölgeye taşınmıştır. Yapılarda, yüksek ve dar girişler, ihtişamlı kapılar ve kemerlerle güç gösterisi yapılmıştır. Mimari tarz olarak, Türk mimarisinin kararlı çizgileri ve Hint-Islam etkileri görülmektedir. İnşa ettikleri yapılarda çok kararlı ve sade tasarımlar kullanmışlardır. Türk-İslam ve Hint mimari harmanlanması belli bir noktaya gelmiş ve yeni bir dil oluşmuştur.

Eserlerde bölgede yaygın kullanılan kırmızı kumtaşı, tuğla ve mermer gibi ana malzemeler göze çarpmaktadır. İnşaat süreçlerinde, yansıtılmak istenen üslup, kullanılan malzeme ve yapı ustasının etnik kökenine göre farklı tarzlar oluşmuştur.

5.3 Hint-Türk Mimarisi

Tarihsel süreçte, Müslüman Türklerin Orta Asya'dan Alt Kıta'ya inişi Gazneliler ile başlamıştır. 1001 yılında Kuzey Hindistan'ın fethedilmesi ile buraya yerleşen Gazneliler, özellikle Lahor bölgesinde pek çok şehirleşme ve restorasyon çalışması yapmıştır. Günümüze ulaşan, Pakistan sınırları içerisinde bir anıt mezar mimari örneği vardır. Daha sonra Kudbeddin Aybek tarafından Delhi Türk Sultanlığı temelleri atılmıştır ve bu Sultanlık döneminde farklı beylikler yönetimi devralmıştır. Memlükler döneminde Kutbeddin Aybek tarafından yaptırılan Kuvvet-ül İslam Cami ve Kutb Minar, günümüze kadar özgün haliyle ulan en eski eserlerdendir. Erken dönem İslam mimarisi ile benzer özellikte eserler inşa edilmiştir. Kutb Minar, Karahanlıların minare tasarımları ile aynı tarzda tasarlanmıştır fakat yerel sanatlardan da etkilenmiştir. Ele Geçirilen Hindu tapınakları malzemeleri kullanıldığı bilgisi mevcuttur ve yapılar incelendiğinde pek çok farklı sanat tarzının bir araya getirildiği fark edilmektedir. Halaçlar, yönetime geçen ikinci beylik olur fakat Moğollar ile savaş içerisinde geçen kaotik bir döneme rastladıkları için sanat ve mimariye çok vakit ayıramazlar. Alai Darwaza onların dönemine örnek olarak gösterilebilecek sayılı eserlerdendir. Bölge yapı malzemelerine uygun kırmızı kumtaşı kullanılan kapı tasarımı kararlı çizgileri ile dikkat çekmektedir. Daha sonra Tuğluklar yönetimi ele geçirmiş ve pek çok mimari eser bırakmışlardır. Kalan Mescit döneminin en ihtişamlı ibadethanelerinden biridir ama yanlış restorasyon çalışmaları sonucunda yeşil ve beyaza boyanmıştır. Hindistan'ın önemli sorunlarından birisi, bakımsız kalmış fakat halk tarafından kullanılan eserlerin, sınırlı ekonomik şartlar altında yanlış şekilde onarılmasıdır. Tuğluklar dönemi eserleri, Selçuklu eserleri ile ortak özellikler taşımaktadır. Özellikleri türbe mimarileri, Selçuklu kümbetleri ile aynı tarzda inşa edilmiştir. Seyyidler ve Lodhiler, kaybedilen toprakları geri kazanan beylik olmuş ve tahta geçmiştir. Dönemin en dikkat çekici mimari eseri Lodhi

bahçeleridir. Bahçe içerisinde cami ve türbeler gibi pek çok yapı bulunmaktadır. Seyyidler ve Lodhiler döneminde türbe mimarisi çok gelişmiş ve daha ihtişamlı bir hal alamaya başlamıştır. Gelecekte Tac Mahal'e kadar varacak olan bu türbeler, sekizgen planları, büyük eyvanları ve Hint usulü chhatrileri barındırmaktadır. Yapıların çoğu günümüze korunmuş bir şekilde ulaşmıştır.

Babürler dönemine gelindiğinde, hanedanlık, Hint Yarımadası tarihinin en ihtişamlı dönemini yaşamıştır. Özel olarak getirttikleri sanatçı ve mimarlar sayesinde, zaten belli bir harmanlanma noktasına gelen Türk-Hint mimarisini zirveye çıkarmışlardır. Şah Cihan'ın eşi için yaptırdığı anıt Tac Mahal, parlak mermer taşı ve zarif tasarımı ile Dünyanın 7 Harikası listesine girmiştir. Dönemin yapıları genellikle kırmızı kumtaşı ile yapılmış ve mermer kaplamalar uygulanmıştır. Granit, kesme taş, alçı-sıva süslemeler ve kireç harcı dönemin yaygın kullanılan yapı malzemelerindendir. Süslü taş bezemeler, renkli camlar ve suyun tasarımlarda kullanımı, bu dönemde önem kazanmıştır. Babürler döneminde genel mimari üslup değişiklik göstermiştir. Ekber'in Hindu eşi için yaptırdığı Jodha Sarayı Hint mimarisine uygun olarak tasarlanırken Türk eşi için yaptırdığı Rukiye Begüm konağı Türk izleri taşımaktadır. Babürler dönemi sonlarına doğru (özellikle Evrengzeyb dönemi) mimaride bazı tekrarlara düşülmüştür. Bibi ka Makbara türbesinin, Tac Mahal tarzında yapılması buna bir örnektir. Benzer yapılar yapılsa da, tasarımda mutlaka farklı yorumlamalar göze çarpmaktadır. Yapıların tamamı incelendiğinde, çoğunun Delhi, Lahor, Fatehpur, Agra gibi dönemin başkentlerinde veya bu şehirlere giden yollar üzerinde inşa edildiği görülmektedir. Delhi gibi büyük bir şehri fetheden hükümdarlar bölge yönetimini ele geçirmiş demektir ve hemen kendi gücünü göstermek için ihtişamlı yapıların inşasını başlatır. Genellikle saray, cami, türbe ve kale gibi yapılar, aralarında en gösterişlileridir. Babürler döneminde tasarlanan saraylar ve Divan-ı Has gibi devlet yapıları Osmanlı eserleri ile benzerlik göstermektedir. Yakın tarihlerde inşa edilen Çinili Köşk, benzerliğin en açık şekilde görüldüğü örneklerdendir.

5.4 Öneriler

Günümüze özgün haliyle ulaşmış ve koruma altında olan pek çok eser mevcuttur. Yapıların bir kısmı günümüze ulaşamamış, bir kısmı yanlış restorasyon sonucu özgünlüğünü kaybetmiş, bir diğer kısmı da bakımsız ve harabe haldedir. Kalan Mescit gibi yanlış restorasyon uygulanan yapıların özgünlüğüne geri kavuşturulması için yeniden projelendirilmesi gerekmektedir. Bakımsız halde fakat hala kurtarılabilir durumda olan, özellikle Delhi Türk Sultanlığı erken dönemlerinde inşa edilmiş yapılar için sağlamlaştırma ve restorasyon yapılmalıdır. Bu yapılar genellikle yerleşim yerlerinden uzak olduğu için sadece turistik amaçlı restore etmek yerine yeniden işlevlendirme yapılırsa, bölgede hareketliliği sağlayacak ve harabe halindeki eserler tekrar yaşayan yapılar haline gelecektir. Tuğluklar döneminde inşa edilen Hauz Has Medresesi, restorasyon bekleyen ve yeniden işlevlendirme yapılabilecek eserlerden biridir. Yapının çevresinde üniversite fakülteleri bulunmaktadır ve dinamik bir bölgede konumlanmıştır. Eserin restore edilerek, ilk yapım amacına da uygun şekilde eğitim yapısı olarak kullanılması faydalı olacaktır. Harabe halde, yeniden canlanmayı bekleyen eserlerin yanı sıra, pek çok eser restore edilmiştir ve koruma altındadır. Türkler, Hint Yarımadasını terk etse de bölgede asla unutulmayacak ve bu topraklara değer katacak nitelikte pek çok hizmet ve mimari eser bırakmıştır.

KAYNKLAR

Aitken, B., 2001. Speaking Stones: World Cultural Heritage Sites in India. The other Delhis. Eicher Goodearth Limited, 264p, New Delhi.

Ali Haq, S. A., 2014. Unnecessary occupation of Masjid Wazirabad. Erişim Tarihi: 21.11.2022. https://www.urdumediamonitor.com/2014/06/09/unnecessary-occupation-masjid-wazirabad-archaeology-department-must-end/

Amin, O. S., 2018. Museum of Islamic Art Erişim Tarihi: 21.11.2022 https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87inili_K%C3%B6%C5%9Fk#/media/Dosya:Museum_of_Islamic_Art_(Tiled_Kiosk)._Istanbul_Archaeology_Museums,_Turkey.jpg

Anjali, H. D., 2007. India Guide Gujarat. India Guide Publications, 203p, Ahmedabad.

Aown, A., 2013. Anarkali Tomb. Erişim Tarihi: 17.12.2022. https://www.orientalarchitecture.com/sid/880/pakistan/lahore/anarkali-tomb

Aown A., 2022. Dai Anga Mosque Lahore Pakistan. Erişim Tarihi: 20.12.2022. https://www.orientalarchitecture.com/sid/1447/pakistan/lahore/dai-anga-mosque

Archnet., 2022. Muhammad Shah Sayyid Mausoleum Erişim Tarihi: 29.11.2022. https://www.archnet.org/sites/3984

Archnet., 2022. Lahore Fort Complex: Diwan-i-Am Erişim Tarihi: 16.12.2022. https://www.archnet.org/sites/2743

Arjun, P., 2005. Moti Masjid (Red Fort). Erişim Tarihi: 18.09.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Moti_Masjid_(Red_Fort)

Arkeowomen., 2017. Fetihpur Sikri Ulu Cami. Erişim Tarihi: 09.09.2022. https://arkeowomen.blogspot.com/2017/05/fetihpur-sikri-ulucamii.html

Asher., Blanshard C., 1992. Architecture of Mughal India, Cambridge University 402p, Cambridge.

ASI Monument., 2022. Achabal Gardens. Erişim Tarihi: 14.11.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Achabal_Gardens

ASI Monument., 2010. Red Fort. Erişim Tarihi: 23.10.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Red_Fort

Asif, Ali., 2021. From Hyposytle to Single Nave Prayer Hall: Spatial Development of Mosque Architecture during Sultanate period in North India Erişim Tarihi: 24.11.2022. https://www.researchgate.net/figure/Fig-No-01-Quwwatul-Islam-mosque_fig1_353003256

Atay, F. R., 1943. Hind. İstanbul, Semih Lütfü Kitabevi, 189, İstanbul.

Baig A. U., 2015 The Unknown Tomb of Ghaznavid. Erişim Tarihi: 02.09.2022. https://www.flickr.com/photos/67227577@N03/23848047383

Bari, M. A., 2012. "Shatgumbad Mosque". In Islam, Sirajul; Jamal, Ahmed A. (eds.). Banglapedia: National Encyclopedia of Bangladesh (Second ed.). Asiatic Society of Bangladesh.

Bakshi, S. R., 1995. Delhi Through Ages, Anmol, 1716p, New Delhi.

Barnier, F., 1968. Travels in the Mughal Empire, Atlantic, 557p, London.

Batra, N. L., 2008. Delhi's Red Fort by the Yamuna. Niyogi Books, 180p, New Delhi.

Bayur, Y. H., 1987. Hindistan Tarihi. Türk Tarih Kurumu Basımevi, 588, Ankara.

Begley, Wayne E., 1979. The Myth of the Taj Mahal and a New Theory of Its Symbolic Meaning. 7–37.

Blair S., Bloom J. M., 1994. The Art and Architecture of Islam 1250-1800. Yale University Press. 368p, London.

Boz Demir, A. Ö., Cengiz, C., 2021. Ilıman-Nemli İklim Bölgelerinde Kentsel Alanlarda Biyoklimatik Konfor. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (32), 1134-1139.

Britannica., 2022. Babri Masjid. Erişim Tarihi: 11.12.2022. https://www.britannica.com/place/Babri-Masjid

Buhari, S., 2007. Hiran Minar. Erişim Tarihi: 17.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Hiran_Minar

Cezar, M., 1977. Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık, Türkiye İş Bankası Yayınları, 539, İstanbul.

Ciccone, T., 2022. Location in Lahore Fort Erişim Tarihi: 03.10.2022. https://www.orientalarchitecture.com/sid/1032/pakistan/lahore/lahore-fort-shah-jahan-quadrangle

Cowell, E. B., 1866. The History of India: The Hindú and Mahometan Periods. Scientific Society Aligarh, Original from Oxford University, 790p, India.

Cöhce, S., 2022. Dehli Türk Sultanlığı'nda Memlük Sistemi, Geçmişten Günümüze Türkiye-Hindistan İlişkileri Uluslararası Sempozyumu, 11-32.

Çelik, H. K., Şakar, G., 2022. Geçmişin ve Geleceğin Yapı Malzemesi Olarak Ahşap: Yapı Mühendisliği Çerçevesinde Bir İnceleme. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (36), 298-304.

Das, D., 2015. Sunken City Siri. Erişim Tarihi: 03.10.2022. https://lighteddream.wordpress.com/2015/07/26/sunken-city-siri-alauddin-khiljis-dar-ul-khilafat/

Delbera, P., 2011. Poi-Kalan Külliyesi'nin bir parçası: Kalan Camii ve Minaresi Erişim Tarihi: 10.22.2022. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kalan_Minaresi#/media/Dosya:Le_minaret_et_la_mosqu%C3%A9e_Kalon_(Boukhara,_Ouzb%C3%A9kistan)_(5658826884).jpg

Demirel, Ş., 2007. Hindistan'da Türk İzleri. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. 10-15 Eylül, Ankara, s. 95-99 Erişim adresi: http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/DOĞUBİLİM-ÇALIŞMALARI.pdf

Desai, Z. A., 1971. Mosques of India, Division Publication, 52p, New Delhi.

Desai, Z. A., 1970. Indo-Muslim Architecture, Division Publication 106p. New Delhi.

Doğan, S., 2014. Harakan Kümbetleri Erişim Tarihi: 08.06.2022. https://www.flickr.com/photos/sinandogan/13192051743

Erdoğan, M., 1996. Gazneliler, TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim tarihi: 18.11.2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/gazneliler#1

Farhatullah, R., 2018. Hiran Minar Architecture, Academia , 1-6.

Farooqı. N. R., 2022. Delhi Sultanlığı, TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim tarihi: 18.11,2022. https://islamansiklopedisi.org.tr/delhi-sultanligi

Fergusson, J., 1866. Architecture at Ahmedabad, the Capital of Goozerat, photographed by Colonel Biggs. Erişim Tarihi: 08.06.2022. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jumma_Jami_Mosque_Ahmedabad_Plan.jpg

Flickr., P.M., 2006. Kalan Masjid. Erişim Tarihi: 08.06.2022. http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00routesdata/1300_1399/delhisultanate_mid/kalanmasjid/kalanmasjid.html

Flickr., 2014. Bagh-i Alam Gumbad. Erişim Tarihi: 08.12.2022. https://www.flickr.com/photos/nileshkorgaokar/14809417480/in/photostream/

Fourwheeldriveindia., 2019. Interior of Taj Mahal. Erişim Tarihi: 18.12.2022. https://www.fourwheeldriveindia.com/blog/interior-of-taj-mahal/

Gankovsky, Y. V., 1982. A History of Afghanistan, Moscow: Progress Publishers, 359p, New Delhi.

Gömeç, S. Y., Çeliktaş M. M., 2019. Hindistan'da Türkler Cilt: 4, Berikan Yayınevi, 184. Ankara.

Haidar M., Akıncı H., 2008. Indo-Turkish Architecture. Graphis Matbaa, 192. İstanbul.

Halıcı, G., 2007. Pakistan'da Babürlüler Dönemi Mimari Eserleri. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. 10-15 Eylül, Ankara, s. 179-182 Erişim adresi: http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/DOĞUBİLİM-ÇALIŞMALARI.pdf

Hasan, Z., 1997. Mosque of Darwesh Shah. Erişim Tarihi: 08.12.2022. http://nmma.nic.in/nmma/builtDetail.do?refId=12116&dynasty=119

Hegewald, Julia A. B., 2011. The International Jaina Style Māru-Gurjara Temples Under the Solaṅkīs, throughout India and in the Diaspora. Ars Orientalis. 45.

Infopedipk., 2022. Mohabbat Khan Mosque. Erişim Tarihi: 20.12.2022. https://infopediapk.weebly.com/mohabbat-khan-mosque.html

Intach Delhi Chapter., 2019. Endangered Monuments of Delhi. Erişim Tarihi: 21.11.2022. https://twitter.com/intachwalks/status/1197039757785567233/photo/1

Intach., 2022. Firoz Shah Kotla. Erişim Tarihi: 22.11.2022. https://artsandculture.google.com/asset/jami-masjid-firoz-shah-kotla/ZgENzGGj1Zpa0A

Intach., 2022. Lodi Garden Monuments. Erişim Tarihi: 08.12.2022 https://artsandculture.google.com/story/4wVRRUyWORMA8A

Intach., 2022 Tomb of Muhammed Shah, Lodi Garden Erişim Tarihi: 08.12.2022. https://artsandculture.google.com/asset/tomb-of-muhammed-shah-lodi-garden/1wFBWdSuk04q9Q

Jonathan, M. B., Sheila S., Blair., 2009. The Grove Encyclopedia of Islamic Art and Architecture. Oxford University Press. 513p, Oxford.

Joseph. M., 2006. Medieval Islamic Civilization. Routledge, 546p, UK.

Kapur, V. S., 2009. Nili Masjid. Erişim Tarihi: 08.12.2022. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nili_Masjid_(3548137754).jpg

Kapur, V. S., 2009. Jamali Kamali Mosque. Erişim Tarihi: 19.04.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Jamali_Kamali_Mosque_and_Tomb

Khanacademy. 2022. The Taj Mahal. Erişim Tarihi: 18.12.2022. https://www.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/south-east-se-asia/india-art/a/the-taj-mahal

Khan, A. N., 1991. Development of Mosque Architecture in Pakistan. Lok Virsa Publishing, 210p, Michigan.

Khandkar, S., 2022. Atala Masjid. Erişim Tarihi: 09.11.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Atala_Mosque,_Jaunpur

Khan, M. I., 2000. World heritage: sites in Pakistan. UNESCO, 116p, Michigan.

Khan, M. W., 1977. Tomb of Shah Rukn-i-'Alam, Multan. Pakistan: Government of Punjab Report, 1p.

Kişmir, A., 2019. Pakistan Tarihinde Türkler I. Demavend Yayınları, 112. Ankara.

Koch, E., 1991. The Copies of the Qutb Minar, Iran, XXIX, , 107p, London.

Koch, E., 2002. Mughal Architecture. Oxford University Press, 160p. New Delhi.

Koch, E., 2006. The Complete Taj Mahal: And the Riverfront Gardens of Agra. Thames and Hudson, 288p. London.

Köse, O., 2019. Ak Hunlar (Eftalitler) Kimdir? Erişim Tarihi: 06.10.2022. http://www.antiktarih.com/2019/12/27/ak-hunlar-eftalitler-kimdir/

Krit, M., Queen's Stepwell (Ranki Vav) in Patan Erişim Tarihi: 30.12.2022. http://www.kamit.jp/02_unesco/22_patan/pat_eng.htm

Latif, S. M., 1892. Lahore: Its History, Architectural Remains and Antiquities: With an Account of Its Modern Institutions, Inhabitants, Their Trade, Customs, &c. New Imperial Press Oxford University, 426p. Oxford.

Macun, İ., 1990. Hindistan'da Türk Müslüman Mimarisi. Ankara Üniversitesi, Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 33, Ankara. Erişim adresi: http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1242/14173.pdf

Mehta, R. J., 1976. Masterpieces of Indo-Islamic Architecture. D.B Taraporevala Sons and Co. 100p, Bombay.

Merklinger, Elizabeth, S., 2005. Sultanate architecture of pre-Mughal India, Munshiram Manoharlal Publishers, 43p. New Delhi.

McKibben, W. J., 1994, The Monumental Pillars of Fīrūz Shāh Tughluq, Ars Orientalis, Vol. 24, 105–118.

Merçil, E., 1991. Gaznelilerin Hindistan Siyaseti, Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul.

Moinifar, Heshmat, H., 2013. Taj Mahal as a Mirror of Multiculturalism and Architectural Diversity in India. Vol. 5, 123-124.

Mukherjee, S., 2022. Fatehpur Sikri. [dijital görsel]. Alıntıdır. Erişim Tarihi: 15.12.2022. https://wildart.works/behindthelens/fatehpur-sikri

Nandni., 2014. The Mystical Tomb of Ghiyasuddin Tughlaq in Delhi. Erişim Tarihi: 18.05.2022. https://www.mapsofindia.com/my-india/travel/the-mystical-tomb-of-ghiyasuddin-tughlaq-in-delhi

Nath, R., 1933. Plan of the garden and water-supply system Erişim Tarihi: 30.12.2022. https://digitalcollections.lib.washington.edu/digital/collection/ic/id/10091/

Nath, R., 1978. History of Sultanate Architecture. Abhinav Publications, 100p. New Delhi.

Navrang India., 2022. Fourteen myths of 1000 year old Big temple of Thanjavur, India. Erişim Tarihi: 30.12.2022. http://www.navrangindia.in/2016/03/eleven-myths-of-1000-year-old-big.html

Navrang India., 2022 Inspiring Jahangiri Mahal inside Agra Fort Erişim Tarihi: 15.12.2022. https://www.navrangindia.in/2017/08/inspiring-jahangiri-mahal-inside-agra.html

Nayar, M., 2002. A Panipat Won Fort the Lodhi's Erişim Tarihi (27.12.2022) https://web.archive.org/web/20090802215938/http://www.hinduonnet.com/2002/10/16/stories/2002101608260400.htm

Outlookindia., 2022. Up Close and Personal: The Designs on the Taj Mahal. Erişim Tarihi: 18.12.2022. https://www.outlookindia.com/outlooktraveller/explore/story/72521/up-close-and-personal-the-designs-on-the-taj-mahal

Özler, F., 2020.The Last Monumental Tomb of Mughal Dynasty Bibi Ka Maqbara (The Tomb of Rabia-Ud Durani &Mini Taj Mahal).Turkish Studies-Social Sciences, 489-509.

Öztürk, M., 2014. Akhunlar Vasıtasıyla Bozkır Kültürü İle Hint Kültürünün Karşılaşması, Vol. 9, 475-484.

Pakistan Heritage., 2022. Badshahi Masjid. Erişim Tarihi: 27.12.2022. https://pakheritage.org/badshahi-masjid/

Pakistanhf., 2022. Attock Fort. Erişim Tarihi: 16.12.2022. https://pakistanhf.com/2022/08/24/attock-fort/

Panipatonline., 2022. Kabuli Bagh Mosque in Panipat. Erişim Tarihi: 10.12.2022. https://www.panipatonline.in/city-guide/kabuli-bagh-mosque-in-panipat

Percy, B., 1981. Indian Architecture (Islamic Period), D.B. Taraporevala, 134p, Bombay.

Petersen, A, 1996. Dictionary of Islamic Architecture, Routledge, 352p, London.

Prem, V., 1987. Delhi and Its Monuments, Spuntech Publishers, 150p, New Delhi.

Rajendran, V. Architectures during the Sayyid Dynasty and Lodhi, Academia, 1-3.

Rani, A., 1991. Tughlaq Architecture of Delhi, Bharati Prakashan, 144p, New Delhi.

Reibai., 2011. Jameh Mosque of Isfahan Erişim Tarihi: 10.22.2022. https://www.flickr.com/photos/reibai/6223944588

Ruggles, F., 2008. Islamic Gardens and Landscapes. University of Pennsylvania Press, 296p, Pennsylvania..

Sambhalonline., 2022. About Sambhal. Erişim Tarihi: 10.12.2022. https://www.sambhalonline.in/city-guide/about-sambhal

Sanskriti., 2022. Jama Masjid in Jaunpur was Atala Devi Temple. Tarihi: 09.11.2022. https://www.sanskritimagazine.com/history/jama-masjid-jaunpur-atala-devi-temple-destroyed-converted-mosque-ibrahim-naib-barbak/

Sayeed, M., 2007. Kalan Masjid A Pre Mughal Structure in Mughal Delhi. Erişim Tarihi (27.12.2022) https://chiraghdilli.com/2017/02/21/kalan-masjid-a-pre-mughal-structure-in-mughal-delhi/

Sen, S. N., 1999. Ancient Indian History and Civilization. New Age International. 334p, New Delhi.

Shankar, R., 2010. Memoirs of a Mosque. India Today. AtMigration, 1-2.

Shiv, V., 2018. Another Visit to Khan Jahan Tilangani's Tomb. Tarihi: 21.11.2022. https://sarsonkekhet.in/2018/03/07/another-visit-to-khan-e-jahan-tilanganis-tomb/

Schwartzberg, Joseph, E., 1978. A Historical atlas of South Asia. University of Chicago Press, 147p, Chicago.

Sharma, Y. D., 2001. Delhi and its Neighbourhood. Hauz Khas. Archaeological Survey of India, 81p, New Delhi.

Singh, U., 2006. Delhi: Ancient History. Berghahn Books, 55p, New Delhi.

Sinha, Shekhar, S., 2021. Fatehpur Sikri: Monuments, Cities and Connected Histories. Pan Macmillan, 416p, New Delhi.

Smith, E. W., The Moghul Architecture of Fathpur-Sikri, Allahabad 1894-98, 260p, Delhi.

Smithsonianmag., 2022. How to Save the Taj Mahal. Erişim Tarihi: 18.12.2022. https://www.smithsonianmag.com/history/how-to-save-the-taj-mahal-49355859/

Srivastava, A. L., 1966. The Sultanate of Delhi (711 - 1526 A.D), Agra: Shiva Lal Agarwala and Company, 369p, California.

Surendra, S., 2004. Indian Architecture: Islamic Period, 1192-1857. Prakash Books India, 340p, New Delhi.

Tadgell., 1990. Christopher The History of Architecture in India. Phaidon Press, 336p, Singapore.

Tezcan, B., 2002. Indo-Turkish Symposium vol. 24. 185-193.

The India., 2015. Ajmer. Erişim Tarihi: 23.10.2022. https://www.theindia.co.in/places/ajmer

Ting, K., 2019. Mughal Tombs and Paradise Gardens Lahore. Erişim Tarihi: 12.09.2022. https://dreamofacity.com/2019/04/10/mughal-tombs-and-paradise-gardens-lahore/

Toker, H., 2022. URDUCA, TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Tarihi 26.12.2022 https://islamansiklopedisi.org.tr/urduca#1 .

Tourmyindia., 2022. Ram Bagh Agra. Erişim Tarihi: 11.12.2022. https://www.tourmyindia.com/states/uttarpradesh/ram-bagh-agra.html

Tuzkehind., 2022. Diwan-i-Khas The Hall of Private Audience Fatehpur Sikri Agra Erişim Tarihi: 16.12.2022. https://tuzkehind.wordpress.com/2014/01/21/diwan-i-khas-the-hall-of-private-audience/

Unesco., 2022. Fateehpur Sikri India. Erişim Tarihi: 16.12.2022. https://whc.unesco.org/en/list/255/gallery/&maxrows=39

Varanasi., 2019. Shahi Fort Jaunpur. Erişim Tarihi: 09.11.2022. https://varanasivideos.com/2019/01/07/shahi-fort-jaunpur/

Vereshchagin, V. V., 1876. 19th Century Oainting of the Moti Masjid. Erişim Tarihi: 12.09.2022. https://wikioo.org/tr/paintings.php?refarticle=8XZ4RQ&titlepainting=Moti+Masjid+%28Pearl+Mosque%29%2C+Agra&artistname=Vasily+Vasilevich+Vereshchagin

Verma, A., 1985. Forts of India. The Director of Publication Division, Ministry of Information and Broadcasting, Government of India, 134p, New Delhi.

Vikipedi., 2011. Ahmed Sencer Türbesi. Erişim Tarihi: 10.03.2023. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kutub_Minar_ve_An%C4%B1tlar%C4%B1

Vikipedi., 2017. Kutub Minar ve Anıtları. Erişim Tarihi: 10.10.2022. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kutub_Minar_ve_An%C4%B1tlar%C4%B1

Wcla., 2022. Maryam Zamani Mosque. Erişim Tarihi: 08.11.2022. https://www.youlinmagazine.com/article/maryam-zamani-mosque-the-hidden-gem-of-lahore/MTUwMQ==

Welch, A., Crane H., 1983. The Tughluqs: Master Builders of the Delhi Sultanate. Muqarnas. vol 1., 123–166.

Wikipedia., 1876. Navalakha Hindu Temple in Ghumli, Gujarat. Erişim Tarihi: 30.12.2022. https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:12th_or_early_13th_century_Navalakha_Temple_plan,_Ghumli_Gujarat,_Hindu_Maru-Gurjara_style.jpg

Wikipedia., 1976. Moti Masjid Agra Fort Erişim Tarihi: 21.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Moti_Masjid_(Agra_Fort)

Wikipedia., 2006. Bibi Ka Maqbara Erişim Tarihi: 29.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Bibi_Ka_Maqbara#cite_note-12

Wikipedia., 2007. Hauz Khas Complex. Erişim Tarihi: 22.11.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Hauz_Khas_Complex#Structures

Wikipedia., 2007. Origins and Architecture of the Taj Mahal. Erişim Tarihi: 18.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Origins_and_architecture_of_the_Taj_Mahal

Wikipedia., 2008. Jahanpanah. Erişim Tarihi: 21.11.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Jahanpanah

Wikipedia., 2008. Khirki Mosque. Erişim Tarihi: 21.11.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Khirki_Mosque

Wikipedia. 2008. Agra Fort. Erişim Tarihi: 14.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Agra_Fort

Wikipedia., 2008. Nagina Masjid. Erişim Tarihi: 18.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Nagina_Masjid#/media/File:NaginaMasjid.jpg

Wikipedia., 2009. Kotla Mubarakpur Complex Erişim Tarihi: 29.11.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Kotla_Mubarakpur_Complex

Wikipedia., 2009. Rajon ki Baoli. Erişim Tarihi: 08.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Rajon_Ki_Baoli

Wikipedia., 2009. Purana Qila. Erişim Tarihi: 13.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Purana_Qila

Wikipedia., 2010. Nizamuddin's mausoleum. Erişim Tarihi: 20.11.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Nizamuddin_Dargah#/media/File:Nezamaldin_complex_11-2010_(3).JPG

Wikipedia., 2010. Fatehpur Sikri. Erişim Tarihi: 15.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Fatehpur_Sikri

Wikipedia., 2011. Adhai Din Ka Jhonpra. Erişim Tarihi: 15.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Adhai_Din_Ka_Jhonpra

Wikipedia., 2011. İslam Khan's Tomb. Erişim Tarihi: 15.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Islam_Khan_I#/media/File:Fatehpur_Sikri_039.JPG

Wikipedia., 2011. Lahore Fort. Erişim Tarihi: 16.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Lahore_Fort

Wikipedia., 2011. Sunehri Mosque, Lahore. Erişim Tarihi: 29.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Sunehri_Mosque,_Lahore#cite_note-Lahore-1

Wikipedia., 2011. Akbar's Tomb. Erişim Tarihi: 17.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Akbar%27s_tomb

Wikipedia., 2012. Tomb of Safdar Jung. Erişim Tarihi: 29.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Tomb_of_Safdar_Jang

Wikipedia. 2012. Humayun's Tomb. Erişim Tarihi: 13.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Humayun%27s_Tomb

Wikipedia., 2012. Musamman Burj. Erişim Tarihi: 13.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Musamman_Burj_(Agra_Fort)

Wikipedia., 2012. Tomb of I'timād-ud-Daulah. Erişim Tarihi: 17.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Tomb_of_I%27tim%C4%81d-ud-Daulah

Wikipedia., 2013. Jama Masjid. Erişim Tarihi: 28.10.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Jama_Mosque,_Ahmedabad

Wikipedia., 2013. Khusro Bagh. Erişim Tarihi: 17.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Khusro_Bagh

Wikipedia., 2014. Badshahi Mosque Erişim Tarihi: 27.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Badshahi_Mosque

Wikipedia., 2014. Chola Dynasty Erişim Tarihi: 30.11.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Chola_dynasty

Wikipedia., 2014. Tomb of Shah Rukn-e-Alam. Erişim Tarihi: 20.11.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Tomb_of_Shah_Rukn-e-Alam

Wikipedia., 2014. Shalimar Gardens Lahore.. Erişim Tarihi: 21.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Shalimar_Gardens,_Lahore

Wikipedia., 2015. Shah Jahan Mosque, Thatta Erişim Tarihi: 27.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Shah_Jahan_Mosque,_Thatta

Wikipedia., 2015. Sheesh Mahal (Lahore Fort). Erişim Tarihi: 16.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Sheesh_Mahal_(Lahore_Fort)

Wikipedia., 2016. Maru-Gurjara Architecture. Erişim Tarihi: 30.11.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/M%C4%81ru-Gurjara_architecture

Wikipedia., 2016. Tomb of Salim Chishti. Erişim Tarihi: 15.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Tomb_of_Salim_Chishti

Wikipedia., 2016. Moti Masjid Lahore Fort Erişim Tarihi: 21.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Moti_Masjid_(Lahore_Fort)

Wikipedia., 2016. Wazir Khan Mosque. Erişim Tarihi: 20.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Wazir_Khan_Mosque

Wikipedia., 2018. Graves Inside the Tomb. Erişim Tarihi: 20.11.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Tughluq_tombs#/media/File:Graves_of_Ghiyas_Ud_Din,_Muhammad_Bin_Tughlaq.jpg

Wikipedia., 2018. Allahabad Fort.. Erişim Tarihi: 17.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Allahabad_Fort

Wikipedia., 2019. Jama Masjid Delhi Erişim Tarihi: 21.12.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Jama_Masjid,_Delhi

Wikipedia., 2021. Jami Mosque Khambat. Erişim Tarihi: 01.11.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Jami_Mosque,_Khambhat

Wikipedia., 2022. The Later Guptas as Vassals of Harsha, c. 625 CE. Erişim Tarihi: 13.10.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Later_Gupta_dynasty

Wikipedia., 2022. Territory Controlled by Khaljis. Erişim Tarihi: 14.10.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Khalji_dynasty#cite_note-1

Wikipedia., 2022. Alai Darwaza. Erişim Tarihi: 03.10.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Alai_Darwaza

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Zeynep CEVAHİREFENDİOĞLU

Eğitim Durumu

Lise : Açık Öğretim Lisesi, 2014

Lisans : İstanbul Ticaret Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü

Yüksek Lisans : İstanbul Ticaret Üniversitesi,
Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Koruma ve Restorasyon Programı

Yayınları

Cevahirefendioğlu, Z., Suri, L. 2023. Hint Yarımadasında Türk Mimari İzleri ve Karakteri. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, 46, 126-150.